

SÄRSKILD ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING

KV SEGLAREN

RAÄ 218
Växjö socken
Växjö kommun

Johan Åstrand

SMÅLANDS MUSEUM
RAPPORT 2004:11

© 2004 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2004
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29
TRYCKT HOS: Arkitektkopia Växjö

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	1
INLEDNING.....	1
Ärendet.....	1
Syfte.....	3
Metod.....	3
Fältarbetet.....	3
Dokumentation.....	4
Analyser och konservering.....	4
Rapportarbetet.....	7
Källkritik.....	7
PRESENTATION AV PLATSEN.....	8
Telestadsnäset och stadsdelen Teleborg.....	8
Området i historisk tid.....	8
Fornlämningsbakgrund.....	9
Tidigare undersökningar i Teleborgsområdet.....	11
RAÄ 18 och boplatsen i kv Seglaren.....	12
RAÄ 18.....	12
RAÄ 218.....	13
UNDERSÖKNINGSRESULTAT.....	15
Inledning.....	15
Anläggningar.....	15
Härdar och härdområden.....	17
Härdar och härdragropar, utseende och konstruktion.....	17
Härdar och härdragroparna, fynd.....	19
Härdarna och härdragroparna, spridning.....	19
Härdområden.....	19
Datering, frågeställningar.....	21
Datering och de ensamliggande härdarna och härdragroparna.....	21
Härdområdenas datering.....	22
Dateringsbilden för olika härddtyper.....	24
Ved, härdar och härdragropar.....	24
Nedgrävningar.....	25
Utseende och spridning.....	25
Nedgrävningar, fynd och datering.....	27
Neolitiska nedgrävningar.....	27
Spridning för nedgrävningarna med neolitiska fynd.....	30
Kulturlager.....	32
Kulturlagren och deras spridning.....	32
Skärvstensflaket.....	36
Stridsyxegraven.....	37
Konstruktion och begravningssätt.....	37
Gravgåvor och C14-dateringar.....	38
Odlingslämningar.....	40
Stolphål och konstruktioner.....	41
Huslämningar.....	41
Husbeskrivningar.....	44
Fynd.....	70
Flinta.....	70
Flintmaterialet och dess spridning.....	70

Flintmaterialets inneboende struktur.....	70
Yxor och yxavslag på Seglaren.....	70
Övrigt stenmaterial	72
Ben	72
Bronsföremål	72
Övriga fynd	73
Keramik.....	73
Fyndsammanhang.....	74
Kärlet från stridsyxegraven.....	75
Skärvtjocklek.....	75
Godstyper.....	76
Kärldelar och käriformer.....	78
Dekor.....	79
Snördekor.....	82
Tandstämpel	82
Instick.....	83
Spridning	83
Keramikmaterialets kronologiska sammanhang.....	83
Keramik och C14-dateringar.....	86
Fosfatkartering.....	88
TOLKNINGSDEL.....	93
Stolphål, skärvor och härdar – att tolka en boplats.....	93
Fynden.....	93
Husen och boplatsen.....	95
Huslämningarna och tolkningen av boplatsen.....	95
Den neolitiska bebyggelsen.....	95
Hustyper och dateringar.....	95
Balanserade hus.....	97
Hus med divergerande stolprader.....	99
Underbalanserade hus.....	99
Andra hustyper och oklara huskonstruktioner.....	100
Huslämningarnas faser.....	100
Huslämningarnas spridning.....	100
Gård eller by?.....	101
Regionala jämförelser.....	101
Husens läge i landskapet.....	103
Härdarna och deras sammanhang.....	103
Boplatsen och avfallet.....	104
Det förhistoriska odlingslandskapet.....	106
Boplatsens struktur.....	106
Struktur och fasindelning.....	106
Boplatsens struktur under neolitisk tid.....	107
Boplatsens struktur under bronsålder.....	109
Boplatsens struktur under järnålder.....	109
Övergripande drag i boplatsens struktur.....	111
Boplatsen struktur och gravmonumentets.....	112
KV SEGLAREN – NYA PERSPEKTIV PÅ NEOLITIKUM I KRONOBERGS LÄN.....	116
Tidig- och mellanneolitikum i Kronobergs län.....	116
Undersökningar och dateringar.....	116
Undersökningar med neolitiska fynd eller dateringar.....	116
Tidig- och mellanneolitiska lämningar vid senneolitiska hällkistor.....	117
Enstaka tidig- och mellanneolitiska dateringar.....	118
Tidig- och mellanneolitisk keramik i Kronobergs län.....	118
Kv Seglaren och kunskapen om neolitikum i länet.....	120

Grav, boplats och landskap.....	122
SAMMANFATTNING.....	124
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	125
REFERENSER.....	125

FÖRORD

På den plats som idag är kv Seglaren har människor bott under en tidsrymd av över fyratusen år. Vid den arkeologiska undersökningen som utfördes under våren och försommaren 2001 undersöktes stolphål, härdar och nedgrävningar som århundraden av bosättning lämnat efter sig. Fynden av boplatsslämningar, keramikskärvor och flinta har bidragit till att ge en fördjupad bild av Smålands äldsta historia. På krönet av höjdsträckningen, intill det område som nu undersöktes, fanns resterna efter ett röse med en hållkista som tidigare blivit undersökt. Forskarna Björn Nilsson och Peter Skoglund har i en artikel tolkat rösets historia, ”dess biografi” (1999). De visar hur gravmonumentet på olika sätt använts från mellanneolitisk tid och fram till yngre järnålder. Graven byggdes ut, gravformerna förändrades men anknytningen till den en gång utstakade platsen ändrades dock aldrig. Björn Nilsson och Peter Skoglund menar att gravmonumentet med sin över tretusen år långa användning visar på att förhållandet till det förflutna präglade den tidens människor i lika hög grad som det präglar oss idag. Gravrösets historia visar både på en stark kontinuitet och på en mottaglighet för nya influenser. Undersökningen av boplatsten bekräftar detta intryck av långvarig kontinuitet men även flexibilitet. Många förändringar inträffar under boplatsens långa livstid samtidigt som det finns ett grunddrag av en envis kontinuitet i boplatsmönstret. Både gravmonumentet och boplatsten ger med sina långa tidsperspektiv två olika infallsvinklar in i ett förhistoriskt förflutet.

Efter ett uppehåll på ungefär 1600 år växer nu åter hus upp i sluttningen där långhusen förut legat. De nya husen och de nya invånarna är en del av den fortgående historien på samma sätt som den arkeologiska undersökningen är det. Planer finns på ett projekt där arkeologer, i samarbete med elever vid Teleborgscentrums skolan, ska undersöka de kvarvarande delarna av gravröset på krönet av höjden. Ett projekt som ska vara inriktat på att lära känna den historia som öppnar sig både bakåt i tiden och utåt mot omvärlden. Platsens historia fortsätter.

INLEDNING

Denna rapport består av tre huvudavsnitt. Den inledande delen ger en bakgrund till undersökningen och hur den har genomförts. Den ger även en introduktion till platsen, de omgivande fornlämningarna och de tidigare undersökningarna. Den andra delen är en presentation av undersökningsresultatet med beskrivningar av boplatsslämningar, fyndmaterial och dateringar. Den tredje och avslutande delen innehåller en tolkning av boplatsten och en diskussion omkring resultaten. I kv Seglaren fanns lämningar från många skilda perioder. Några av de mest intressanta sammanhangen fanns omkring de neolitiska fynden och boplatsslämningarna. Därför har en särskild vikt lagts vid redovisningen av det neolitiska skedet. Särskild uppmärksamhet har getts åt det neolitiska keramikmaterialet eftersom något motsvarande material inte är känt från Smålands inland sedan tidigare. En tanke har även varit att sätta boplatsten i relation till graven. I tolkningsdelen presenteras därför en fasindelning av boplatsten som även jämförs med faserna i det intilliggande gravröset.

Rapporten är en produkt av flera personers arbete och tänkande. Den har sammanställts av Johan Åstrand. Bearbetningar av materialet har även gjorts av Susanne Pettersson, Anders Kraft och Ola Kadefors. Arbetet med layout och planer har utförts av Jessica Wennerlund.

Ärendet

Smålands museum har utfört en särskild arkeologisk undersökning, så kallad slutundersökning, inom kv Seglaren i Teleborgsområdet, i södra delen av Växjö. Undersökningen utfördes under tiden 18 april till 15 juni 2001. Anledningen till undersökningen var att markägaren, Skanska, ämnade bygga villor i området. Inom exploateringsområdet låg boplatsslämningar, registrerade som fornlämning RAÄ 218 i Växjö sn. Boplatsten hade påträffats i samband med en undersökning år 1990 av det intilliggande röset med hållkista, RAÄ 18. Förundersökningen, som utfördes under våren år 2000, hade bekräftat bilden av en intensivt använd boplat. Uppdragsgivaren var Skanska som bekostat undersökningen. Undersökningen utfördes efter beslut från länsstyrelsen.

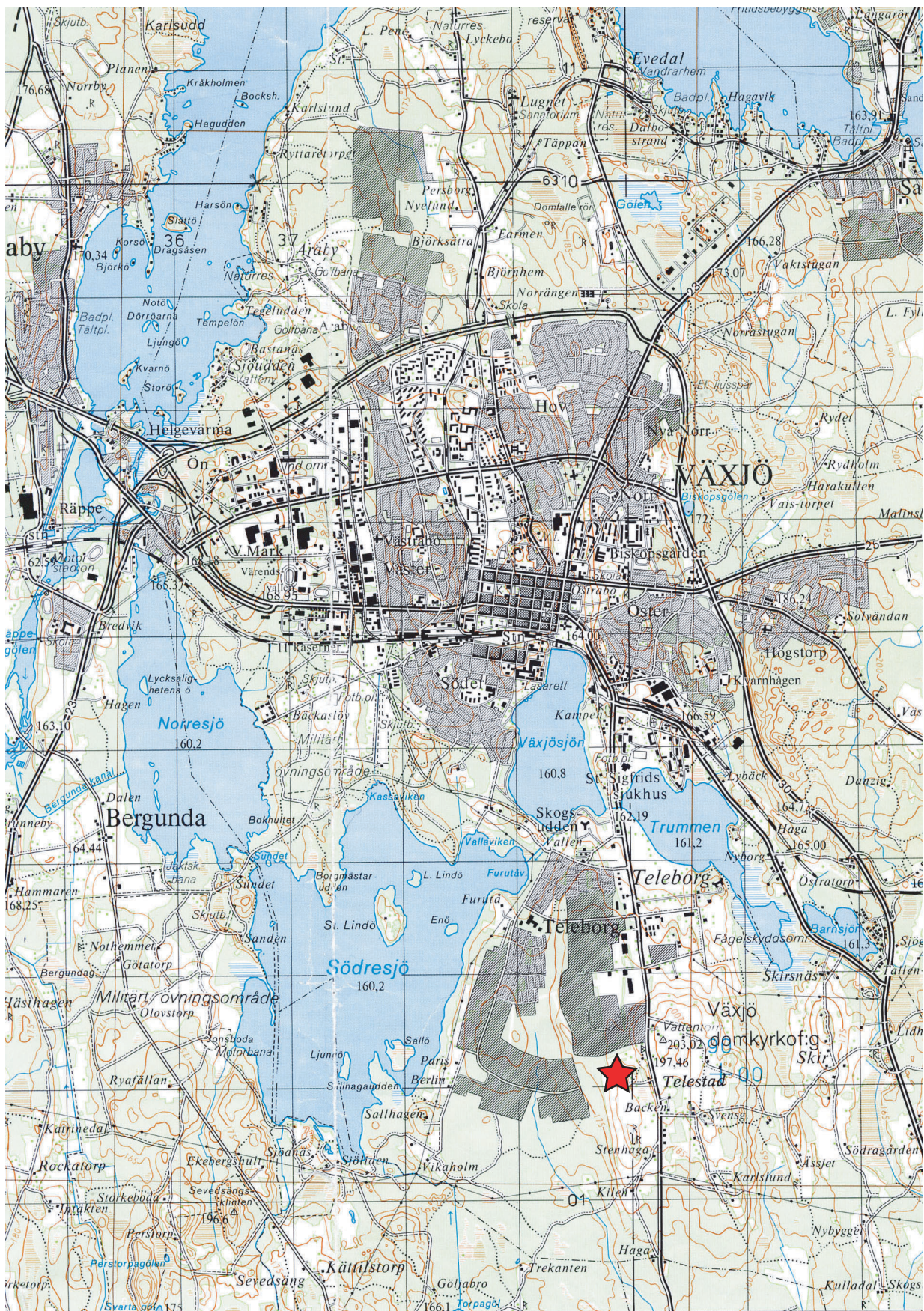

Fig. 1: Utdrag ur den topografiska kartan, blad 5E SO med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Deltog i undersökningen gjorde Lisa Skanser, Marcus Eriksson, Michel Guinard, Åsa Perneby, Henrik Sten, Susanne Selling, Åsa Larsson och Jenny Sällryd. Biträdande grävningsledare var Susanne Petterson. Ansvarig för undersökningen var Johan Åstrand.

Syfte

Syftet med undersökningen formulerades utifrån länsstyrelsens kravspecifikation och sammanfattades i undersökningsplanen. Syftet skulle vara följande:

- Att klargöra lämningarnas tidsställning, vilket inkluderar att söka fastställa om de härrör från en långvarig kontinuerlig bebyggelse eller utgör spår efter flera separata bosättningsfaser.
- Att få en bättre bild av boplatsen/boplatsernas funktion och inre struktur. Detta kan röra frågor som om den aktuella delen av boplatsen under alla perioder representerar permanent bebyggelse eller tidvis varit utnyttjad mer extensivt eller för speciella aktiviteter. Det handlar också om att söka spåra eventuella gårdsstrukturer och särskilda aktivitetsytor.
- Att få indikationer på boplatsens resursutnyttjande och närmiljöns vegetations- och odlingshistoria.
- Att få ett bättre tolkningsunderlag vad gäller boplatsens/boplatsernas relation till det intilliggande gravmonumentet.
- Att få en bättre förståelse för boplatsernas läge i landskapet. På en detaljerad skalnivå handlar det om att klargöra hur boplatsens olika funktionella och kronologiska delar förhåller sig till den lokala topografin. På en mer övergripande nivå knyter frågeställningen an till den av länsstyrelsen efterfrågade analysen av hur gravar, gravfält och boplatser i denna del av regionen relaterar till det omgivande landskap de är en del av.

Metod

Fältarbetet

Förundersökningen i kv Seglaren hade visat att boplatslämningarna täckte stora delar av området. Intensiva boplatslämningar hade konstaterats på höjdsträckningen och i ett område vid foten av slutningen. Områdets västligaste del hade vid förundersökningen haft få eller inga boplatslämningar och i den nordöstra delen hade senare störningar konstaterats. Förundersökningen visade att det skulle finnas få bevarade stratigrafier men att området borde lämpa sig väl för studier av boplatslämningarnas inre struktur. Då fynd från mellanneolitisk tid redan var kända från den intilliggande RAÄ 18, samt att det även påträffades en nedgrävning med neolitisk keramik vid förundersökningen, gjorde att frågorna omkring boplatsens neolitiska fas prioriterades.

Eftersom hela undersökningsområdet varit plöjd åkermark var det viktigt att få ett begrepp om förekomsten av fynd i ploglagret. I undersökningens inledningsskede grävdes tio 1 x 1 m stora rutor i matjordslagret. Rutorna fördelades från områdets högsta del till det lägst liggande. Även de ca 20 % av området i söder som utgjordes av plöjd åkermark besiktigades noga för att ta reda på förekomsten av ytfynd.

Förundersökningen visade att av kvarterets yta på ca 40 000 m² var ca 30 000 m² boplatssyta. Utifrån undersökningsplanens riktlinjer valdes att avbana förhållandevis stora ytor för att kunna få sammanhang omkring boplatslämningarna. En avbaning av boplatsen i sin helhet valdes dock bort eftersom anläggningsfrekvensen var låg i den västligaste delen och det fanns störningar i den nordöstra delen. Målsättningen i undersökningsplanen var att avbana 24 000 m² av boplatsens yta. Denna målsättning kunde dock inte följas fullt ut av skäl som redovisas nedan. Vid slutundersökningen avbanades därför ca 20 000 m².

I likhet med många andra platser i länet utgjordes jordmånen i området av en siltig till grusig eller stenig morän som mestadels var tungarbetad. För att få fram överblickbara ytor där även svagt färgade anläggningar skulle kunna framträda lades stor vikt vid rensningsarbetet. Vid avbanningen deltog tre till fyra personer inom de anläggningsintensiva områdena och två till tre personer inom de områden som

bedömdes som extensiva. En andra rensning av stora delar av området utfördes även i samband med anläggningsgrävningen. Utan den tid som lades på rensningsarbetet hade en stor del av såväl anläggningar som huslämningar inte blivit upptäckta.

Allt eftersom avbaningen fortsatte mättes anläggningarna in. Det fanns ett stort antal stenlyft och mindre störningar från den sentida odlingen som var svåra att särskilja från de förhistoriska anläggningarna. Det var därför nödvändigt att mäta in och snitta ungefär dubbelt så många objekt som det slutliga antalet anläggningar. I undersökningsplanen hade angivits att en selektiv anläggningsgrävning skulle utföras. Detta var dock svårt att genomföra i praktiken eftersom anläggningarna var svåra att bedöma okulärt. I vissa områden som först bedömdes som mindre intressanta visade det sig senare finnas välbevarade huslämningar. För att kunna leva upp till de angivna målsättningarna angående överblick över boplatsens struktur fick därför en större tonvikt läggas på anläggningsgrävningen än planerat. Detta kompenserades genom att avbaningen kom att omfatta en något mindre yta än beräknat. Man kan här säga att det arbetssätt som angavs i undersökningsplanen, nämligen att avbana stora ytor för att få överblick och sedan gräva selektivt, inte visade sig fungera på denna lokal. Det bedömdes därför som bättre att ha undersökt en något mindre yta men ha en god förståelse av boplatssstrukturen inom denna än att ha banat av en större yta där man dock inte skulle kunna överblicka sammanhangen.

Vid anläggningsgrävningen arbetade arkeologerna i grupper med ansvar för sina delområden. I en första omgång grävdes de inmätta anläggningarna. Sedan gjordes en bearbetning av de uppnådda resultaten för att med dem som utgångspunkt försöka överblicka strukturer i de undersökta områdena. Detta arbetssätt visade sig vara framgångsrikt och det var först efter sammanställningen av sådana fälttolkningar som de flesta huskonstruktioner kom fram. Ett alltför påskyndat arbetssätt hade här kunnat försämra resultatet avsevärt.

Till de mer arbetsintensiva undersökningsobjekten hörde kulturlagren. De två mindre kulturlagren i områdets södra del prioriterades eftersom de innehöll ett förhållandevis stort fyndmaterial i välbevarade kontexter. Dessa kulturlager rutgrävdes i stick i 0,5 x 0,5 m stora rutor. Ett annat undersökningsobjekt som hade hög prioritet var stridsyxegraven. En korsprofil lades här ut och sedan grävdes anläggningen ut skiktvis. Förundersökningen hade visat att de få odlingslämningar som fanns kvar i området var sporadiska och dåligt bevarade. I kravspecifikationen angavs därför att några vidare undersökningar inte skulle göras av odlingslämningarna.

Dokumentation

Inmätningar gjordes digitalt genom med hjälp av totalstation. För inmätningarna användes programmet Terramodel. Detta fungerade väl i inmätning men fungerade, av skilda orsaker, dåligt för lagerhantering. För att kunna bearbeta inmätningarna på ett adekvat sätt fick mätfilerna från Terramodel till slut omvandlas till ett format som gjorde att mätningarna kunde överföras till dokumentationssystemet Intrasis. En fullständig överföring av hela materialet till Intrasis fanns dock inte resurser till att göra. Fynd och anläggningar bearbetades därför främst i en Accessdatabas. I övrigt utfördes en normal dokumentation av anläggningarna med profilritning i skala 1:20 av alla anläggningar. Planritningar gjordes av vissa anläggningar i skala 1:10 eller 1:20.

Analyser och konservering

Eftersom frågorna omkring platsens kronologi var en viktig del i undersökningens syften var datering genom C14-metoden en väsentlig del av undersökningen. Analyserna har utförts av Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet. För att ta fram kol med låg egenålder utfördes vedartsanalys av samtliga kolprov avsedda för datering. Från vissa anläggningar, framför allt stolphålen, togs kolproven ur floterade jordprov. Detta gjorde att man för många kontexter med fyllningskol kunde välja ut sädeskorn eller ettåriga kvistar för analys vilket helt eliminerar själva egenåldersproblematiken. Vedartsbestämningar gjordes av Ulf Strucke, Riksantikvarieämbetet, UV-Mitt.

I undersökningsplanen angavs att makrofossilanalys skulle användas för att få en bakgrund till odlings- och vegetationshistoria. På grund av tidsbrist i rapportarbetets slutfas och på grund av ett behov av att omfördela resurser utfördes inte några makrofossilanalyser. Denna omprioritering genomfördes efter

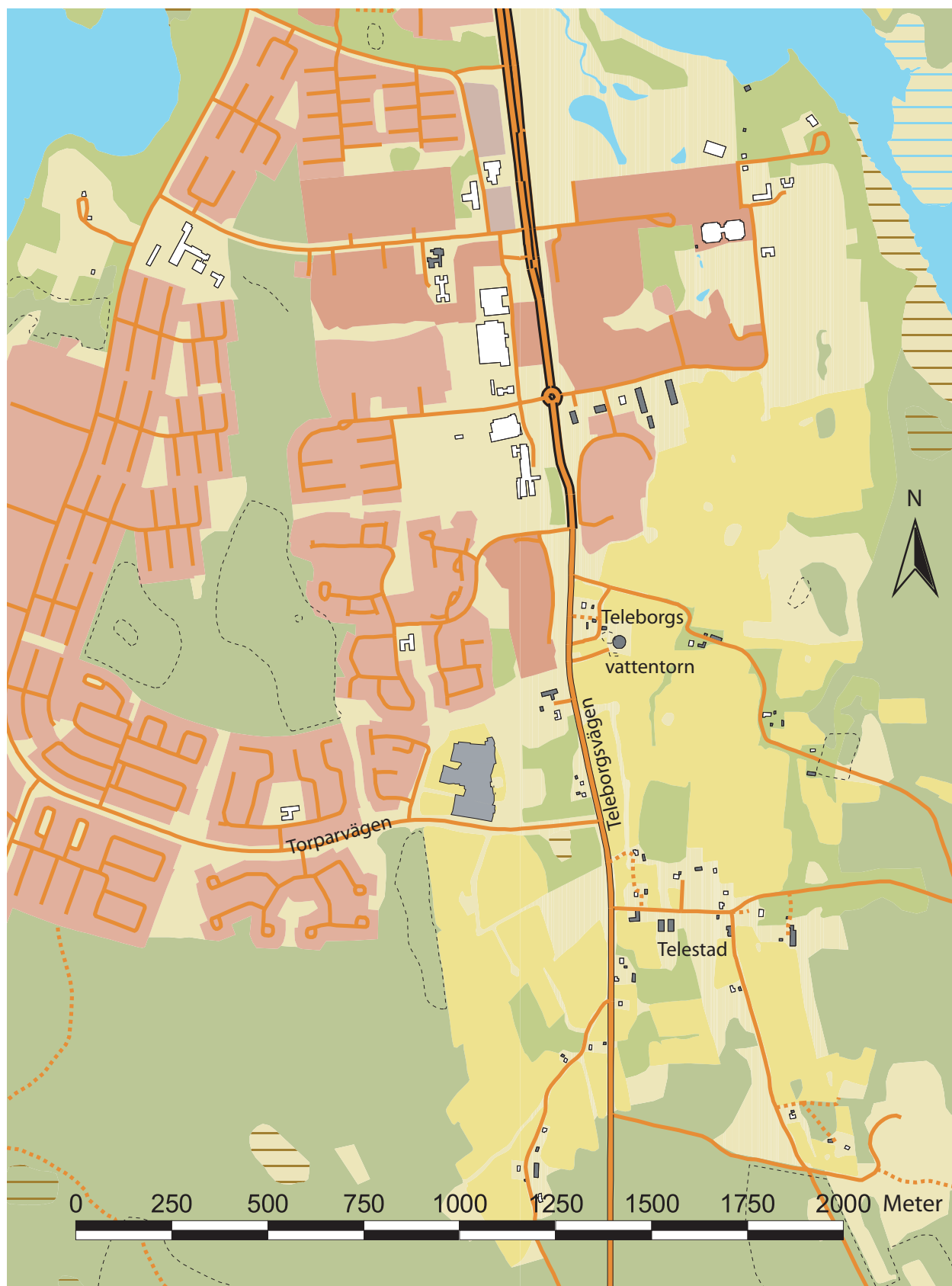

Fig. 2: Teleborgsområdet med undersökningsområdet i Kv. Seglaren markerat. Utdrag ur fastighetskartan, fri skala.

Fig. 3: Matjordsavbaning i undersökningens inledningsskede.

kontakt med länsstyrelsen. Vid framtagning av kolprov genom floterings genomgicks allt förkolnat material av Ulf Strucke. De fröer som fanns i dessa prov artbestämdes av Håkan Ranheden, Riksanantikvarieämbetet UV-Mitt. Någon pollenanalys har inte utförts vilket är i enlighet med kravspecifikationens direktiv.

En fosfatundersökning utfördes efter att undersökningsområdet avbanats. Målsättningen var att få grundläggande kunskap om fosfatvärdenas variation inom en förhistorisk boplatz (se vidare s88). Trots att ett stort antal fosfatkarteringar utfördes under sjuttio- och åttiotalet finns få sammanhang där man jämfört fosfatvärden med en undersökt boplatz. Fosfatkarteringen utfördes och bearbetades av Henrik Steen. Fosfatproven analyserades enligt citronsyremetoden och analysen utfördes av Fosfatlaboratoriet i Visby.

Eftersom både bronsålderskeramik och neolitisk keramik påträffades vid förundersökningen angavs det i riktlinjerna att en fördjupad analys skulle utföras av keramiken. Den regionala kunskapen om förhistorisk keramik är dålig och analysen syftade till att förbättra denna. Keramikanalysen utfördes i form av en specialregistrering av keramiken vilken utfördes under ledning av Ole Stilborg, Keramiska forskningslaboratoriet vid Lunds universitet. Analysens inriktning redovisas på s 73.

Fynden av flinta var inte särskilt talrika men den flinta som förekom uppvisade mycket intressanta drag. Därför gjorde Anders Högberg, Malmö Kulturmiljö, en genomgång av flintmaterialet tillsammans med Ola Kadefors som skrivit avsnittet om flintan i kv Seglaren.

Behovet av konservering var begränsat bland annat på grund av att metallfynden var fåtaliga. Två konserveringsinsatser utfördes. Den ena var framprepareringen och konserveringen av det lerkärl som togs upp som preparat ur stridsyxegraven. Keramikkonserveringen utfördes av Caroline Owman, Kulturen i Lund. Den andra insatsen rörde konserveringen av det bronshänge som påträffades vid avbaningen. Konserveringen utfördes här av Västsvenska konservatorsateljerna, Göteborg.

Fig. 4: Arkeologer som deltog i fältarbetet var Magnus Eriksson, Åsa Perneby, Michel Guinard, Åsa Larsson, Lisa Skanser, Susanne Selling, Henrik Sten, Jenny Sällryd, Susanne Pettersson och Johan Åstrand.

Rapportarbetet

Inriktningen på rapportarbetet följde i stort de angivna riktlinjerna. Tyngdpunkten i analysen av boplatser låg i att utreda kronologin och skapa en fasindelning av bebyggelsen. Med fasindelningen som utgångspunkt fanns sedan möjlighet att bedöma boplatssstrukturerna inom varje fas och även se övergripande strukturer under längre tidsperioder. De tidigneolitiska faserna, och i viss mån även den mellanneolitiska fasen, visade sig vid slutundersökningen innehålla ett givande fyndmaterial knutet till daterbara kontexter. Möjligheten att få väsentlig ny kunskap om dessa regionalt dåligt kända perioder gjorde att rapportarbetet inriktades mer på dessa än vad som ursprungligen var planerat. Den neolitiska perioden ingick dock i boplatsernas helhet och det fanns tydliga strukturella drag från mellanneolitikum och fram till senare förhistoriska perioder.

Från början var rapporteringen tänkt att ske i form av en faktainriktad steg 1 rapport samt en steg 2 rapport i form av en artikel. Resultatet av undersökningen var dock sådant att det inte lämpade sig för att enbart lyfta fram en särskild aspekt i en steg 2 rapportering. Därför bestämdes att rapporteringen skulle göras i en sammanhållen form såsom rapporten nu föreligger. Denna förändring utfördes med länsstyrelsens godkännande. En vetenskaplig artikel inriktad på den neolitiska delen av undersökningen kommer att publiceras. Denna artikel ingår inte i rapporteringen och har bekostats med medel utanför undersökningens budget. I länsstyrelsens kravspecifikation angavs att man önskade att rapporteringen skulle innehålla en diskussion omkring förhållandet mellan boplatser och gravar samt lokaliseringen av gravar. Denna diskussion har tagits upp med utgångspunkt i Björn Nilssons och Peter Skoglunds artikel omkring gravröset RAÄ 18.

Källkritik

De källkritiska aspekterna på olika delar av tolkningsarbetet behandlas under de enskilda avsnitten. I avsnittet "Stolphål, skärvor, härdar – att tolka en boplatser" diskuteras några av de övergripande källkritiska aspekterna som rör fasindelningen. En sådan aspekt är till exempel den att olika tidsperioder lämnar så olikartade spår efter sig att och att man bör ha en källkritisk hållning då man jämför lämningarna från olika perioder. I avsnittet "Boplatserna och avfallet" diskuteras frågan om varför vissa perioder förefaller så fyndfattiga och hur bortodlingen påverkar fyndens representativitet.

Angående källkritiken då det gäller C14-dateringar kan generellt sägas att en intensivt använd boplatssyta av det slag som kv Seglaren ställer höga krav på valet av kolprov. Då det gäller dateringen av anläggningar som inte innehåller primärt kol är det viktigt att minnas att analysen ger en *post ante quem*-datering. För en stor del av de analyser som gjordes på fyllnadskol i syfte att datera stolphål och nedgrävningar användes endast material med mycket låg egenålder så som sädeskorn, hasselnötsskal och ettåriga kvistar. Kolet var taget ur floterade jordprov. Med få undantag gav analyserna dateringar som verkade rimliga utifrån kontexten. Även de daterade stolphålen visade en god överensstämmelse mellan prov från olika stolphål i samma hus.

PRESENTATION AV PLATSEN

Telestadsnäset och stadsdelen Teleborg

I takt med att Växjö har vuxit som stad har nya områden tagits i anspråk för bebyggelse. Kv Seglaren ligger i stadsdelen Teleborg i den södra delen av Växjö (se fig ?). Teleborgsområdet ligger på ett brett näs mellan sjöarna Trummen, Södra Bergundasjön och Växjösjön. Landskapet domineras av en drumlin, Telestadshöjden, med nordsydlig sträckning. Telestadshöjdens högsta partier ligger strax över 200 m ö h och de omgivande sjöarna ligger på en höjd av omkring 160 m ö h. De sjöar som omger Teleborgsnäset hör, liksom Helgasjön och Åsnen, till Mörrumsåns vattensystem. Trakten har legat ovanför den högsta kustlinjen men antagligen har vissa områden under istidens avsmältningsskede varit täckta av den så kallade Värendsisjön (Rydström 1971). Området är en del av det skogsklädda sydsvenska sjö- och slättlandskapet. Den vanligaste jordarten i Växjötrakten är sandig eller siltig morän. Drumliner som Telestadshöjden består av finare material och har förhållandevis mindre inslag av sten vilket har varit gynnsamt för odling och bosättning.

Undersökningsområdet i kv Seglaren låg i en öppen sluttning på Telestadshöjdens västra sida (se fig 2). Denna sida av Telestadshöjden utgörs av en mindre höjdrygg, med en längd av ca 800 m, som löper i nord-sydlig riktning. På krönet av höjdryggen ligger det delvis undersökta röset, RAÄ 18. Öster om undersökningsområdet sjunker marken något och bildar en låglänt svacka innan huvuddelen av Telestadshöjden tar vid.

Området i historisk tid

Telestads gamla by låg på krönet av Telestadshöjden ca 500 m nordöst om kv Seglaren (fig 5, RAÄ 260). Byns ägor omfattade hela Teleborgsnäset och undersökningsområdet har legat på byns utmark. Telestads by förekommer i de skrivna källorna från medeltiden med ett äldsta belägg från 1311 (Larsson 1979, s 32). Byn var en av de större i Växjötrakten och hade vid medeltidens slut tio gårdar. År 1700 var antalet gårdar fortfarande det samma men under 17- och 1800-talet förändrades byn gradvis (Larsson 1991, s 223ff). Liksom på andra platser delades många gårdar genom hemmansklyvning samtidigt som nya torp tillkom inom byns ägor. Av storskifteskartan från 1780 framgår att byns inägomark låg på Telestadshöjdens centrala del öster om undersökningsområdet.

Under slutet av 1700-talet visade stadsbor i Växjö ett intresse för att köpa mark i de omgivande byarna. Syftet med dessa förvärv var dels att investera i jordbruket som nu började bedrivas mer marknadsinriktat, dels att kunna bygga ståndsmässiga bostäder utanför staden. Ett exempel på detta är apotekaren Apiarius som i början av 1800-talet inköpte mark från Broddagården och Postgården. År 1840 uppfördes här en vacker mangårdsbyggnad, kallad Telestads gård. Byggnaden, som fortfarande är mycket välbevarad, ligger nordöst om kv Seglaren och väster om nuvarande Teleborgsvägen.

En annan av byns gårdar, Östregården, som köpts upp av stadsbor blev en egendom där man byggde en mindre herrgårdsbyggnad, Tuvan, på den norra delen av gårdens mark. Denna egendom kom att utvecklas till en växande godsbildning som till slut omfattade större delen av marken i Telestad. Vid sekelskiftet lät Fredrik Bonde bygga det medeltidsromantiska slottet och godset kom att kallas Teleborg.

Egendomen Teleborg med sitt godslandskap bibehölls fram till dess att Växjö kommun köpte godset 1964 (Larsson 1991 s 508). Teleborgsområdet blev då den växande stadens största expansionsområde och plats för Växjö högskola och senare universitet.

På storskifteskartan från 1780 fanns inte någon odlingsmark markerad inom undersökningsområdet. Strax norr om området fanns dock ett torp, Hagtorpet. På laga skifteskartan från 1850 beskrivs marken inom undersökningsområdet som betesmark. I anslutning till Hagtorpet finns dock mindre odlingslotter markerade som verkar beröra undersökningsområdets norra del. Röset RAÄ 18 är markerat på lagaskifteskartan men inte något annat som kan tolkas som gravar. Kartans återgivning är i denna del inte särskilt detaljerad eftersom området inte var uppodlat. Områdets omvandling till åkermark skedde någon gång efter laga skiftet. I samband med detta har man antagligen även anlagt den stenmur som i östvästlig riktning korsade området och den brukningsväg som gått parallellt med muren. Området var väl stenröjt och man hade inte lämnat någon odlingssten kvar förutom den som lagts upp i stengärdesgården eller grävts ned i underlaget till brukningsvägen.

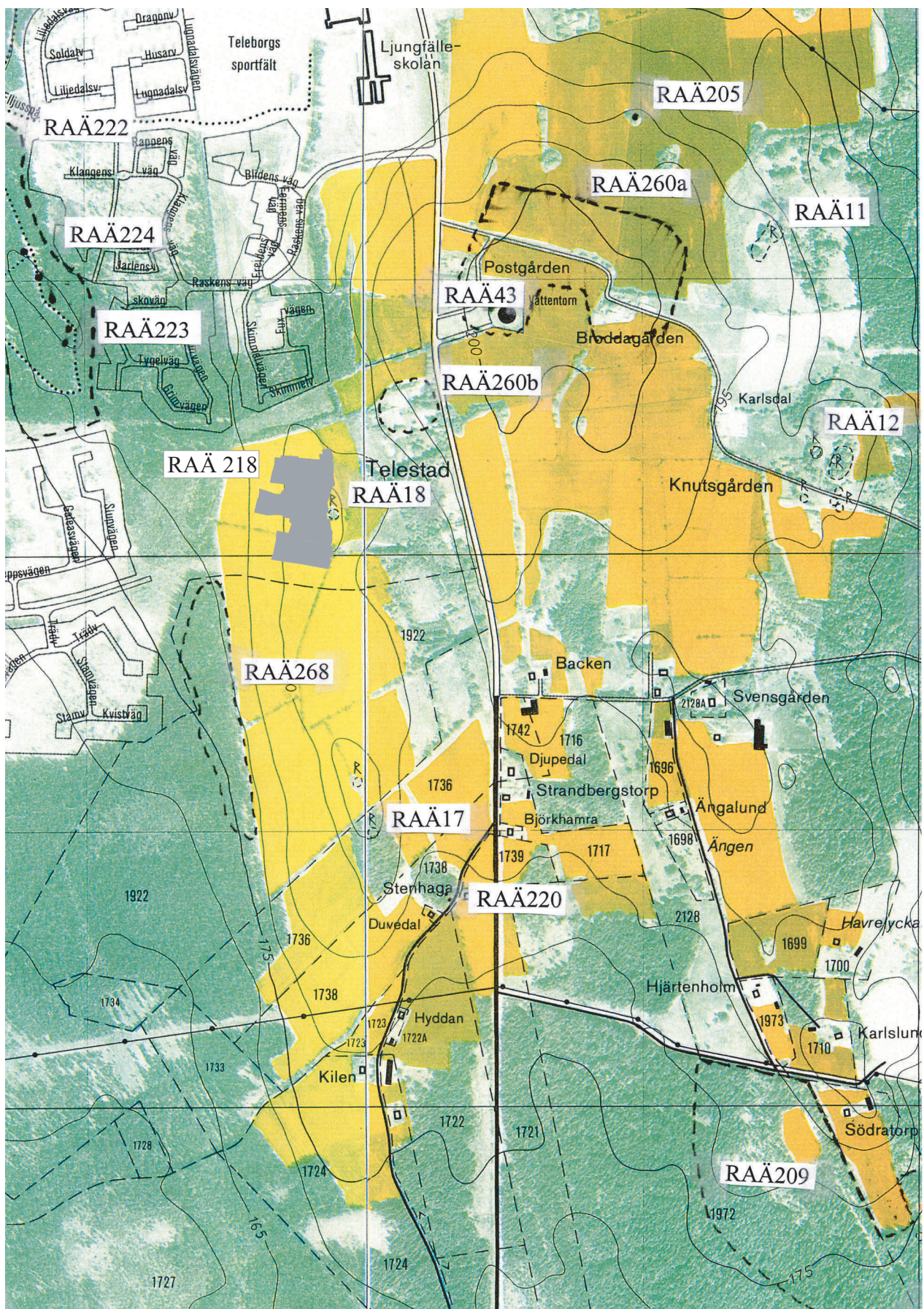
Fornlämningsbakgrund

Landskapet runt sjöarna i den centrala delen av Varend är en av de fornlämningsrikaste delarna av Småland. Fornlämningsbilden i Teleborgsområdet är rik och varierad men präglas även av att området utsatts för stora förändringar. Den långvariga odlingen, och i sen tid även den expanderande stadsbebyggelsen, är faktorer som starkt påverkat området. De synliga fornlämningarna är därför bara en del av det ursprungliga antalet. Det gäller i synnerhet den fossila åkermarken som idag främst finns bevarad inom mindre kringskurna skogsområden. Trots detta har Teleborgsområdet en rik fornlämningsbild och runt om Telestadshöjden finns en rad fornlämningar från skilda tidsperioder.

Den äldsta fasen som återspeglas i de synliga fornlämningarna är rösen och hällkistor som anlades vid slutet av yngre stenåldern och bronsålderns äldre del. Dessa gravar har ofta haft en monumental karaktär och är anlagda i väl synliga lägen i landskapet. På den västliga del av Telestadshöjden, där kv Seglaren är beläget, finns sammanlagt tre rösen. Omedelbart öster om gränsen för undersökningsområdet ligger resterna efter det tidigare nämnda röset med hällkista RAÄ 18. Det som idag återstår av fornlämningen är enbart botten av ett röse som ursprungligen haft ansenliga proportioner. RAÄ 18 och de undersökningar som gjorts där beskrivs närmare i det följande avsnittet. Medan RAÄ 18 markerar höjdryggens norra ände markeras den södra änden av två andra rösen, RAÄ 16 och 17 (se fig5). Dessa är mer välbevarade än RAÄ 18. Rösenas sida är markerade med ett brätte och överdelen har en flackt rundad form. De har en diameter av ca 20 meter och en höjd av 1,5 m. Dessa tre gravrösen inramar tillsammans höjdpartiet och man kan anta att de har markerat ett såväl fysiskt som ideologiskt ianspråkstagande av området. Hela det höjdparti som inramas av rösen bör därför ses som en sammanhängande fornlämningsmiljö.

Ytterligare en fornlämningsmiljö med rösen och hällkistor finns ca 1,5 km nordväst om förundersökningsområdet. I ett höjdläge intill Södra Bergundasjön finns gravarna RAÄ 29-31. De är något mindre än de tidigare nämnda rösen och har alla tydliga hällkistor. Det mest dominerande höjdpartiet i Teleborgsområdet är Telestadshöjdens krön intill det nuvarande vattentornet. På detta höjdparti finns dock inga rösen bevarade. Det är möjligt att det kan ha funnits ett eller flera rösen på krönet av höjden men att dessa röjts bort under den långa tid då Telestads by legat på platsen. De två skadade stensättningarna RAÄ 43 kan eventuellt vara rester efter rösen.

Inom Teleborgsområde finns även andra gravtyper. I Teleborgsskogen, ett stycke skogsmark en knapp kilometer nordväst om förundersökningsområdet, finns ett gravfält, RAÄ 35 och två grupper med gravar, RAÄ 223 och 224. Gravarna består av runda eller i några fall kvadratiska eller ovala stensättningar. De har antagits höra till äldre järnålder. Två låga stensättningar, RAÄ 220, finns även intill de tidigare nämnda rösen RAÄ 16 och 17. De ligger inte i krönläge utan längre ned i sluttningen. Stensättningarna kan vara samtida med rösen men kan även vara från äldre järnålder. Även runt mittpartiet av Telestadshöjden

finns flera enstaka stensättningar som antagligen hör till perioden bronsålder eller äldre järnålder. Till dessa hör RAÄ 205, 207 och de tidigare nämnda RAÄ 43.

De gravar och gravfält som är av yngre järnålderstyp är främst koncentrerade till Telestadshöjdens östra sida. Här finns två gravfält, RAÄ 11 och 12, samt två högar, RAÄ 204, vilka eventuellt kan vara de återstående resterna efter ytterligare ett gravfält. Samtliga dessa lämningar är hårt kringodlade och man kan anta att gravfälten från början varit större. Det är värt att notera att gravarna av yngre järnålderstyp ligger i anslutning till Telestads bytomt (RAÄ 260) på krönet av höjden. Antagligen speglar detta en utveckling där bebyggelsen runt Telestadshöjden samlats inom ett område och efterhand fått formen av Telestads by.

Den fossila åkermark som finns bevarad i Teleborgsområdet är, som tidigare nämnts, mycket begränsad. De mindre röjningsröseområden som bevarats fram till i dag är antagligen bara rester av ursprungligen sammanhängande områden med fossil odlingsmark. Från mitten av 1800-talet och framåt bedrev Teleborgs gods ett storskaligt jordbruk. Detta omfattade stora öppna arealer av åkermark som är så grundligt stenröjda att så gott som alla äldre odlingsspår har röjts bort. Strax sydväst om kv Seglaren finns ett mindre område med röjningsrösen, RAÄ 268. Det är beläget i ett smalt skogsparti nedanför höjdryggen och man kan anta att den fossila åkermarken tidigare omfattat stora delar av det uppodlade höjdpartiet. Enstaka röjningsrösen finns även vid höjdryggens södra del invid stensättningarna RAÄ 220. I Teleborgsskogen finns två områden med fossil åkermark, RAÄ 221 och 222. Två något större områden med fossil åkermark, RAÄ 209 och 227, finns på den sydvästra delen av Telestadshöjden. Att den fossila åkermarken ursprungligen haft sin utbredning även på Telestadshöjdens högre partier framgick vid en utredningsgrävning 1999 inför ombyggnaden av Teleborgsvägen (Åstrand 2000, s 24). I helt stenröjd åkermark söder om Teleborgs vattentorn påträffades då närmast intakta röjningsrösen som överlagrats av matjord och på så sätt bevarats.

Tidigare undersökningar i Teleborgsområdet

Fornlämningsbilderna i Teleborgsområdet är på många sätt typisk för den centrala delen av Varend. Det som skiljer Teleborgsområdet från andra liknande områden är att man under senare år, genom arkeologiska utgrävningar, även börjat få en bild av hur de förhistoriska boplatserna har legat i landskapet. Något som är mycket dåligt känt då det gäller Kronobergs län och även Smålands inland i allmänhet.

Under Teleborgsområdets stora utbyggnadsfas under 1960- och 1970-talet skedde så gott som ingen arkeologisk verksamhet. Det var först under 1980-talet som arkeologin kom in i bild, då ofta i form av fosfatkarteringar följda av begränsade provundersökningar och schaktövervakningar. Det gemensamma för dessa undersökningar var att de berörde mycket begränsade ytor och resultaten är därför knappa. Den första undersökningen där man arbetade med större sammanhängande ytor var utgrävningen i kv Universitetet 1994. I takt med en ökande byggnation under de senaste åren har flera utbyggnadsområden i Teleborg varit föremål för arkeologiska projekt och det finns idag goda möjligheter att arbeta med områdets förhistoria ur ett större perspektiv. För en mer detaljerad sammanställning av tidigare undersökningar hänvisas till Högrell & Skoglund 1995 och Åstrand 2000.

Då sjön Trummen restaurerades under 1960-talet gjordes pollenanalytiska undersökningar i sjösedimenten (Digerfelt 1972). Analysen var inte inriktad på arkeologiska frågeställningar men ger ändå goda inblickar i områdets odlingshistoria (Högrell & Skoglund 1995, s 3f). I pollensekvenserna kan man se en ungefärlig utveckling där de första inslagen av betespåverkan och sädesodling dateras till tidigneolitisk tid. Under senneolitisk tid och äldre bronsålder ökar inslaget av jordbruksrelaterade pollen och halterna är sedan stabila under bronsålder. Under äldre järnålder ökar påverkan successivt för att under yngre järnålder och medeltid ligga på en hög nivå. Vegetationsutvecklingens kronologi bygger dock på C14-datering av bulkprov en metod som i senare jämförelser visat sig ge för hög ålder med omkring 700 till 1500 år (Lagerås 1996). Björn Nilsson och Peter Skoglund utgår därför ifrån att det första skedet med märkbar mänsklig påverkan ska förläggas till mellanneolitikum eller början av senneneolitikum (1999, s 46). Trummendiagrammet får därför tolkas som en mycket översiktlig bild av landskapets utveckling.

I samband med utbyggnaden av universitetsområdet, på Telestadshöjden norra sluttning, har arkeologiska undersökningar gjorts i kvarteren Universitetet och Professorn. Vid undersökningen 1994 i kv Universitetet påträffades lämningar från en tidigneolitisk bosättning. Man fann även spår efter ett sporadiskt utnyttjande av platsen under mellanneolitisk tid och under yngre bronsålder/förromersk järnålder. Boplatslämningar och spår efter järnframställning fanns även från perioden folkvandringstid/vendeltid. (Högrell & Skoglund 1995).

Under år 2000 genomfördes en undersökning i det intilliggande kv Universitetet. Vid förundersökningen påträffades en boplatz som av C14-dateringarna att döma är från perioden yngre romersk järnålder till vendeltid (Åstrand 2003). Området har även haft ett visst utnyttjande under neolitisk tid. Den slutundersökning som utfördes under samma år kom inte att beröra de centrala delarna av boplatzen utan enbart en del av utkanterna (Åstrand manus). Här påträffades områden med härdar och avfallsgropar samt lämningar efter blästerugnar. Under år 2004 kommer den övriga delen av boplatzen att slutundersökas. Boplatsens datering till mellersta järnålder och närheten till de yngre järnåldersgravfälten och bytomten på Telestadshöjdens krön gör att den utgör en intressant länk i den lokala bebyggelseutvecklingen.

Inför en ombyggnad av Teleborgsvägen utfördes arkeologiska arbeten under 1999 och 2000. Som tidigare nämnts påträffades bland annat överodlade röjningsrösen i öppen åkermark (Åstrand 2000). Inom ett mindre område som ligger ca 250 m öster om kv Seglaren förundersöktes ett antal härdar och nedgrävningar (Åstrand 2002). Tre analyserade kolprov gav spridda dateringar till yngre bronsålder, förromersk järnålder och romersk järnålder. Lämningarna tolkades som spår efter ett sporadiskt uppehållande på platsen.

RAÄ 18 och boplatzen i kv Seglaren

RAÄ 18

Resterna efter gravröset RAÄ 18 ligger på krönet av höjdpartiet i kv Seglaren, strax utanför undersökningsområdet. Gravröset har tidigare berörts av flera undersökningar. Den första gjordes redan 1892 av Carl Wibling (se Nilsson 2003, s 219f). I den rapport han skrev uppges att röset då fortfarande var välbevarat och hade en diameter av 25 m och en höjd av 4,5 m. Wibling undersökte enbart själva hällkistan i rösets botten där man påträffade ett antal fynd från senneolitikum och äldre bronsålder, bland annat två skafthålsyxor och en flintspets (SHM 9410:16). Större delen av röset krossades 1929 till vägbeläggning och vid fornlämningsinventeringen 1949-50 noterade man att enbart botten av röset återstod.

År 1990 gjordes åter en arkeologisk undersökning av RAÄ 18 (Nilsson 1993). Syftet var att undersöka den skadade gravanläggning för att sedan kunna ta bort den och ge plats för bostadsbyggande. Avsikten vid undersökningen var att undersöka hela återstoden av röset men i praktiken undersöktes enbart en 80 m² stor yta omkring hällkistan. Den kvarvarande yttre delen av rösets botten kom inte att undersökas. Vid undersökningen kunde man konstatera att anläggningen var kraftigt skadad och många av fynden påträffades i en omrörd kontext. Bland fynden fanns en flintdolk som kunde dateras till senneolitikum (Lomborg typ II), en flintspets från perioden senneolitikum till äldre bronsålder och en skrapa tillverkad av Kristianstadsflinta. Även några flintavslag med slipad yta påträffades. Rester efter en bronsrakkniv hittades löst i stenpackningen. Fragment av stridsyxekeramik påträffades. Det rörde sig om ett tiotal ornerade keramikskärvor som klassificerades till stridsyxkulturens senare del. Under röset påträffades flera brandgravar. I en av dessa framkom en pilspets av brons som kan dateras till bronsålderns period IV. Det fanns även ett flertal andra mindre nedgrävningar under röset.

Vid undersökningen tillvaratogs även två armringar av koppar. Vid undersökningen tolkades armringarna som recenta men i samband med att Björn Nilsson och Peter Skoglund gjorde en sammanställning och tolkning av gravröset uppmärksammades dessa föremål (Nilsson & Skoglund 1999). En metallanalys utfördes på armringarna som visade att de var från slutet av stenåldern och hör till den tidigaste gruppen

av metallföremål Fyndet är ett exempel på att trakten stått i kontakt med det mellaneuropeiska kulturområdet under senneolitikum. Det är möjligt att platsen haft någon form av särställning under denna tidsperiod. I sin artikel om gravröset har Peter Skoglund och Björn Nilsson ställt samman resultaten från Wiblings undersökning och undersökningen 1990. De ger en tolkning av gravröset och betonar dess långa kontinuitet. De likartade stolphål som fanns på ömse sidor om hällkistan tolkar författarna som lämningar efter ett mellanneolitiskt hus. Orienteringen av hällkistan, och därigenom indirekt även av de senare lämningarna, ska alltså ha utgått från denna första konstruktion på platsen. I samband med denna studie gjordes C14-analyser av kol från tre anläggningar under röset. Av dessa kunde ett prov dateras till senneolitikum/ äldre bronsålder (LuA-4726), ett daterades till förromersk järnålder (LuA-4728) och ett till folkvandringstid/ vendeltid (LuA 4727). I avsnittet om boplatsens fasindelning ges även en presentation av gravrösets faser sida vid sida med boplatslämningarna. Trots att RAÄ 18 vid undersökningen 1990 var kraftigt skadad har fynden och anläggningarna alltså gett en bild av ett betydelsefullt gravmonument som varit i bruk under en mycket lång tid. I och med att inte hela röset är undersökt finns fortfarande mycket kunskap gömd i fornlämningen.

RAÄ 218

Som ett led i förberedelserna inför exploateringen av den södra delen av Teleborgsområdet gjordes en fosfatkartering 1987 av ett större område. Inom vissa delar av det karterade området, bland annat det aktuella förundersökningsområdet, fanns förhöjda fosfatvärden som tolkades som indikationer på en boplat. Under provtagningsarbetet påträffades även en skärva av dekorerad neolitisk keramik i åkern väster om RAÄ 18. I samband med undersökningen 1990 av gravröset gjordes därför en provundersökning för att ta reda på om det fanns bevarade boplatslämningar i området. Man gjorde då en förhållandevis begränsad schaktgrävning då man kunde konstatera att det fanns boplatslämningar i form av härdar och stolphål, främst inom det som är det aktuella förundersökningsområdet, men även i åkermarken söder om Torparvägen. Boplaten registrerades som RAÄ 218. Eftersom utbyggnadsplanerna kom att uppskjutas ledde provundersökningarna då inte till några ytterligare åtgärder. Nya utbyggnadsplaner aktualiserades åter år 2000 vilket resulterade i den förundersökningen som Smålands museum då utförde.

Fig. 6: Undersökningsområdet i Kv. Seglaren. Höjdkurvor med en meters ekvidistans.

UNDERSÖKNINGSRESULTAT

Inledning

Det som utmärker omgivningarna vid kv Seglaren är ett högt läge med en vid utsikt mot väster. Till det område som undersökningen berörde hörde både höjdpartiets krön, med plana ytor intill lämningarna efter röset RAÄ 18, och en lång sluttning åt väster. Gravar och boplatser i Småland är ofta belägna på höjdsträckningar lika den vid kv Seglaren. Vid denna undersökning var det därför viktigt att få en bild av vilken typ av anläggningar som fanns inte bara uppe på höjdryggen, i det som ofta betraktas som det mest lämpliga boplatsläget, utan även i sluttningen och i det lägre liggande området i väster.

Undersökningsområdet sträckte sig från Seglarvägen, vid foten av sluttningen, och upp till krönet av backen, nästan ända fram till RAÄ 18. Området avgränsas i söder av Torparvägen och en stenmur avgränsar området i norr. Hela undersökningsområdet har intill sen tid brukats som åkermark. Före undersökningen var enbart en mindre del i söder brukad som åker medan övriga delar har använts för bete. Gränsen mellan åker och betesmark var markerad av en stenmur som gick i östvästlig riktning. Nivåerna inom området varierade mellan 185 och 197 m ö h. Jordarten bestod av siltig morän med inslag av grus och sten. Slutundersökningen omfattade en yta med en storlek av ca 20 000 m².

Anläggningar

Allt eftersom som matjorden togs bort framträdde ett stort antal anläggningar. Uppe på höjdryggen var anläggningstätheten ofta hög med ett stort antal stolphål och klungor av härdar. I sluttningen och i det nedre området i väster fanns dock fler anläggningar än vad man kunde vänta. Här fanns färre härdar men fler nedgrävningar. Något som förvånande var även att flera huslämningar låg i sluttningen. Alla hus hade varit orienterade i östvästlig riktning trots att detta ofta inneburit en betydande höjdskillnad inom huset.

Sammanlagt fanns över 1000 förhistoriska anläggningar inom den 20 000 m² stora avbanade ytan. Mer än hälften av dessa anläggningar var *stolphål*. Många av dessa har ingått i huskonstruktioner men många har även varit friliggande. En del stolphål kan ha ingått i huskonstruktioner som inte gått att urskilja vid undersökningen men många har antagligen ingått i mindre hägnader eller andra konstruktioner som uppförts under den långa tid som bebyggelse funnits på platsen. I några fall fanns avlånga *rännor* i anslutning till ingång eller vägglinje i huset. Det fanns även några friliggande rännor.

Härdarna förekom ofta i grupper uppe på höjdpartiet i områdets östra del men enstaka härdar eller härdgröpar fanns även utspridda i olika delar av området. Härdarna var i regel grunt nedgrävda och hade en plan botten. Det fanns även djupare grävda härdgröpar som hade en rundad botten och ofta innehöll en stor mängd skärvsten och rikligt med kol och sot.

Anläggningstyp	Antal
Stolphål	631
Härdar	144
Härdgröpar	13
Nedgrävningar	177
Rännor	6
Kulturlager	10
Kulturlagerrester	41
Röjningsrösen	4
Skärvstensflak	1
Gravar	1
<i>Totalt</i>	<i>1024</i>

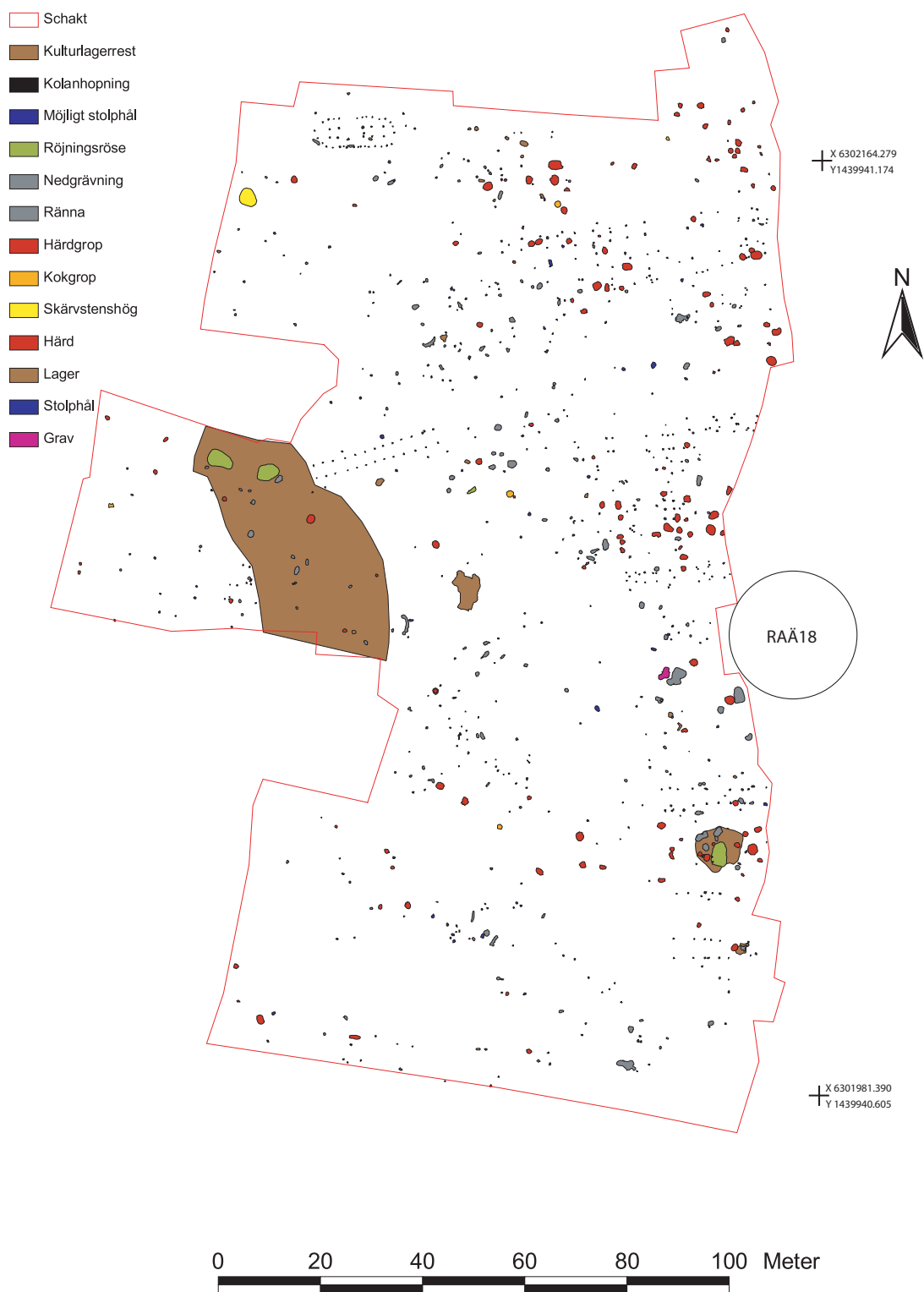

Fig. 7: Översikt över anläggningarnas spridning inom undersökningsområdet.

Ett stort antal *nedgrävningar* påträffades även vid undersökningen. Dessa anläggningar var ofta svåra att funktionsbestämma. Många av de större nedgrävningarna var troligen avfallsgropar medan en del av de mindre ibland kan vara otydliga stolphål. Ett antal mellanstora nedgrävningar kunde genom fynd knytas till ett neolitiskt boplatsskede.

Det är rimligt att tänka sig att det i förhistorisk tid har avsatts *kulturlager* på bopplatsen. Eftersom hela området varit plöjd åkermark saknades dock kulturlager nästan helt. Två mindre kulturlager som hörde till platsens neolitiska skede fanns bevarade samt ett antal mindre *kulturlagerrester*. Ett större sammanhängande lager fanns i områdets lägre, västra del. Lagret, som var fyndtomt, tolkades som ett odlingslager. I områdets västra del fanns ett *skärvstensflak* som var uppkastat omkring ett stenblock.

Av den omgivande fornlämningsbilden framgår att så gott som hela undersökningsområdet bör ha varit förhistorisk odlingsmark med röjningsrösen. Dessa har röjts bort under 1800-talets uppodling och bara enstaka bottnar efter *röjningsrösen* kunde dokumenteras vid undersökningen.

I området övre del undersöktes en neolitisk grav från stridsyxetid. Graven bör ses i ljuset av de tidigare fynd av stridsyxekeramik som gjordes under röset RAÄ 18. Den bör även ses som en direkt föregångare till den hällkista som utgjorde kärnan i det tidigare monumentala röset.

Härdar och härdområden

Lämningar efter olika former av eldstäder utgjorde en stor del av de anläggningar som påträffades i kv Seglaren. Inom undersökningsområdet fanns över 150 härdar. Det var tydligt att härdarna var talrikast uppe på de högsta och mest exponerade lägena i området och att det på vissa ytor fanns tydliga koncentrationer av härdar; härdområden. Det var därför en viktig målsättning för slutundersökningen att försöka förstå vad de olika eldstäderna representerar och vilka aktiviteter som de är spår efter. I de följande avsnitten kommer att redogöras för härdarnas uppbyggnad och olika typer av härdar. Vilken datering härdarna har generellt och vilken dateringsbild som de enstaka härdarna respektive härdområdena har. Dessutom presenteras resultatet av vedartsanalysen. I den senare tolkningsdelen diskuteras härdarnas sammanhang och funktion.

Härdar och härdgropar, utseende och konstruktion

De härdar som undersöktes kunde indelas i två grupper; grunda härdar och härdgropar. Den största gruppen var grunda härdar med plan botten, som fortsättningsvis enbart benämns som härdar. Dessa omfattade 144 anläggningar. Den andra gruppen var de djupare härdarna med rundad botten som här benämns härdgropar. Dessa var betydligt färre och hade endast ett antal av 13 stycken.

Mer än hälften av härdarna hade en oval form i ytan (ca 55 %) medan en ungefär en tredjedel hade rund form. Avlånga härdar var mer ovanliga (11 %). Diametern på härdarna var mellan 0,35 m och 2,0 m. En vanligt förekommande diameter var mellan 0,6 och 0,8 m. Härdarna har i de flesta fall varit grunt nedgrävda med raka sidor och ganska plan botten. Djupet på härdarna har varierat mellan 0,05 m och 0,25 m. En del har uppenbarligen varit hårt ansatta av plogen och har därför blivit nedhyvlade så att endast botten har blivit bevarad. Grunda och svårbedömda härdrester efter eldstäder som skadats av plöjning har räknats till kategorin härdar.

Kategorin härdgropar, som omfattar 13 stycken anläggningar, följde i stort sett samma spridningsmönster som övriga härdar. De förekom främst inom härdområdena men uppträdde även i viss mån som ensamliggande anläggningar. Härdgroparna hade oftast en skärvstensfyllning och en kraftig nedgrävning med rundad form. Djupet varierade mellan 0,15 och 0,45 m. Härdgroparna hade en diameter mellan 0,6 och 2,2 m. Formen i ytan var oftast rund men kunde även vara oval eller avlång. Samtliga härdgropar innehöll kol eller sot i högre eller mindre utsträckning. Ofta fanns kraftiga kollinser i botten och längs sidorna och ibland även som en kolhorisont högre upp i anläggningen. Avgränsningen mellan härdar och härdgropar var ibland svårbedömd. Härdgroparna har antagligen främst brukats för matlagning men en

Fig. 8: Spridning av härddar och härddgropar. Härddområden markerade.

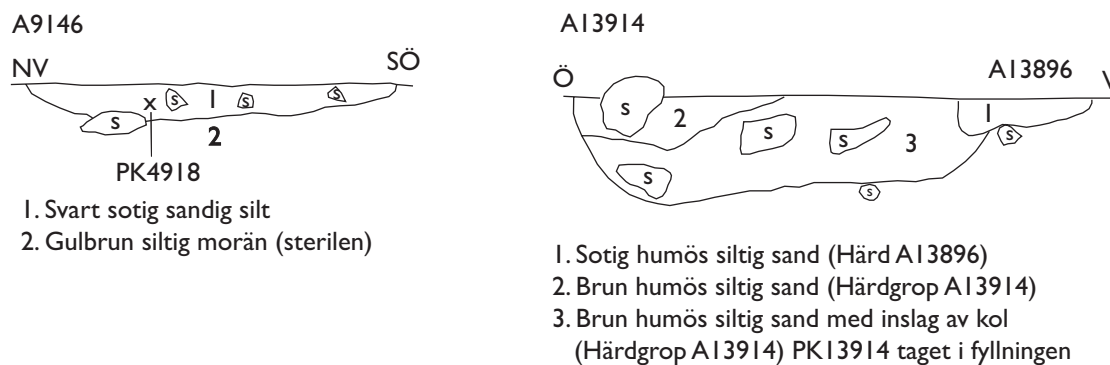

Fig.9: Profiler på två typiska eldstäder härden A9146 och härdgropen 13914. Skala 1:20.

rad andra användningsområden är möjliga. Rena kokgropar, där man inte eldat utan enbart lagt ned upphettade stenar för matlagning, saknades i kv Seglaren

Härdarna och härdgroparna, fynd

Enbart ett fåtal fynd påträffades i härdar eller härdgropar. I några härdar påträffades bränd lera, samt i något fall även bränd flinta. Ett undantag var en härd som påträffades vid förundersökningen, A26 FU. Anläggningen låg på krönet av höjdryggen, strax norr om härdområde I. Härden var av den vanligast förekommande typen med plan botten. Den var grunt nedgrävd med raka sidor och hade en storlek av 1,1 m. I härden påträffades skärvor från två olika tunnväggiga keramikkarl (F43 FU). Skärvorna var från två öppna skålar med svängd, profilerad form som kan dateras till bronsålderns yngsta del (se även s?). Kärnen har varit av hög kvalitet och kan inte betraktas som vanlig hushållskeramik. Det är möjligt att härden haft en specialfunktion i något socialt eller rituellt sammanhang. I övrigt ger de få fynden från härdar och härdgropar inte några ledtrådar till härdarnas funktion.

Härdarna och härdgroparna, spridning

För att ta reda på om det fanns något mönster i spridningen av olika typer av härdar och härdgropar gjordes gruppindelningar efter anläggningarnas djup. Det tydligaste mönstret som framträdde var att de grunda härdarna dominerade inom alla ytor utom inom härdområde A23 i undersökningsområdets södra del. Där dominerade de djupare härdgroparna. Jämförelser gjordes även mellan mängden skärvsten i olika anläggningar. I de olika anläggningarna förekom alltifrån ingen skärvsten till upp till 30 liter. Inte förvånande hörde mängden skärvsten samman med anläggningarnas djup vilket gjorde att härdområde A23 även här utmärkte sig gentemot övriga områden. I övrigt förekom anläggningar med rikligt med skärvsten förhållandevis utspritt inom undersökningsområdet.

Härdområden

De flesta av de drygt etthundrafemtio eldstäder som påträffades i kv. Seglaren ingick i härdområden. Dessa låg framför allt i områdets högre belägna delar. Härdar och härdgropar förekom även inom de lägre delarna men förekom då inte i grupper. Det fanns fyra tydligare koncentrationer av härdar inom undersökningsområdet. Dessa benämndes härdområde A20, A21, A22 och A23 (fig. 8). Härdområdena innehöll ca 15-30 härdar eller härdgropar vardera. De grunt nedgrävda, ovala härdarna med plan botten utgjorde den största kategorin av anläggningar inom samtliga härdområden. Eftersom härdgroparna var förhållandevis få utgjorde de en mindre del av anläggningarna inom härdområdena. Det föreföll dock som om härdgroparna i lägre grad var knutna till härdområden även om flera härdgropar förekom inom område A21 och A23.

- *Härdområde A20:* låg på krönet av höjdpaketet i undersökningsområdets nordöstra del. Härdarna var grupperade på och närmast omkring den bergsklack som markerade den norra änden av höjdryggen. Härdområdet innehöll ca 15 anläggningar.
- *Härdområde A21:* låg i slutningen strax väster om det föregående härdområdet. Detta var det enda av härdområdena som inte låg på krönet av höjdryggen. Förutom de vanliga, plana härdarna

fanns här några kraftiga härdgropar. I samma sluttning fanns även flera huslämningar varav hus A5 var den tydligaste. Härdområdet innehöll ca 25 anläggningar.

- *Härdområde A22*: låg strax nordväst om röset, RAÄ 18, och var anlagt i ett tydligt krönläge. Området dominerades helt av stora härdar med plan botten som i vissa fall verkade vara grupperade i nordsydligt orienterade rader med härdar (se fig 10). Varje sådan härdrad innehöll fem härdar som låg på en 10 respektive 11 m lång rad. Analysen av två kolprov från A9146 och A1532 i västra härdraden gav dateringar till samma period (se s 22). Härdområdet innehöll ca 25 anläggningar.
- *Härdområde A23*: låg i undersökningsområdets sydöstra del. De flesta anläggningarna låg i området mellan hus A4 och hus A11 och i närheten av kulturlager A13854. Här fanns, som tidigare nämnts, fler härdgropar än inom de andra härdområdena. Härdområdet innehöll omkring 18 anläggningar.

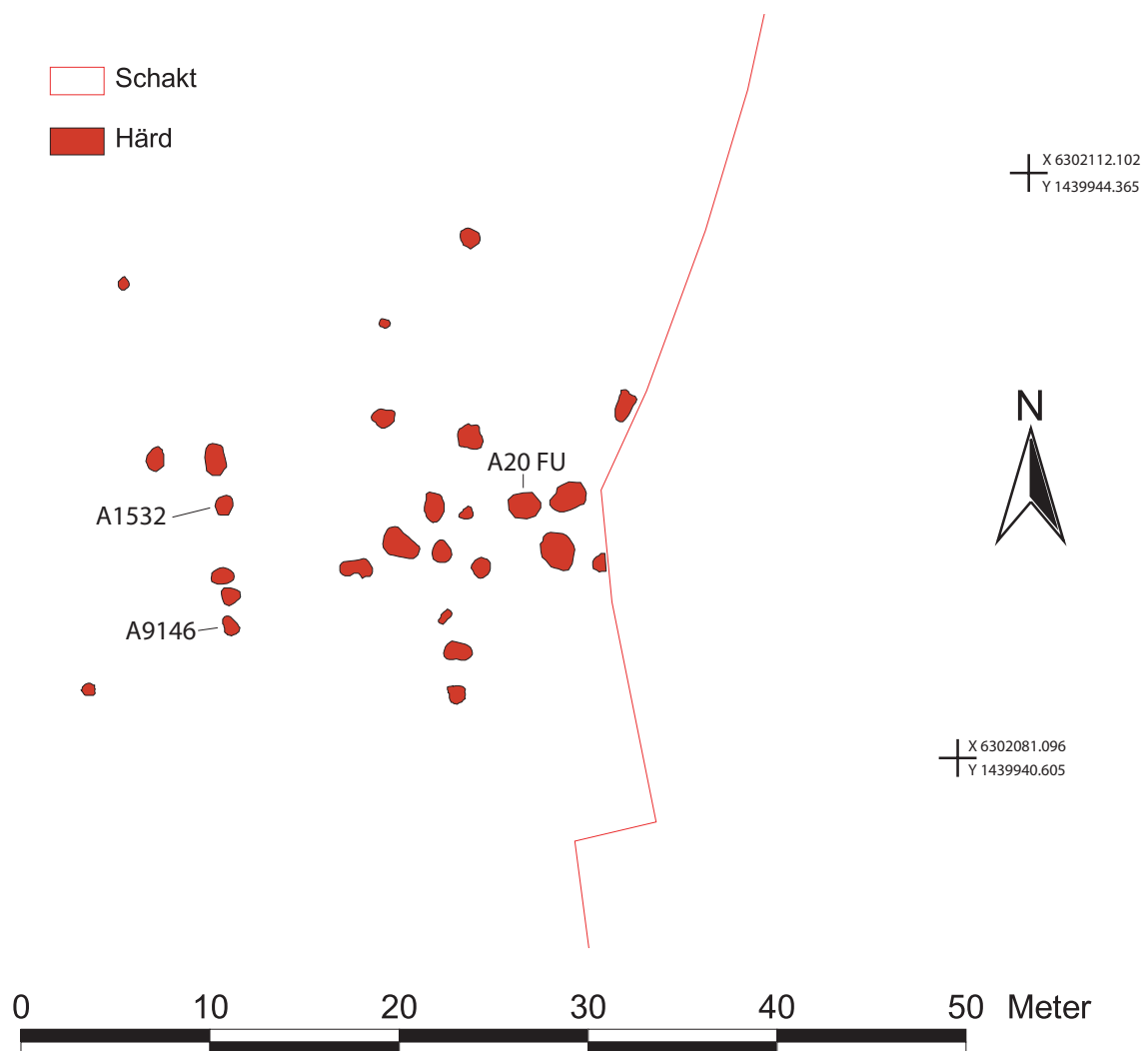

Fig.10: Detaljplan över härdområde A22 med härdrader.

Datering, frågeställningar

Inom undersökningsområdet daterades sammanlagt 13 härdar eller härdgropar vid för- och slutundersökningen. De fem anläggningar som daterades vid förundersökningen var tre härdar och två härdgropar som låg inom skilda delar av undersökningsområdet. Strävan var då att datera skilda typer av anläggningar från olika ytor för att få exempel på olika faser i områdets utnyttjande. Vid slutundersökningen kom i stället frågeställningarna i hög grad att röra dateringen av härdområdena. De frågeställningar som dateringarna av härdar och härdgropar avsåg att besvara var i huvudsak dessa:

- vilken datering har härdområdena?
- skiljer sig härdområdenas datering från dateringen av ensamliggande härdar?
- hör härdar och härdgropar till olika faser?
- är härdarna samtida med de omgivande huslämningarna, ska de betraktas som delar av husens aktivitetsområden, eller är de t ex orienterade mot gravröset RAÄ 18?

Dateringen av de ensamliggande härdarna och härdgroparna

De fem härdar som daterades vid förundersökningen låg inte inom något av de härdområden som senare kunde avgränsas. Av dessa var två härdgropar och tre härdar med plan botten. De två härdgroparna låg i vitt skilda delar av undersökningsområdet men dateringarna visade att båda var anlagda under mellersta bronsålder. En djup härdgrop, A48 FU, låg i exploateringsområdets nordvästra del, som sedan inte kom att ingå i slutundersökningen. Kol från denna härdgrop gav en datering till 1020–800 f Kr bronsålder (Ua-17113). Den andra härdgropen, A9 FU, låg i områdets sydligaste del. Denna anläggning kunde dateras till 1120-800 f Kr (Ua-17111). Härdgropen låg en bit ifrån härdområde A23.

De tre ensamliggande härdarna låg också i skilda delar av undersökningsområdet. Härden A76 FU, låg i det lägre partiet i undersökningsområdets västra del. Denna härd gav en datering till 350 f Kr – 110 e Kr, dvs förromersk till romersk järnålder (Ua-17114). En annan härd, A110 FU, låg på krönet av höjdpartiet i den östra delen. Denna härd gav en likartad datering till 360 f Kr – 70 e Kr (Ua-17115). Den sistnämnda härden låg mellan härdområdena A20 och A22 på en väl synlig plats inom områdets högsta parti. Den sista daterade härden, A23676, låg i områdets södra del och gav en datering till 400-180 f Kr (Ua-22203).

Vid en jämförelse med härdområdenas datering, som redovisas nedan, kan man se att de daterade ensamliggande härdarna i större utsträckning är anlagda i samma skede som härdområdena medan härdgroparna inte hör till detta skede utan till en bebyggelsefas under mellersta bronsålder. Det finns alltså anledning att anta att många av de ensamliggande härdarna hör till samma skede som härdområdena medan de ensamliggande härdgroparna inte i samma utsträckning behöver göra det.

Lab nr	Anl nr	P nr	Kontext	Kol	Kal 2 sigma	prob	period
Ua-17111	A9 FU		härdgrop, solitär	AI	1120-1090 BC	0.01	mell br å
					1070-800 BC	0.99	
Ua 17113	A48 FU		härdgrop, utanför SU	Björk	1020-800 BC	1.0	mell br å
Ua 17114	A76 FU		härd, solitär	AI	350-310 BC	0.02	förr - rom jåå
					210 BC-110 AD	0.98	
Ua-17115	A109		härd, N om h-omr A22	Björk	360-280 BC	0.10	förr - rom jåå
					260 BC- 70 AD	0.90	
Ua-22203	A23676	27948	Inom Hus 4	AI	400 - 180 BC	95,5	förr jåå

Fig. 11: Tabell över C14-dateringar från ensamliggande härdar och härdgropar.

Härdområdenas datering

För att få svar på frågorna omkring härdområdenas ålder och sammanhang utfördes ett antal C14-dateringar. Kolprov från två anläggningar inom varje härdområde valdes ut för analys. De anläggningar som valdes var sådana som kunde betraktas som typiska för respektive härdområde.

I *härdområde A20* daterades två likartade härdar som låg i anslutning till de berghällar som gick i dagen i denna del av området. Den ena härden, A30232, gav en datering till äldre bronsålder (Ua-21117) medan den andra härden, A30967, gav en datering till perioden sen förromersk till romersk järnålder. De två skiftande dateringarna visar på att härdarna i område A20 kan representera skilda tidsperioder.

I *härdområde A21* daterades två härdar, A2302 och A2414, vilka gav samstämmiga dateringar till perioden förromersk till romersk järnålder (Ua-21170, Ua-21171). Inom härdområdet fanns även några djupare härdgropar som dock inte daterades. Det är möjligt att de kan höra till en annan tidsperiod än de båda daterade härdarna.

I *härdområde A22* hade en härd, A20 FU, daterats vid förundersökningen och ytterligare två daterades vid slutundersökningen. Alla tre härdarna hörde till perioden förromersk till romersk järnålder även om härden A20 FU hade en något bredare datering än de båda andra anläggningarna (Ua-17112). I område A22 fanns, som tidigare nämnts, två härdrader liggande i nordsydlig riktning med vardera fem härdar i varje härdrad. Två av de daterade proverna var från den västra av dessa härdrader, A9146 och A1532. Dateringarna visade en god överensstämmelse vilket kan stödja tanken på att härdarna medvetet anlagts i rader (Ua-21172, Ua-21165).

Härdområde A23 skilde sig från de övriga härdområdena genom att en större del av anläggningarna var härdgropar. Därför valdes också två härdgropar för datering. Båda anläggningarna låg i anslutning till kulturlagret A13854. Den ena härdgropen, A1900, kunde dateras till tidig förromersk järnålder medan den

Lab nr	Anl nr	P nr	Kontext	Kol	Kal 2 sigma	prob	period
Ua-17112	A20 FU		härd, härdområde A 22	AI	360-280 BC 260 BC-70 AD	0.10 0.90	förr - rom jäå
Ua-21165	A1532	P4293	härd. omr I. i härdrad	Ask	60 BC- 140 AD	95.4%	förr - rom jäå
Ua-21168	A1900	P4918	härdgrop. härdomr A 23	Björk	400-340 BC 330-200 BC	35.5% 59.9%	förr jäå
Ua-21170	A2302	P33284	härd. härdomr A 21	Björk	100-70 BC 60 BC- 90 AD 100-130 AD	2.5% 89.6% 3.3%	förr - rom jäå
Ua-21171	A2414	P4718	härd. härdomr A 21	Björk	50 BC- 140 AD	95.4%	förr - rom jäå
Ua-21172	A9146	P27813	härd. h-omr I. härdrad	AI	180 BC- 60 AD	95.4%	förr - rom jäå
Ua-21173	A13914	P13941	härd. härdomr A 23	Björk	180 BC- 60 AD	95.4%	förr - rom jäå
Ua-21177	A30232	P32165	härd, härdomr A 20	Ask	1410-1120 BC	95.4%	Ä brå
Ua-21178	A30967	P32163	härd, härdomr A 20	Björk	170 BC- 70 AD	95.4%	förr - rom jäå

Fig.12: Tabell över C14-dateringar från härdområden.

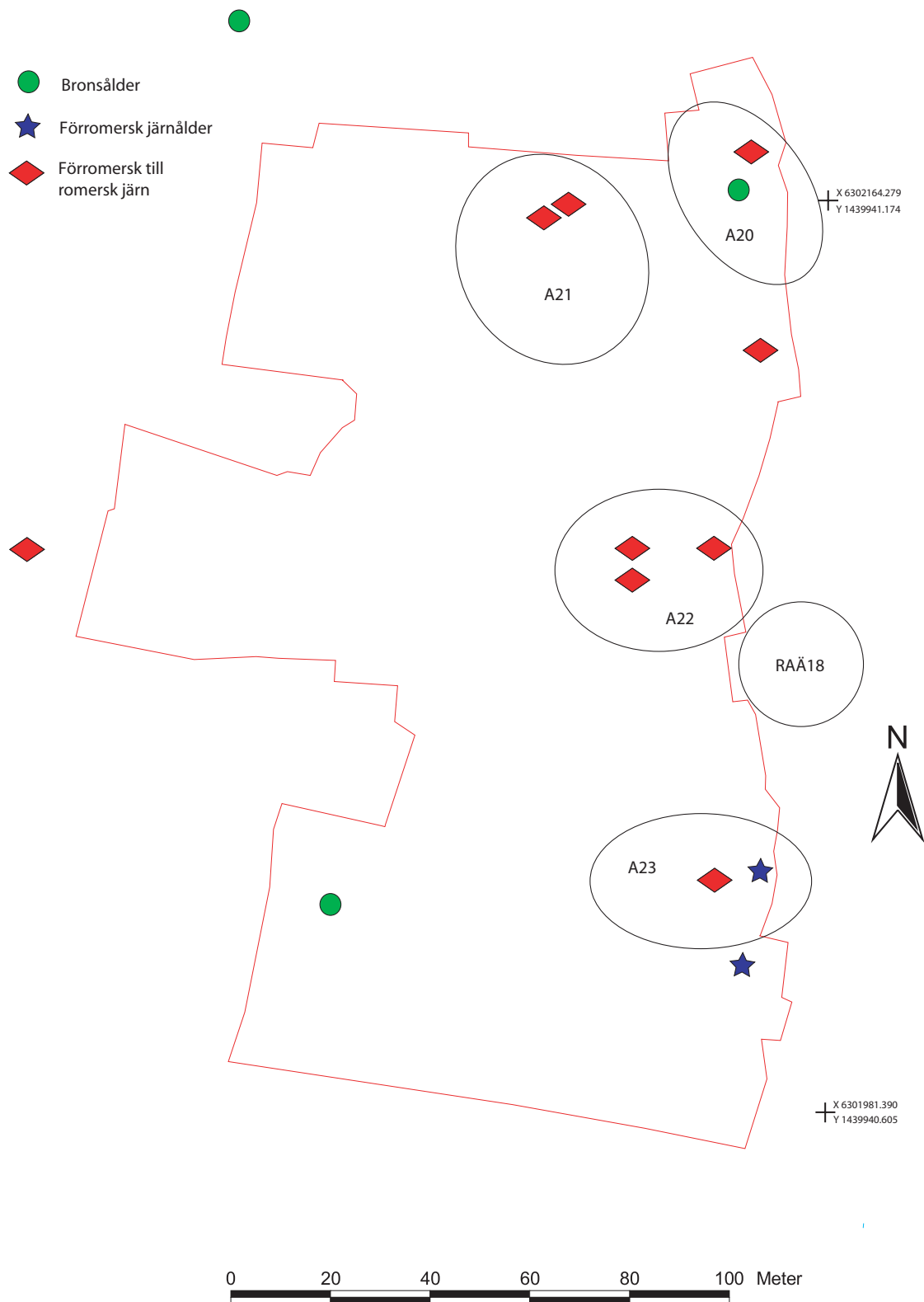

Fig. 14: Spridningsbild för C14-daterade härder.

andra härdgruppen, A13914, kunde dateras till perioden förromersk till romersk järnålder (Ua-21168, Ua-21173). Även om den ena dateringen avvek något från huvuddelen av dateringarna framgick ändå att område A23 i huvudsak inte skiljer sig från de andra härdområdena. Detta trots skillnaden i förekomsten av härdgröpar.

Den sammanlagda dateringsbilden från härdområdena var förvånansvärt enhetlig (se fig 12). Det flesta daterade härdarna, sju stycken, hade anlagts under perioden sen förromersk järnålder till tidig romersk järnålder. Av dessa låg sex stycken inom tidsintervallet 180 f Kr till 140 e Kr. Med 1 sigmas noggrannhet låg dateringarna inom intervallet 120 f Kr till 130 e Kr. De anläggningar som med tydlighet inte hörde till denna tidsperiod var, som tidigare nämnts, härden A2302 i område A20 med en datering till äldre bronsålder och härdgruppen A1900 från område A22 som daterades till tidig förromersk järnålder.

Utifrån dateringarna är det rimligt att dra slutsatsen att härdområdena tillkommit under en historiskt sett begränsad tid. Det är svårt att med hjälp av C14-metoden närmare avgränsa denna tidsperiod som kan vara alltifrån drygt trehundra år till endast några få år. Dateringarna visar därför på en markant användning av området under en relativt begränsad tid.

Dateringsbilden för olika härdtyper

Om man jämför dateringarna från härdar och härdgröpar ser man att de delvis har använts under skilda tidsperioder. Vid för- och slutundersökningen daterades sammanlagt tre härdgröpar och nio härdar. Som tidigare nämnts hade härdarna en tydlig tidsbild och alla utom en var anlagda under tidsperioden sen förromersk järnålder till romersk järnålder. Detta kan tyckas anmärkningsvärt eftersom platsen utnyttjats och bebotts under en mycket längre tidsperiod. Undersökningsresultatet är dock tydligt och det är rimligt att anta att huvuddelen delen av områdets 131 härdar tillkommit under den aktuella tidsperioden. Det är rimligt att tänka sig att härdar även kan hör till andra tidsperioder, som exemplet A30232 med en datering till äldre bronsålder, men att dessa förefaller vara undantag.

Dateringarna från de fyra härdgröpar som valdes ut för C14-analys visade att denna anläggningstyp hade en något annorlunda datering än härdarna. De två tidigare nämnda anläggningarna A9 FU och A48 FU kunde dateras till mellersta bronsålder (UA-17111, Ua-17113). Av härdgröparna hade enbart en anläggning, A13914 i härdområde A23, en datering som motsvarade den för härdarna vanliga dateringen till perioden förromersk till romersk järnålder. En annan härdgröpa inom härdområde A23, A1900, daterades till 400-200 f Kr, dvs tidig förromersk järnålder (Ua-21168). Även om enbart fyra härdgröpar har daterats är det rimligt att anta att denna anläggningstyp har en bredare datering än härdarna och att de inte behöver ha någon klar anknytning till härdområdena.

Ved, härdar och härdgröpar

Vedartsanalys utfördes på kol från 20 olika härdar och härdgröpar. Ett syfte med detta var att ta fram kolprov för C14-datering, med låg egenålder. Ett annat syfte var att genom kunskap om vilken ved som använts få en inblick i härdarnas funktion. I den följande sammanställningen behandlas vedartsanalysen från för- och slutundersökningen tillsammans (Danielsson 2001, Strucke, se bilaga). Kolproven hade i regel en vikt av 0,1-1,5 g. De innehöll mellan 3 och 20 fragment vardera. Vanligen var antalet fragment 5-10 st.

De träslag som använts i härdar och härdgröpar var främst björk och al men även ask och lind. Användningen av vedslag var ganska enhetlig i de olika anläggningarna. Enbart fyra av de vedartsbestämda kolproven innehöll blandade vedarter. I övrigt förekom enbart en sorts ved i varje prov. Av kolproven kom 15 från egentliga härdar och 5 från härdgröpar. I samtliga härdgröpar förekom endast en sorts ved i samma anläggning och då antingen al eller björk. Även bland härdarna förekom oftast bara en slags ved i kolproven. Endast fyra härdar hade kolprov med olika slags ved. Björk förekom i 13 av härdarna och var ensamt vedslag i 5 härdar. Al förekom i 4 härdar och var ensamt vedslag i 3 av dessa. Ask förekom i 3 härdar och var ensamt vedslag i 1 härd. Det generella drag som vedartsanalysen visar är

att man har använt ett fåtal olika sorters ved och att det i de flesta härdar och härdgropar enbart funnits ett vedslag representerat.

Eftersom varje prov kommer från ett tidsbundet sammanhang är det viktigt att även jämföra vedartsanalysen med C14-dateringarna. Man kan då grovt indela de daterade härdarna och härdgroparna i sådana med anknytning till äldre och mellersta bronsålder och sådana med anknytning till perioden förromersk till romersk järnålder. De tre vedartsproven som hör till bronsålderskontexten kommer från två ensamliggande härdgropar, A9 FU och A48 FU, och från en härd i område A20, A30210. I de båda härdgroparna hade enbart al respektive enbart björk använts som bränsle. I A48 FU fanns två markanta lager med kol som båda bestod av björk. Fast anläggningen troligen brukats flera gånger har man alltså genomgående använt samma vedslag. Härden A30210 hade däremot en blandad sammansättning och innehöll både björk och ask.

De nio vedartsprov som kommer från härdar och härdgropar med datering till perioden förromersk till romersk järnålder skiljer sig inte nämnvärt från dem som hör till bronsålderskontexten. Även här har man använt en enhetlig ved till härdgroparna. Det finns ett antal härdar med blandad vedart men de utgör en mindre del av helheten. Det enda trädslog som särskiljer perioderna är förekomsten av lind i en härd. Ask förekommer i två sammanhang varav ensamt i det ena fallet. Jämförelsen mellan vedarten från bronsåldershärdar och härdar från perioden förromerskt till romersk järnålder visar att det inte går att urskilja några tidsmässiga skillnader i användandet av olika vedslag.

Det är inte förvånande att man ofta valt björk och al som bränsle eftersom dessa vedslag har högt bränslevärde. Härdar med en stor variation av olika sorters vedarter brukar ofta ses som hushållshärdar som har eldats med sådan ved som funnits tillgänglig för tillfället. Kol från vedslag med högt bränslevärde brukar i så fall vara blandade med annan typ av ved. Det är vanligt att man i härdar som ligger i härdområden har använt en typ av ved i varje enskild anläggning (Hylén 2002). Man har då oftast använt ved med högt bränslevärde. Detta kan tolkas som att härden haft en speciell funktion där det varit viktigt med en hög eller jämn temperatur. Det kan även tyda på att härden använts vid ett eller ett fåtal tillfällen och inte varit kontinuerligt använd.

Sammanfattningsvis kan sägas att huvuddelen av härdarna har eldats med noga utvald ved. Detta kan tyda på att de inte har haft funktion som dagligt använda härdar utan nyttjats mer sällan och i särskilt syfte. Detta innebär att härdområdena inte främst ska ses som funktionsmässigt kopplade till huslämningar och vardagliga boplotsaktiviteter.

Nedgrävningar

Utseende och spridning

Den vitt definierade anläggningskategorin nedgrävningar omfattade olika typer av gropar och nedgrävda anläggningar som hör till boplatlämningarna och som inte definierats som stolphål eller härdar. Denna kategori av anläggningar speglar troligen olika typer av aktiviteter inom boplaten. De större nedgrävningarna kan exempelvis vara avfallsgropar. En del av de mindre kan vara otydliga stolphål eller spår efter annan verksamhet. Nedgrävningarna har en jämnare spridning över ytan än övriga anläggningar och visar inte någon tendens till koncentrationer i grupper. Antalet nedgrävningar uppgick till 177 stycken.

De flesta nedgrävningarna hade en diameter mellan 0,5 och 1,0 m. Det fanns även förhållandevis många med en diameter över 1,0 m medan de som hade en diameter under 0,5 m var betydligt färre. Nedgrävningarna var i regel grunda med ett djup mindre än 0,2 m (120 st.). De övriga hade i regel ett djup mellan 0,2 och 0,4 m (55 st.), medan endast enstaka anläggningar hade ett djup större än 0,4 m (2 st.).

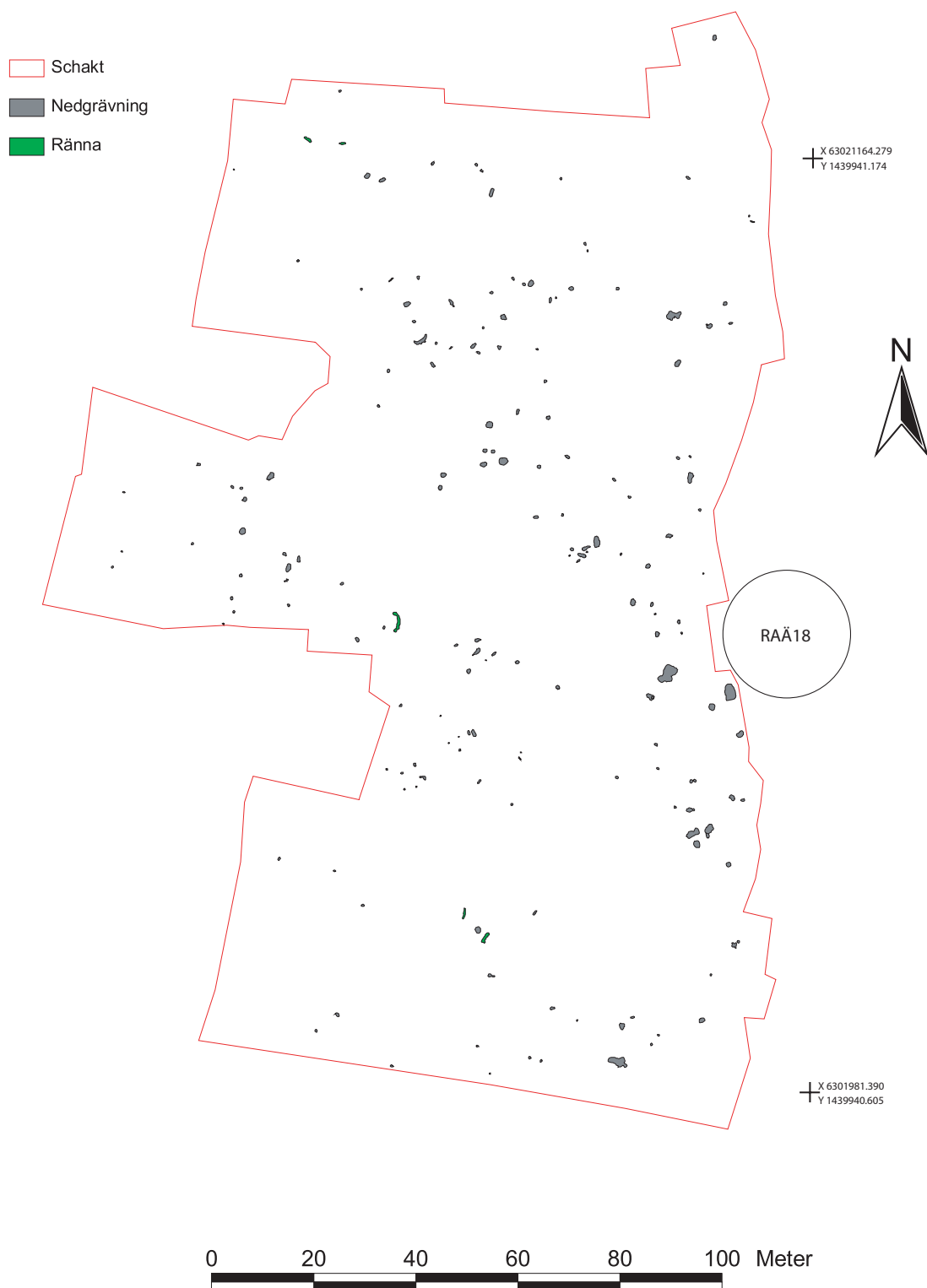

Fig. 14: Nedgrävningarnas spridningsbild inom undersökningsområdet.

Det faktum att de flesta nedgrävningar hade en diameter över 0,5 m tyder på att en stor del av nedgrävningarna har använts som avfalls- eller förvaringsgropar medan en förhållandevis liten del kan vara otydliga stolphål. Nedgrävningarna var dock påtagligt grunda och den typ av djupa avfallsgropar som förekommer på många boplatser saknades i kv Seglaren. En anledning till detta kan vara att stora avfallsgropar ofta först utnyttjats som lertäkter för att sedan fyllas igen med avfall (Björhem & Säfvestad 1993)). Eftersom det saknas lera eller lämplig silt för att ha till att lerklining av husväggar har sådana täktgropar antagligen aldrig tagits upp inom området.

Nedgrävningar, fynd och datering

För att avgöra nedgrävningarnas funktion är fyndmaterialet i anläggningarna av betydelse. Fynd påträffades i 27 av nedgrävningarna. De vanligaste fynden var keramik som förekom i 15 anläggningar. Fynd av flinta fanns i 5 och fynd av bergartsavslag eller avfall av bergart fanns i 10 anläggningar. En del av en slipad bergartsyxa hittades i nedgrävningen A6379. I några nedgrävningar fanns även brända ben och eller bränd lera. Fyndmaterialet från nedgrävningarna var inte stort men i jämförelse med stolphål och härdar innehöll de förhållandevis fler fynd. Detta kan stödja tanken på att många nedgrävningar varit avfallsgropar som fyllts igen med sopor från bosättningen. I de fall då nedgrävningarna innehöll daterbara fynd hörde dessa i så gott som alla fall till neolitikum. Ett möjligt undantag var A34530 som, förutom en odekorerad keramik av neolitisk typ, även innehöll en skärva tunnväggig keramik som kan höra till brons- eller järnålder. Dateringen av anläggningen är därför osäker. Generellt sett kan man anta att nedgrävningar tillkommit under hela den tid boplatserna varit bebodd. Neolitikum är dock den enda period där nedgrävningarna framstår som en tydligt urskiljbar del av boplatsens sammanhang. Vid valet av kolprov för C14-dateringar prioriterades nedgrävningarna med neolitiska fynd och därför finns inte några daterade nedgrävningar från andra tidsperioder.

Neolitiska nedgrävningar

Från det neolitiska skedet finns ett rikt fyndmaterial men få boplatsslämningar och konstruktioner. Den grupp av nedgrävningar som utifrån fynddatering och C14 kan föras till det neolitiska boplatsskedet är därför av stor betydelse för att förstå denna fas i boplatsens historia.

A nr	Fynd	Diam	Djup	C14 dat, 2 sigma	Lab nr
A 1051	odekorerad keramik	1,6 x 0,4	0,4		
A 2248	odekorerad keramik, flinta, br ben	1,0 x 0,5	0,15	4330-4040 fKr	Ua-21169
A 6325	odekorerad keramik, tand, flinta (registrerad som ränna)	3,0 x 0,6	0,18		
A 6379	fragment av slipad bergartsyxa	0,7 x 0,4	0,21		
A 23594	keramik, lodrät snördecor	1,5 x 1,0	0,26		
A 26454	odekorerad keramik	1,0 x 0,3	0,14		
A 26902	keramik, bl a snördecor (del av större nedgrävning A25984)	0,5 x 0,5 1,5 x 1,1	0,15	3370-3100 fKr	Ua-21176
A 33942	keramik, vågrät snördecor, tvärställd snördecor över mynning	0,7 x 0,4	0,2	3660-3370 fKr	Ua-22207
A 50125	odekorerad keramik	0,7 x 0,4	0,2		
A 52366	keramik, vågrät snördecor, instick, hasselnöt, (del av större nedgrävning)	1,2 x 0,6	0,1	4220-3960 fKr	Ua-21181
	A 25832, keramik, korsande snördecor)	4,0 x 2,5			

Fig. 15: Tabell över nedgrävningar med neolitiska fynd.

Som framgår av sammanställningen fanns det daterbara neolitiska fynd i tio olika nedgrävningar. En källkritisk fråga i detta sammanhang bör vara om nedgrävningarna är från neolitikum eller om de bara fyllts igen med material som innehållit på ytan liggande fynd. För att undvika sådana felbedömningar har nedgrävningar med enstaka fynd, enbart små mängder keramik eller kraftigt fragmenterad keramik inte räknats med bland dessa. Det verkliga antalet neolitiska anläggningar är antagligen högre. I åtta av nedgrävningarna bestod fynden av keramik som i två fall även fanns i kombination med fynd av neolitisk

flinta. I nedgrävningen A6379 var det daterande fyndet ett fragment av en slipad bergartsyxa. Keramiken från nedgrävningarna var till stor del lik den som påträffades i kulturlagren i områdets södra del. Huvuddelen av keramiken var odekorerad men det fanns även flera olika typer av dekorer företrädade. I A23594 fanns dock en typ av keramik som inte förekom i kulturlagren. I denna nedgrävning påträffades drygt 90 keramikskärvor och fragment från en trattbägare med en vikt av ca 250 g.

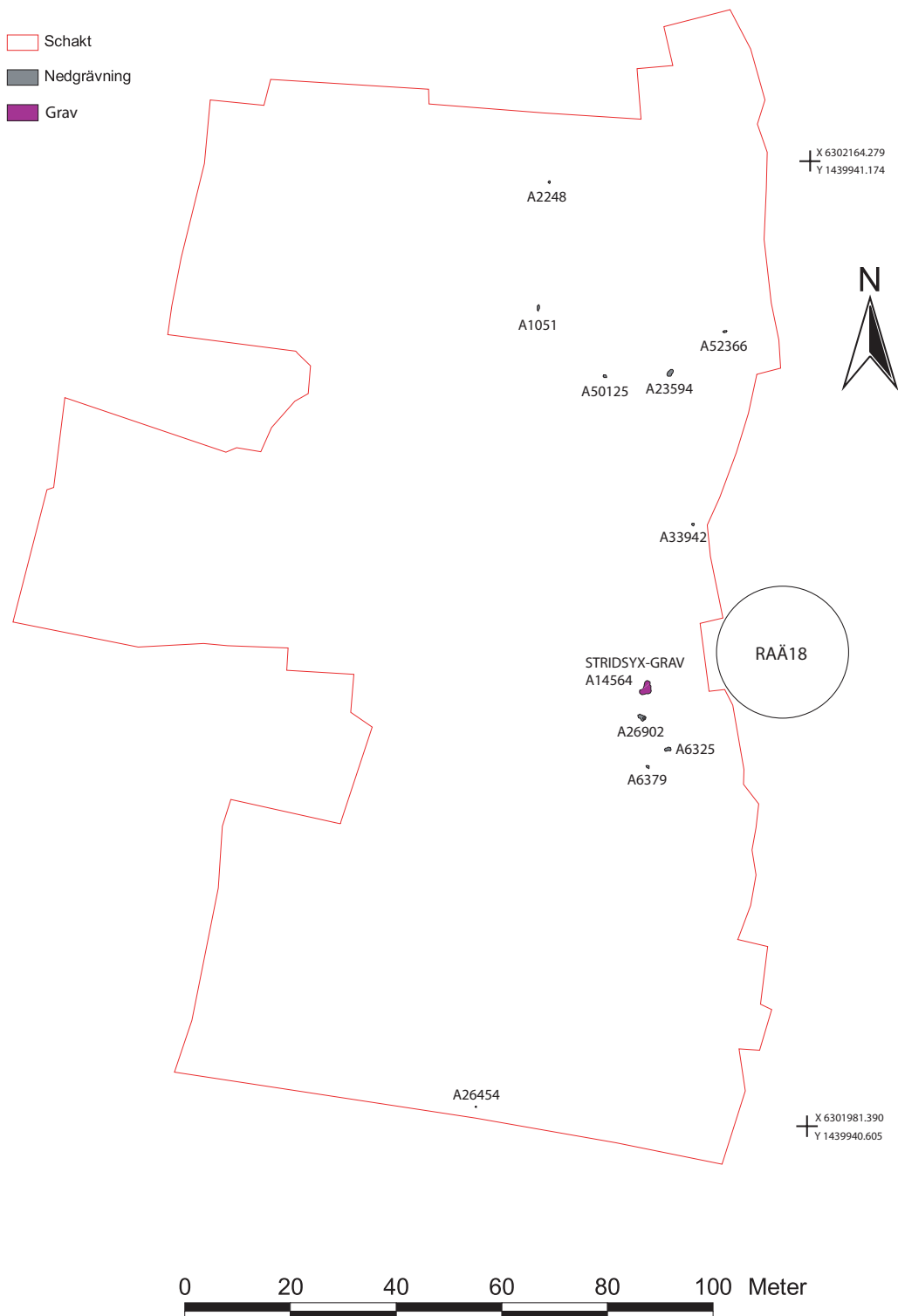

Fig.16. Översikt över fynddaterade neolitiska nedgrävningar, samt stridsyxgraven.

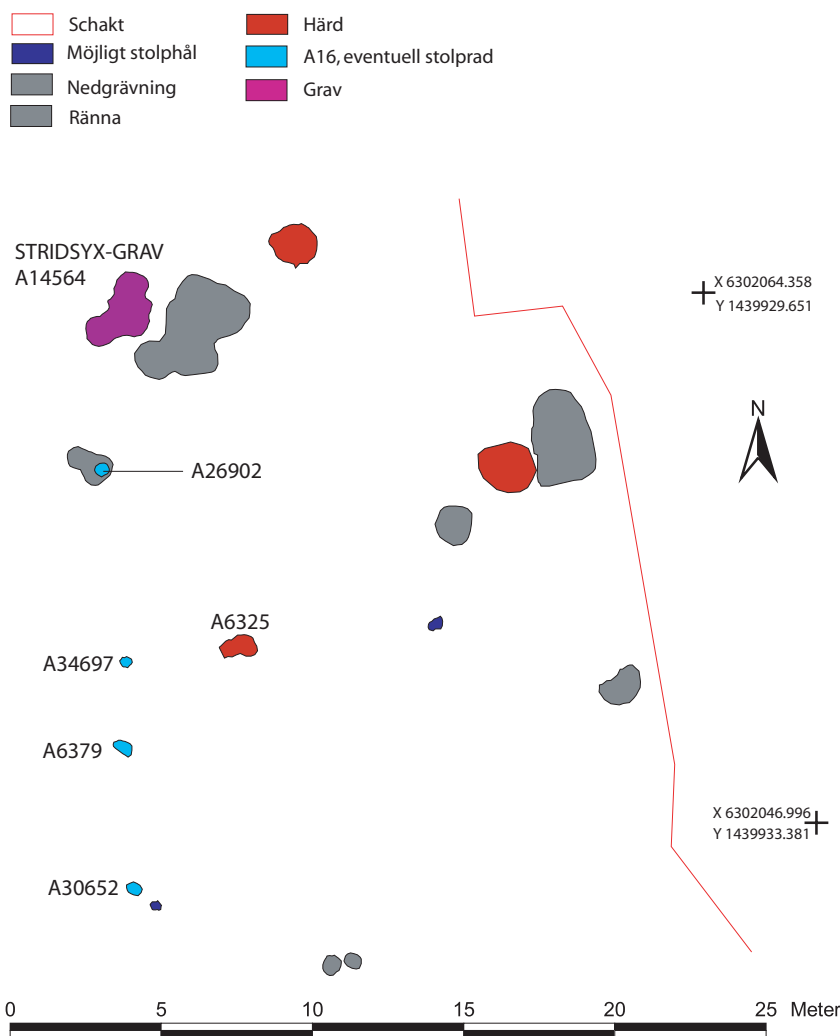

Fig. 17: Detalj över neolitiska nedgrävningar i mittdelen av området. Notera stolphålsrad A16.

Kolprov från fyra av de nedgrävningar som bedömdes som neolitiska har C14-daterats. En av anläggningarna, A26902, låg i den centrala delen av undersökningsområdet. Denna nedgrävning innehöll både snördekorerad keramik och odekorerad keramik med grovmagrat gods. Kolprovet gav en datering till 3370-3100 f Kr, d v s slutet av tidigneolitikum och äldsta delen av mellanneolitikum (Ua-21176). Nedgrävningen A33942 som låg längre norrut, nära gravröset RAÄ 18, hade påträffats redan vid förundersökningen (FU A112). Anläggningen innehöll keramik med vågrät snördekor samt odekorerade skärvor. På två skärvor från olika kärl förekom tvärställd snördekor över mynningen. Ett kolprov från anläggningen gav en datering till 3660-3370 f Kr (Ua-22207) vilket motsvarar dateringarna från de båda neolitiska kulturlagren.

Två andra nedgrävningarna låg i undersökningsområdets norra del. Nedgrävningen A52366 innehöll flera olika typer av dekorerad keramik. Från denna anläggning analyserades ett hasselnötsskal som gav en datering till 4220-3960 f Kr (Ua-21181). Även dateringen från A2248 visade en hög ålder. Ett kolprov från nedgrävningen daterades till 4330-4040 f Kr (Ua-21169). Nedgrävningen innehöll odekorerad keramik, flinta och fragment av brända ben. Det är värt att notera att flintan (F2248) som påträffades i denna nedgrävning skiljde sig från övrig flinta genom att inte vara slagen från en yxa eller ett yxämne utan från en kärna (se s 70). Sammanfattningsvis kan sägas att C14-dateringarna i första hand bekräftar att de aktuella nedgrävningarna alla hör till ett neolitiskt sammanhang. Det är även möjligt att

nedgrävningarna representerar två skilda neolitiska bosättningsfaser varav den ena kan höra till den tidigaste början av neolitikum.

Om man ser till fyllningarna hos de nedgrävningar som kunde dateras till neolitikum var de i de flesta fall ganska ljusa med låg humösitet. Några av dem var svagt rödaktiga. Även mörkare fyllningar förekom dock och det förefaller inte möjligt att utifrån fyllningens färg dra slutsatser om nedgrävningens ålder.

Spridning för nedgrävningarna med neolitiska fynd.

De nedgrävningar som genom fynden kunde föras till det neolitiska skedet fanns främst i undersökningsområdet norra del och mitt. I områdets södra del kunde bara konstateras en neolitiskt nedgrävning, A26454. I områdets norra del fanns fem nedgrävningar med neolitiska fynd, A1051, A2248, A23594, A50125 och A53266. Dessa anläggningar var något utspridda och verkade inte ingå i någon konstruktion. Några av nedgrävningarna låg uppe på höjdpartiet medan andra låg en bit ned i sluttningen. A33942 låg ett stycke söder om de övriga på krönet av höjdryggen. Ett kolprov från denna anläggning daterades till sen tidigneolitikum. De två C14-analyserna från A2248 och A52366 har gett dateringar till äldsta delen av neolitikum.

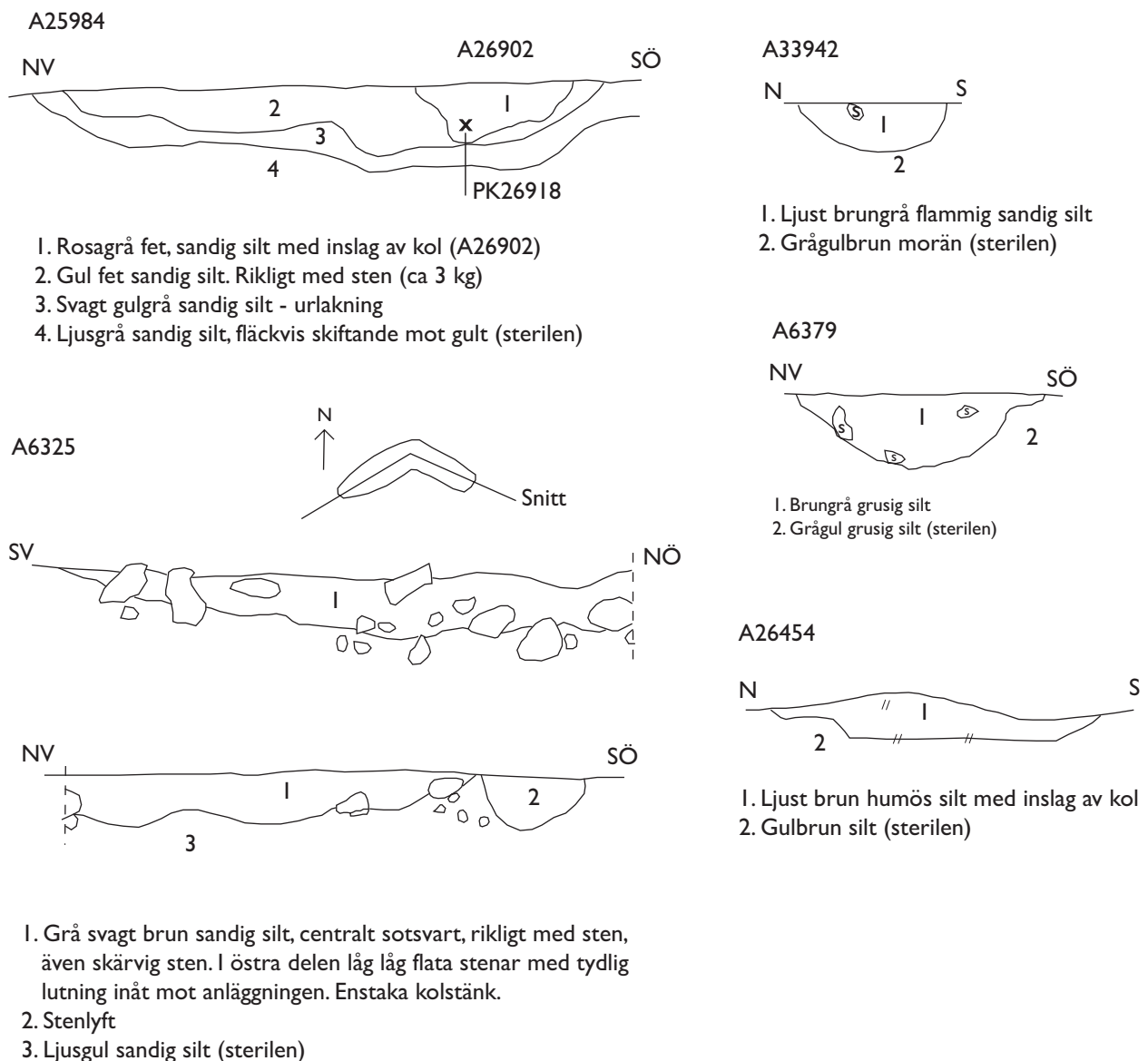
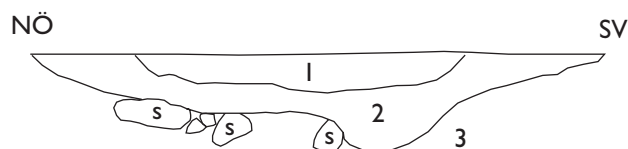

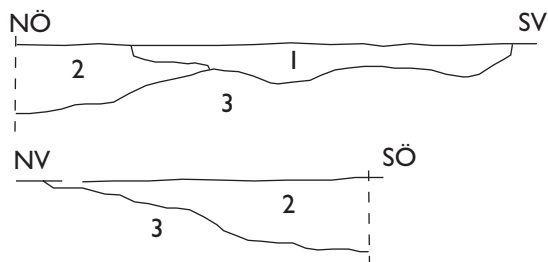
Fig. 18: Profiler över nedgrävningar, vilka innehöll neolitisk keramik, påträffade i den centrala och södra delen av undersökningsområdet.

A23594

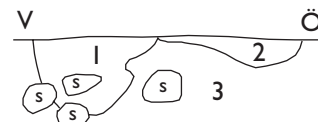
1. Mörkbrun sotig silt
2. Ljusgrå silt
3. Gulbrun morän (sterilen)

A52366

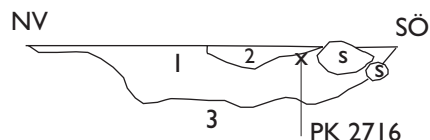
1. Gråbrun grusig silt med enstaka skärvsten
2. Grårödbrun grusig silt
3. Gulröd grusig silt (sterilen)

A50125

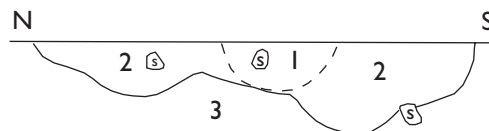
1. Gråbrun, något flammig sandig silt
2. Mörkbrun sandig silt
3. Beigegul siltig morän (sterilen)

A2248

1. Brun humös sand
2. Mörkbrun sotig humös sand
3. Gulbrun sand (sterilen)

A1051

1. Svartbrun grusig silt med kol och sot
2. Gråbrun, något gulfläckig, grusig silt med inslag av kol
3. Gulbrun stenig, grusig silt (sterilen)

Fig. 19: Profiler över nedgrävningar, vilka innehöll neolitisk keramik, påträffade i den norra delen av undersökningsområdet.

På höjdryggens centrala del, inom en yta strax söder om stridsyxegraven, fanns tre nedgrävningar, A6325, A6379, A26902 med neolitiska fynd. Nedgrävningen A26902 har, som tidigare nämnts, C14-daterats till början av mellaneneolitikum. Två av de fynddaterade nedgrävningarna, A6379, A26902, bildade tillsammans med de likartade nedgrävningarna, A30652 och A34697, en eventuell stolprad, A16, med en längd av närmare 15 m. Området rensades noga för hand för att försöka utreda om det funnits ett neolitiskt hus på platsen. Några väggstolpar kunde dock inte påträffas. Det är möjligt att stolpraden skulle kunna vara lämningar efter ett mesulahus, stolpradens längd och proportioner motsäger inte detta, men utan några bevarade väggstolpar är bedömningen osäker (Artursson m fl 2002, s 115). Vid sidan av dessa anläggningar fanns även en ränna, A6325, som innehöll odekorerad keramik av neolitisk typ samt ett fynd av flinta. Vare sig anläggningarna ingår i en konstruktion eller inte så visar de en påtaglig verksamhet på platsen under neolitisk tid. Det är värt att notera att ett av kolproven från stridsyxegraven gav en C14-datering till 3640-3340 f Kr (Ua-21179). Denna datering bör inte höras samman med själva gravläggningen utan rör sig snarare om kol från en äldre omgivande neolitisk boplatz.

Vid en jämförelse mellan de fyndförande nedgrävningarnas spridning och de neolitiska avbaningsfynden finns en överensstämmelse. Tendensen till en koncentration i norr och en i områdets centrala del finns i båda sammanhangen. Ett undantag är dock undersökningsområdets södra del där det endast finns en daterad nedgrävning trots att en stor del av det neolitiska fyndmaterialet påträffats här både i form av avbaningsfynd och fynd från kulturlager.

Kulturlager

Kulturlagren och deras spridning

De bevarade ytor med kulturlager som fanns inom kv Seglaren var mycket begränsade och hade en storlek mellan 3 och 10 m i diameter. Man kan anta att kulturlager under olika perioder har avsatts på bopplatsen men troligen har dessa förstörts då området odlades upp under 1800-talet. De kulturlager som nu undersöktes är därför antagligen bara rester av de ursprungliga lämningarna. Det bör därför främst vara tillfälligheter som avgjort var lagren har blivit bevarade. Kulturlagret A13854 hade bevarats eftersom det låg skyddat i ett stenigt område och hade överlagrats av ett röjningsröse. Röjningsröset var ett av de få som inte helt hade tagits bort vid den storskaliga uppodlingen av området. Man kan anta att många av de lösfynd som påträffades vid avbaningen kommer från bortplöjda kulturlager. I den lägre, västra delen av området fanns ett stort sammanhängande lager, A16031. Detta var fyndtomt och utgjorde antagligen ett äldre odlingslager. Lagret låg skyddat under matjordslagret som var ovanligt kraftigt i sluttningens nedre del. Detta lager beskrivs under avsnittet *Odlingslämningar* (se s 40). De mindre kulturlagren och kulturlagerresterna var spridda inom stora delar av undersökningsområdet. De återfanns dock i regel inte på de högre belägna delarna av området eftersom dessa varit utsatta för hårdare plöjning. Till kulturlagren hör även skärvstensflaket A50000. Den är ett exempel på en annan typ av avfallshantering än de båda neolitiska kulturlagren.

Även om kulturlagren var begränsade utgjorde de viktiga kontexter. Detta gällde inte minst två mindre kulturlager i områdets södra del, A13854 och A27889, som innehöll ett rikhaltigt neolitiskt fyndmaterial. Kulturlagren undersöktes genom rutgrävning med 0,5 m stora rutor som grävdes i 5 cm djupa stick. Lagren undersöktes genom skärslevsgrävning. Vissa rutor sållades men dessa visade sig inte ha högre fyndtäthet än de som enbart skärslevsgrävdes.

A13854

Kulturlagret A13854 låg i undersökningsområdets södra del på en förhållandevis stenbunden del av höjdryggen. Efter matjordsavbaningen påträffades här fynd och tunna rester av kulturlager i skyddade lägen runt jordfasta stenar. Då hela området var rensat framträdde A13854 som den bevarade delen av ett ursprungligen större kulturlager. Detta var även överlagrat av resterna efter ett röjningsröse, A60644

Fig. 20: Fynd från kulturlagret A 13854. Exempel på keramik.

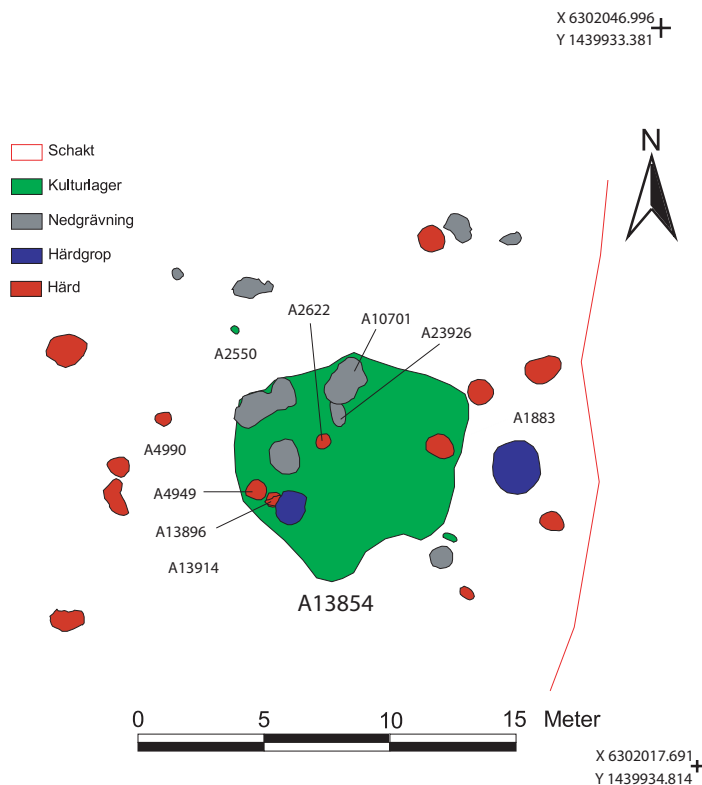

Fig. 21: Plan över kulturlager A13854 med omgivande anläggningar.

vilket gett goda bevaringsförhållanden inom denna begränsade yta. Kulturlagret undersöktes genom att 55 rutor (ca 12 m²) handgrävdes i två eller tre stick. Rutorna koncentrerades till de mest fyndförande delarna i kulturlagrets centrala och norra delar. Ett rimligt antagande kan vara att ca 75 % av fyndmaterialet tillvaratogs vid undersökningen. Efter det att rutgrävningen avslutats avbanades ytan ned till marknivå.

Den bevarade delen av kulturlagret hade en storlek av 8 x 10 m. Vid framrensningen kunde man konstatera att fynden koncentrerades till lagrets mitt samt i viss mån till den västra delen. Kulturlagret bestod av två olika skikt. Det översta var ett mörkare, humöst och kolblandat lager, medan det undre var ljusare, mindre humöst och hade lägre inblandning av kol. Det undre skiktet var bitvis svårt att särskilja från den underliggande marknivån. Den centrala delen av kulturlagret överlagrades av resterna efter det tidigare nämnda röjningsröset.

Kulturlagret låg i ett anläggningstätt område och flera anläggningar fanns inom själva kulturlagret. Anlagda ovanpå lagret fanns fyra härdar, A1883, A4949, A13896, A2622, och en härdgrop, A13914. De var alla anlagda ovanpå, eller nedgrävda, i lagret. Ett kolprov från härdgropen C14-daterades till 180 f Kr-60 e Kr (Ua-21173). Omedelbart öster om kulturlagret låg ytterligare en härdgrop, A1900. En C14-analys från denna gav en datering till 400- 200 f Kr (Ua-21168). Härdarna och härdgroparna verkar inte höra samman med kulturlagret utan förefaller ingå i det södra härdområdet, område A23. Eftersom A13914 låg tätt invid de återstående resterna efter röjningsröset A60644 är det rimligt att anta att röjningsröset tidigare även har överlagrat härdgropen.

Inom kulturlagret fanns även flera nedgrävningar och stolphål. De tre nedgrävningarna (A10701, A25500, A4990) hade en största diameter mellan 1,2 och 2,6 m och var 0,2 till 0,3 m djupa. Fyllningen påminde om det mörka skiktet i kulturlagret men nedgrävningarna hade tydligt avgränsade sidor. I A10701 fanns en tät stenpackning i ena änden. Samtliga nedgrävningar bör ha varit yngre än kulturlagret. Liknande anläggningar fanns även norr om kulturlagret. De stolphål som fanns inom kulturlagret framkom efter den andra maskinavbaningen. De var förhållandevis små och ingick inte i några urskiljbara konstruktioner. Deras förhållande till kulturlagret var oklart.

Vid rutgrävningen i kulturlagret togs ett förhållandevis rikt fyndmaterial med neolitiska fynd tillvara. Den största fyndkategorin var keramiken som utgjordes av sammanlagt 112 st. skärvor eller fragment med en sammanlagd vikt av 319 g. I keramikmaterialet ingick flera skärvor med vågrät snördecor. Denna dekor förekom på både grövre och finare kärl. Det förekom även andra typer av dekor som instick med mejsel, mm?. En stor del av de olika dekortyper som påträffades vid undersökningen fanns representerade i A13854. Keramiken var i regel grovt magrad och kom till större delen från förhållandevis tjockväggiga kärl. Även tunnare kärl hade dock förekommit och det fanns även exempel på skärvor från tunnväggiga miniatyrkärl (F59693:3). Även den del av keramikmaterialet som saknade dekor var i regel enhetlig och gav intryck av att höra till det neolitiska skedet. Enbart två skärvor hade sådana drag att de även skulle kunna höra hemma i ett brons- eller järnålderssammanhang (F22961:1, F59695:2). Jämförelser med keramikmaterial från andra delar av undersökningsområdet gör det dock troligt att även dessa skärvor hör till det neolitiska skedet. Förutom fynd av keramik gjordes även 7 fynd av flinta. Det fanns även ett antal avslag av kvarts och porfyr.

För att få en datering av kulturlagret analyserades ett förkolnat hasselnötskal som tillvaratogs i stick 1 i kulturlagrets mittersta del. Nötskalet kunde dateras till 3660-3380 f Kr vilket motsvarar senare delen av tidigneolitikum.

Lab nr	Anl nr	P nr	Kontext	Kol	Kal 2 sigma	prob	period
Ua-21179	A13854	F23117:2	k-lager m neol fynd	Hassel-	3660-3500 BC	86.2%	sen TN
				nöt	3430-3380 BC	9.2%	
Ua-21180	A23660	F23674:1	k-lager m neol fynd	Hassel-	3700-3680 BC	1.0%	sen TN
				nöt	3670-3500 BC	90.2%	
					3420-3380 BC	4.2%	

Fig. 22: Tabell över C14-dateringar från kulturlagren.

Fynden av keramik och flinta gjordes på olika djup i kulturlagret och fynden visade en förhållandevis jämn fördelning mellan de olika sticken. Någon skillnad mellan det övre mörkare skiktet och det undre ljusare kunde inte märkas vare sig det gällde fyndmängd eller fyndens karaktär.

Förloppet omkring kulturlagret A13854 kan troligen sammanfattas som följande:

- Kulturlagret avsätts under senare delen av tidigneolitikum.
- Under förromersk till romersk järnålder anläggs härdar i området varav flera ovanpå kulturlagret.
- Senare anläggs ett röjningsröse som täcker stora delar av kulturlagret.
- Under 1800-talet tas röjningsröset till stor del bort men delar av kulturlagret skyddas från bortodling av röjningsrösets kvarvarande delar och av den omgivande markstenen.

A27889

Undersökningens andra fyndförande kulturlager, A27889, låg 15 m söder om kulturlagret A13854. Detta kulturlager hade en storlek av endast 1,8 x 2,9 m. I den nordöstra delen av kulturlagret fanns en nedgrävning, A23660. Kulturlagret undersöktes i sin helhet genom rutgrävning. Då det första sticket var grävt framträdde ett djupare parti i kulturlagrets mitt där lagret hade ett djup av 0,15 m. Det var därför svårt att avgöra om A27889 var ett avsatt kulturlager eller om det utgjorde en flack nedgrävning.

Kulturlagret A27889 låg omedelbart öster om hus A4. Denna huslämning hade en konstruktion med divergerande stolprader vilket brukar hänföras till mellersta och yngre bronsålder (Borna-Ahlkvist 2002, s

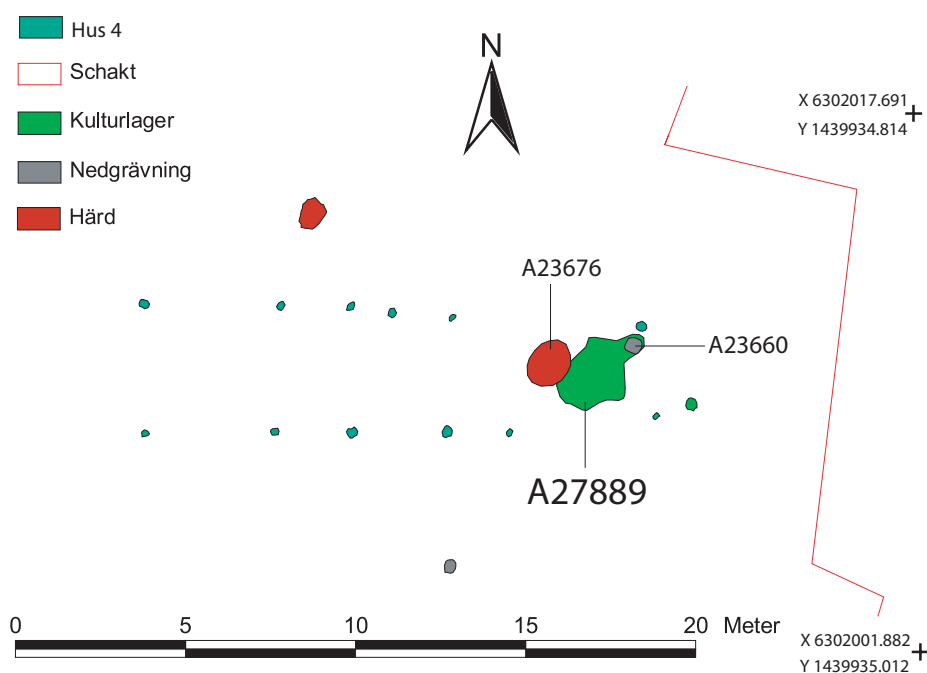

Fig. 23: Plan över kulturlagret A27889 med intilliggande hus A4.

27ff). Kolprov från två stolphål i huset daterades till yngre bronsålder. Kulturlagret överlagrades delvis av en härd, A23676 som daterades till förromersk järnålder.

I kulturlagret påträffades 21 keramikskärvor eller fragment med en sammanlagd vikt av 110 g. Keramiken var av samma typ som den i kulturlagret A13854 och det förekom skärvor från både grövre och finare kärl. Två tunnväggiga skärvor hade en fin, vågrät snördekor (F27936:2, F28011:1). Kulturlagret kan utifrån keramiken hänföras till neolitisk tid. Vid rutgrävningen påträffades även fem fynd av flinta. En C14-analys gjordes på ett hasselnötsskal som tillvaratogs i kulturlagret. Analysen gav en datering till 3700-3380 f Kr (Ua-21180). Denna datering motsvarar senare delen av tidigneolitisk tid och den överensstämmer väl med dateringen från det andra kulturlagret.

Skärvstensflaket

I den lägre, nordvästra delen av området fanns ett skärvstensflak, A50000. Det hade en storlek av 3,2 x 3,8 m. Det undersöktes genom att en korsprofil lades över anläggningen varefter två utsnitt ur skärvstensflaket grävdes. Anläggningen visade sig till stora delar vara störd. Skärvstenen hade ursprungligen kastats upp mot ett antal markfasta stenar. Dessa hade sedan blivit utsatta för markröjning och en av stenarna hade sprängts. Stora delar av skärvstensflaket var därför omrört med inblandning av sprängsten och matjord. De bäst bevarade delarna av anläggningen var den norra och nordvästra delen. Skärvstenslagret var här ca 0,1 m tjockt och blandat med ett gråbrunt humöst kulturlager. I fyllningen påträffades några obestämda keramikfragment, ett fragment bränd lera och ett fragment bränd flinta. Eftersom anläggningen var så pass omrörd har inte något kolprov från anläggningen analyserats. Det är därför oklart vilken tidsperiod anläggningen kan höra till.

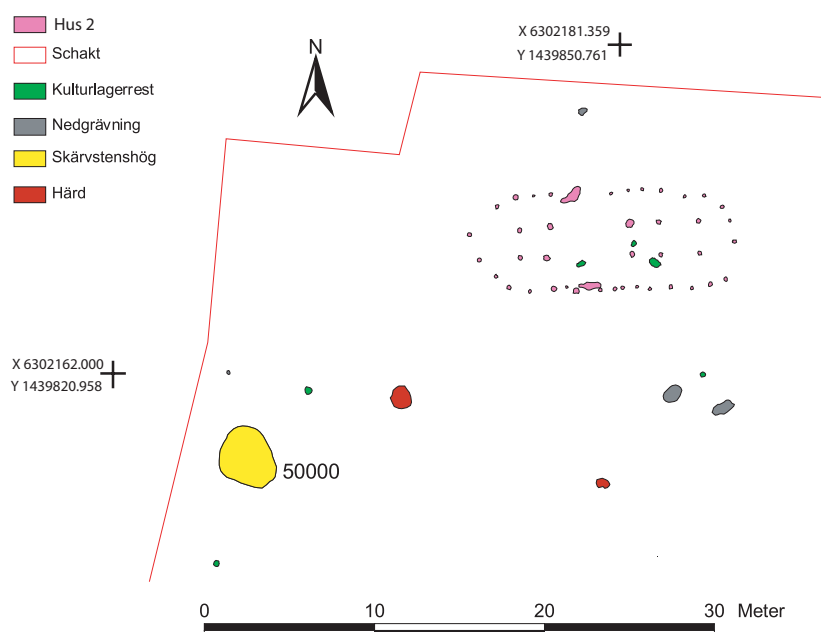

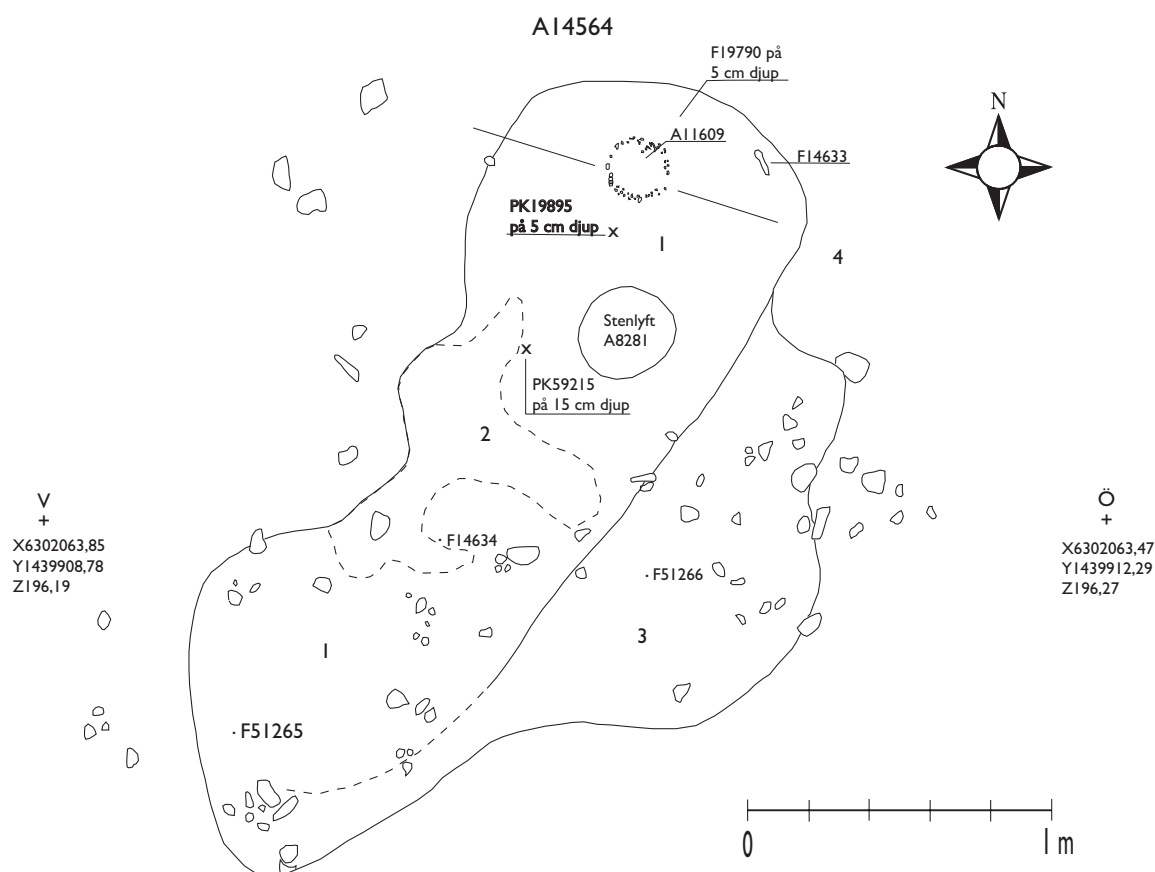
Fig. 24: Skärvstensflaket A50000 med intilliggande hus A2.

Stridsyxegraven

Konstruktion och begravningssätt

Under en stor del av den tid som bosättningen i kv Seglaren varit i bruk har röset med hällkistan, RAÄ 18, dominerat boplaten och omgivningarna. Röset, hällkistan och den föregående mellanneolitiska anläggningen visar att platsen använts som gravplats under en mycket lång tid från slutet av mellanneolitikum till mellersta järnålder (Nilsson & Skoglund 1999). Eftersom resterna efter röset ligger alldeles intill undersökningsområdet fanns det anledning att anta att gravar skulle kunna påträffas. Allra närmast rösebottnen fanns inte några spår efter gravar men i områdets centrala del, på ett avstånd av ca 25 m från RAÄ 18, påträffades en mellanneolitisk flatmarksgrav från stridsyxetid. Graven, A14564, bör höra samman med de mellanneolitiska lämningar som föregått hällkistan och röset.

Stridsyxegraven påträffades vid avbaningen då den övre delen av ett lerkärl kunde rensas fram under matjordslagret. Då även den omgivande ytan finrensades framträdde en svagt urskiljbar skiftning som visade nedgrävningens begränsning. Intill lerkärlet påträffades även ett flintspån och ett flintavslag med slipad yta (F14633:1, F19790:1). Nedgrävningen hade en oregelbunden form med en längd av 2,8 m och en bredd av 1,4 m. Den var orienterad i riktningen SSV-NNO och lerkärlet och flintspånet hade blivit nedlagda i gravens norra ände. En korsprofil lades över anläggningen som sedan grävdes i plan. Nedgrävningen var förhållandevis grund, med ett djup av mellan 0,25 och 0,45 m och en ojämn botten.

1. Svagt gulgrå något fet sandig silt. Enstaka kolfnyk och enstaka stenar. I norra delen saknas sten.
2. Svag grå färgskiftning, något flammig
3. Ljust gul sandig silt. Enstaka kolfnyk, samt spridda stenar
4. Ljust grå sandig silt (sterilen)

Fig. 25 Plan över stridsyxegraven.

Fig. 26: Lerkärllet i stridsyxgravens norra del är gipsat för att tas upp i prerarat. Lisa Skanser gör sista dokumentationen.

Fyllningen i nedgrävningen bestod av ljus sandig silt som ibland var svagt rödaktig. Eftersom fyllningen inte var humös och var den svår att särskilja från den omgivande marken. Skillnaden låg främst i färgskiftningen och i förekomsten av kolfragment i nedgrävningen. I fyllningen fanns ett antal stenar med en diameter mellan 0,1 och 0,3 m. Dessa verkade dock inte vara del av någon konstruktion.

Gravar från stridsyxetid brukar i allmänhet vara djupt grävda. Enligt Malmer är medianvärdet för gravarnas djup 1,0 m (1975, s 39). Graven ifrån kv Seglaren kan dock knappast ha varit så pass djupt grävd. Man kan visserligen räkna med att bortodlingen har varit förhållandevis kraftig på höjdpartiets övre del där graven är belägen. Jämför man marknivån inom undersökningsområdet med den intakta marknivån vid den intilliggande rösebottnen förefaller det dock orimligt att tänka sig en bortodling större än 0,3 m. Att graven verkar ha varit så pass grund beror antagligen på att fast berg kom fram i botten av nedgrävningen. Nedgrävningen till graven var förhållandevis stor men är inte onormal i jämförelse med andra stridsyxegravar (Malmer 1975, s 36f). Några urskiljbara spår efter den döde fanns inte i graven.

Gravgåvor och C14-dateringar

Stridsyxekulturens begravningssätt har varit styrt av starka konventioner (Malmer 1975, 40ff). I gravar från norsk-svensk stridsyxekultur har den döde så gott som alltid begravts liggande i så kallad hockerställning, med uppdragna ben och minst en hand under huvudet. Vare sig den döde har lagts med huvudet åt norr eller åt söder har den gravlagde alltid placerats med ansiktet vänt mot öster. Även gravgåvornas placering i graven följer ofta ett givet mönster som dock förändras något under periodens gång. Under senare delen av stridsyxetid, till vilken graven i kv Seglaren hör, har lerkärlen i regel placerats vid fotändan. Flintspån återfinns ofta vid höften eller i anslutning till lerkärl. Om man utgår ifrån

Fig. 27: Kärlet från Stridsyxegraven.

att begravningen har skett enligt det ovan nämnda mönstret kan man ett antagande vara att lerkärlet stått vid den dödes fötter och att den döde då legat med huvudet åt söder och med ansiktet vänt mot öster.

Lerkärlet (F11609) som var nedlagt i graven var en svagt välvd skål med rund botten och något inåtböjd mynning. Kärlet var till stora delar intakt men dess övre kant hade delvis blivit skadat av odling. Kärlet togs upp i preparat och vid konserveringen bevarades den form det hade vid påträffandet d v s med ena sidan något uttryckt. Kärlet hade en heltäckande dekor uppbyggd med fält av snedställda linjer utförda med tandstämpel. Godset var förhållandevis grovt för att vara ett stridsyxekärl. Om man inplacerar kärlet i Malmers indelning av keramik från stridsyxekulturen ligger kärlet närmast grupperna J och K (Malmer 1975, s 19). Dessa hör till den sena gruppen av stridsyxekeramik som hör till slutet av mellaneneolitikum (ibid, s 32). Kärlet beskrivs närmare under avsnittet *Keramik* (se s 73). Vid framrensning av anläggningen påträffades även två keramikskärvor som inte hörde till gravkärlet. Den ena, F21412, var av grövre gods och troligen neolitisk medan den andra, F14634, var en profilerad halsskärva med ett svart, finmagrat gods. Skärvan är troligen från en liten skål och hör antagligen till bronsålder eller järnålder. Inget talat för att de båda skärvorna ingått i gravkontexten.

Det flintspån som påträffades intill kärlet i gravens norra ände (F14633:1) var av en typ som enbart har påträffats i stridsyxekulturens gravar och är inte kända från andra kontexter (Malmer 1975, s 82, Knutsson 1995, s 120). Spånet hade en längd av 80 mm och en största bredd av 17 mm.

Flera kolprov togs tillvara från fyllningen till graven. Fyra av dessa vedartsbestämdes varav tre bestämdes till björk och ett prov bestämdes till tall. I det sista provet fanns även förkolnade växtdelar av en ört. Förekomsten av tall är den enda i det vedartsbestämda materialet från undersökningen. Två kolprov, båda björk, valdes ut för C14-analys som gav två förhållandevis skilda resultat. Det ena provet hade en datering till mesolitisk tid 5800- 5620 f Kr och det andra till 3640- 3340 f Kr vilket motsvarar sen tidigneolitisk tid (Ua-21175, Ua-21174). Inte någon av dateringarna verkar trolig som datering av gravläggningen. Om den mesolitiska dateringen representerar någon mänsklig påverkan eller inte är svårt att avgöra. Den tidigneolitiska dateringen är inte rimlig för en stridsyxegrav. Det daterade kolet kan ha sitt ursprung i den bebyggelsefas som bland annat de fyndförande kulturlagren representerar.

Odlingslämningar

De spår av äldre odlingslämningar som påträffades vid undersökningen var få och kraftigt skadade. De utgör dock en påminnelse om att området tidigare ingått i ett odlingslandskap med röjningsrösen av samma typ som är vanligt förekommande i centrala Varend. Redan av förundersökningsresultatet framgick det att odlingslämningarna var dåligt bevarade och det beslutades att man inte skulle lägga någon tonvikt på dem vid slutundersökningen.

Rester efter fyra röjningsrösen och ett äldre odlingslager fanns bevarade. Dessa lämningar låg främst i den lägre västra delen där de varit skyddade av ett matjordslager som ansamlats nedanför sluttningen. Här fanns tre bottnar efter röjningsrösen, A13165, A16096 och A16127. Två av dem låg inom odlingslagret A16031 som bestod av brun, humös silt med ett djup av 0,1 till 0,2 m. Vid förundersökningen hade ett antal rutor grävts i lagret men några fynd påträffades då inte. Lagret hade en bevarad utbredning av 25 x 37 m. De stratigrafiska förhållandena mellan de två röjningsrösen och odlingslagret gick inte att klart fastställa.

Ett röjningsröse, A60644, fanns även bevarat i områdets övre del. Det låg i ett förhållandevis stenigt parti där kulturlager och fynd hade bevarats i skydd av de jordfasta stenarna. A60644 överlagrade ett kulturlager, A13854, med datering till neolitisk tid. Nära inpå röjningsröset fanns ett antal härdar och härdgropar. Två härdgropar, A13914 och A1900, har daterats till tidig förromersk järnålder respektive sen förromersk till tidig romersk järnålder. Stratigrafin omkring A60644, tyder på att röjningsröset bör vara yngre än de daterade anläggningarna.

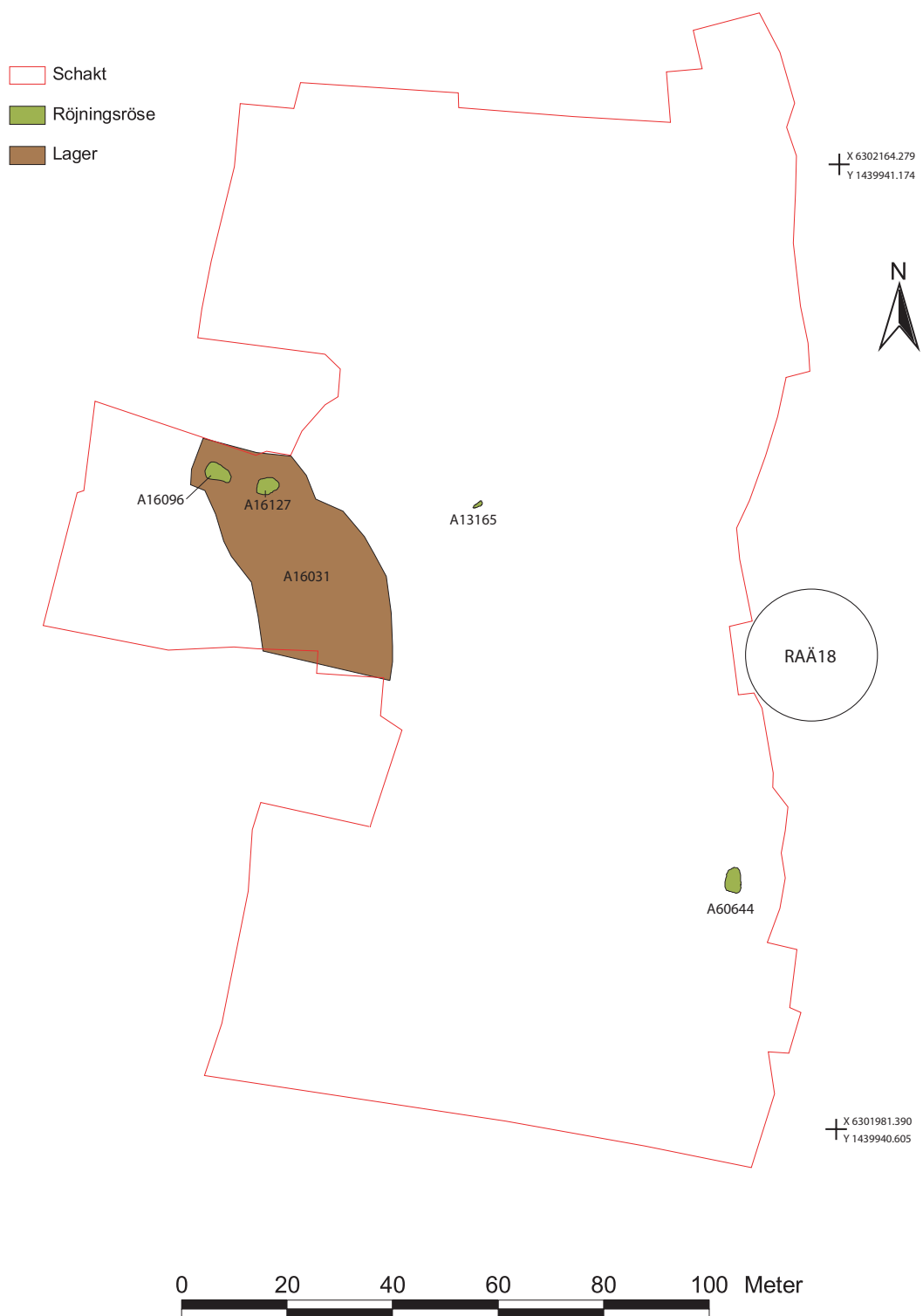

Fig. 28: Odlinglämningarnas spridning inom undersöknings- området

Stolphål och konstruktioner

Stolphålen var den största gruppen av anläggningar. De ingick till stor del i huskonstruktioner men många var även friliggande. En del av dessa stolphål kan ha ingått i konstruktioner som inte har gått att urskilja vid undersökningen. Detta kan särskilt ha varit fallet i undersökningsområdets övre del. Man kan dock anta att det inom boplatsten funnits en mängd stolphål som inte ingått i huslämningar utan haft andra funktioner. Några hägnader eller andra typer av stolpburna konstruktioner har dock inte kunnat konstateras. I den följande sammanställningen kommer fokus att ställas på huslämningarna.

Huslämningar

Inom undersökningsområdet påträffades tretton lämningar efter stolpburna hus (se fig 30). Det ursprungliga antalet hus inom området kan dock ha varit högre eftersom det även fanns mer osäkra spår av huslämningar. Vissa av de huslämningar som låg på krönet av höjdryggen var svåra att urskilja eftersom antalet stolphål i området var högt och huskonstruktionerna ibland låg tätt eller överlappade varandra. Stolphålen var överlag grunda i den övre delen av undersökningsområdet vilket tyder på att bortodlingen varit högre i denna del än i den lägre delen. Alla de undersökta husen var treskeppiga möjligen med undantag av ett fyrstolpshus. Den möjliga stolprad som påträffades i områdets centrala del skulle kunna vara spår efter ett neolitiskt mesulohus (se s 31). Lämningen är dock osäker och har därför inte tagits med bland huslämningarna.

Fem av boplatsens hus valdes ut för datering. De huslämningar som valdes var sådana att de kunde tänkas representera olika tidsperioder på boplatsten men även datera bebyggelsen inom olika delar av undersökningsområdet. Från varje hus daterades två, oftast tre, kolprov. I regel var kolet från stolphållens fyllning och bestod i de flesta fall av förkolnade sädeskorn eller årgamla kvistar av lövträd. Dateringen av kol från stolphållsfyllningar innehåller alltid ett osäkerhetsmoment, i synnerhet inom en länge använd boplatssyta. Eftersom tre prov i regel analyserades från varje hus bör det dock finnas goda möjligheter att upptäcka missvisande dateringar. I den följande redovisningen görs en kort beskrivning av varje huslämning och fakta om dateringar. I tolkningsdelen diskuteras de olika hustyperna, typologiska drag och bebyggelsens struktur.

Lab nr	Prov nr	Anl nr	Kol	Kal 2 sigma	Prob	Period
Ua-21167	P 6484	A 1748	al	50 BC-130 AD	95,4	förrom-rom jäå
Ua-22202	P 29547	A 2089	ettårig kvist	800 BC-480 BC	89,5	y brå
				470 BC-520 BC	5,9	
Ua-22204	P 32371	A 27917	al	770 BC-400 BC	95,4	y brå-förrom jäå
Ua-22205	P 33246	A 28579	brödvete	180 BC-60 AD	95,4	förrom-rom jäå
Ua-22206	P 33233	A 28608	ettårig kvist	350 BC-320 BC	3,1	förrom jäå
				210 BC-10 AD	92,3	
Ua-22208	P 29569	A 53744	korn	360 BC-50 BC	95,4	förrom jäå
Ua-22209	P 33292	A 54081	ettårig kvist	80 AD-110 AD	2,8	rom jäå
				120 AD-340 AD	92,6	
Ua-22210	P 33291	A 55420	ettårig kvist	250 AD-470 AD	88,7	rom jäå
				480 AD-540 AD	6,7	
Ua-22211	P 27933	A 58726	kubbevete	820 BC-510 BC	95,4	y brå

Fig. Tabell över C14-dateringar från stolphål.

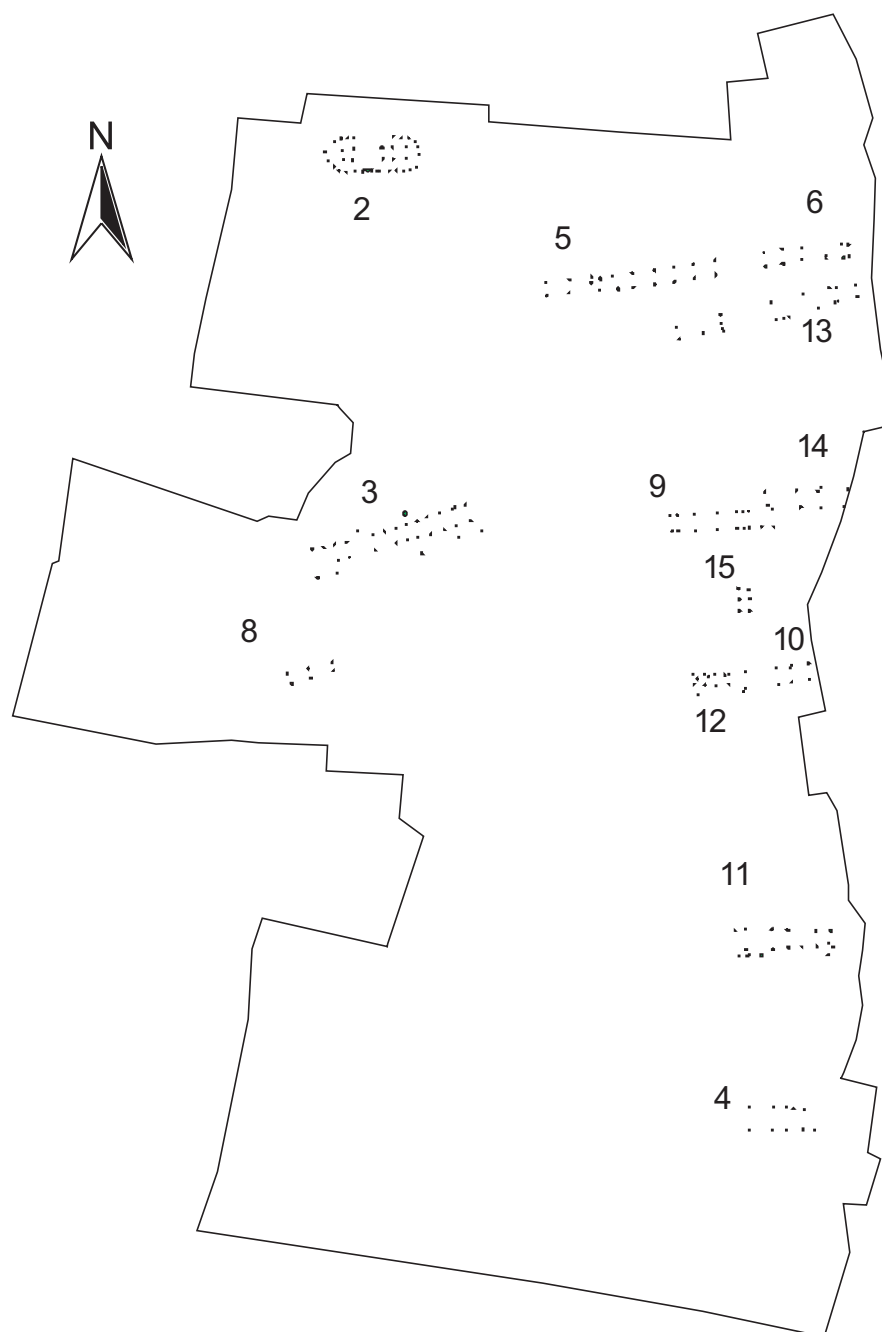

Fig.30: Översikt med huslämningar inom undersökningsområdet markerade.

Husbeskrivningar

Hus A2

Längd: 16 m (vägglinje), 11 m (takbärande)

Bredd: 5,8 m.

Bockbredd: 2,5-2,9 m

Bockavstånd: 1,9-2,5 m

Hustyp: Långhus med balanserad eller något underbalanserad konstruktion. Huset hade raka vägglinjer och rundade gavlar. Kraftigare väggstolpar vid södra väggen, i kombination med en ränna, bör markera plats för ingång vid södra sidan. Uppehåll i vägglinje samt ränna markerar trolig ingång på norra sidan. Mellan andra och tredje bockparet fanns ett brett rum i anslutning till ingångarna.

Datering av hustyp: järnålder.

C14-dateringar: 80-340 e Kr, Ua-22209, A54081 stolphål, ettårig kvist av lövträd

250-540 e Kr, Ua-22210, A55420 stolphål, ettårig kvist av lövträd

Vedart: björk, ek, tall, al, årsgamla kvistar av lövträd, Vaccinium sp

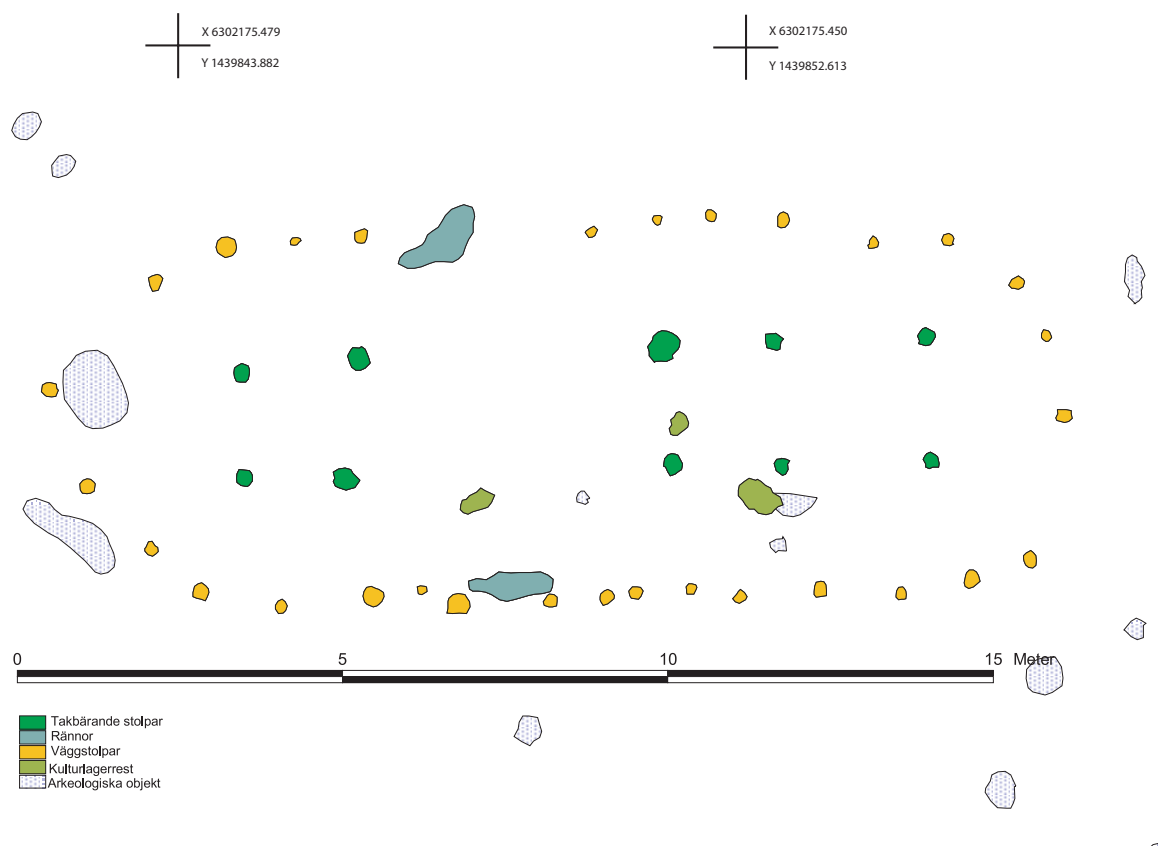

Fig. 31: Hus A2 med omkringliggande anläggningar.

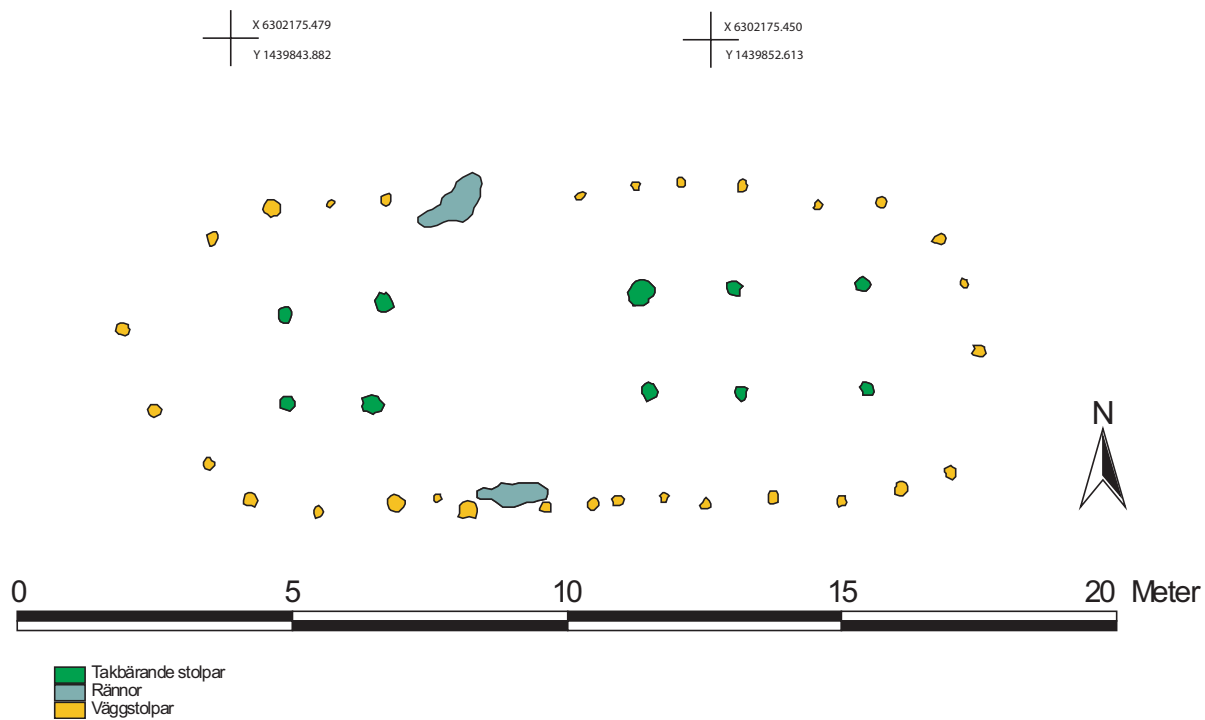

Fig. 32: Hus A2 med enbart tillhörande anläggningar.

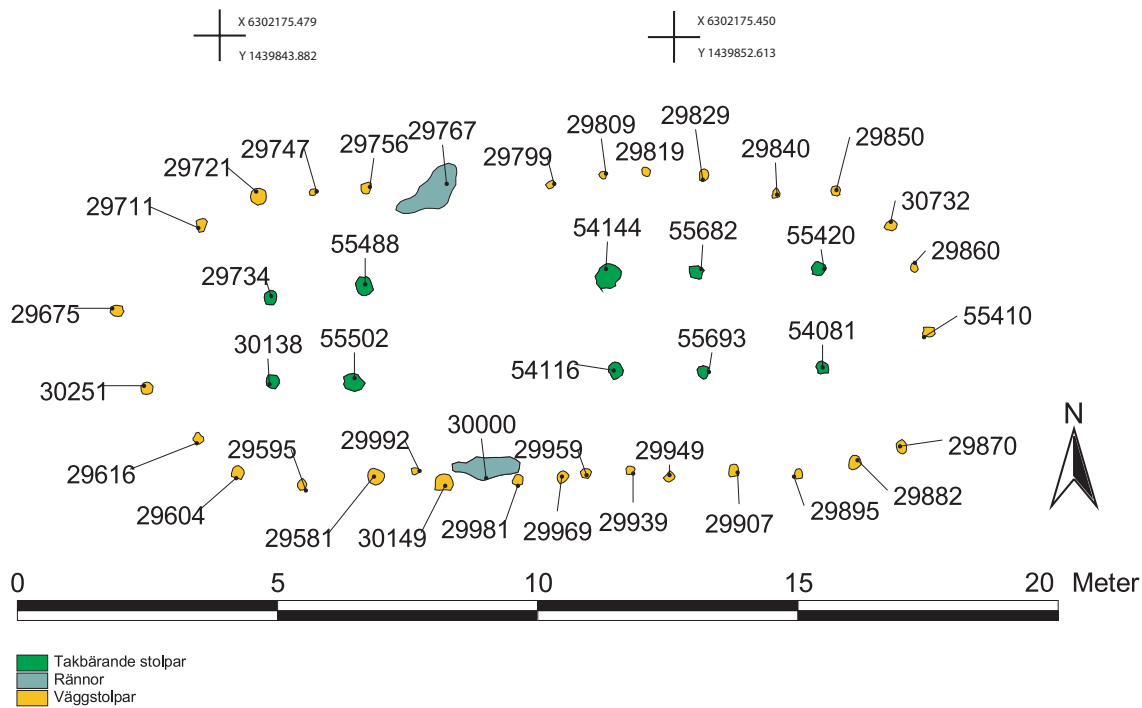

Fig. 33: Hus A2 med anläggningarnas nummer.

Hus A3

Längd: 27 m

Bredd: (6,5 m ?)

Bockbredd: 2,5 – 2,9 m

Bockavstånd: 1,7 – 2,5 m

Hustyp: Långhus med balanserad konstruktion och något skev stolpsättning. Bockbredden var bredare i den västra och östra delen och smalare i mittdelen vilket tyder på en indelning av huset i tre delar.

Möjligen några bevarade väggstolpar.

Datering av hustyp: förromersk, romersk järnålder

C14-dateringar: 180 f Kr- 60 e Kr, Ua-22205, A28579 stolphål, korn av brödvete

350 f Kr- 10 e Kr, Ua-22206, A28608 stolphål, ettårs kvist lövträd

Vedart: björk, ek, al, alm, tall, Salix sp, årsgamla kvistar av lövträd

Sädeskorn: ospec. sädeskorn (1 st), brödvete (1 st)

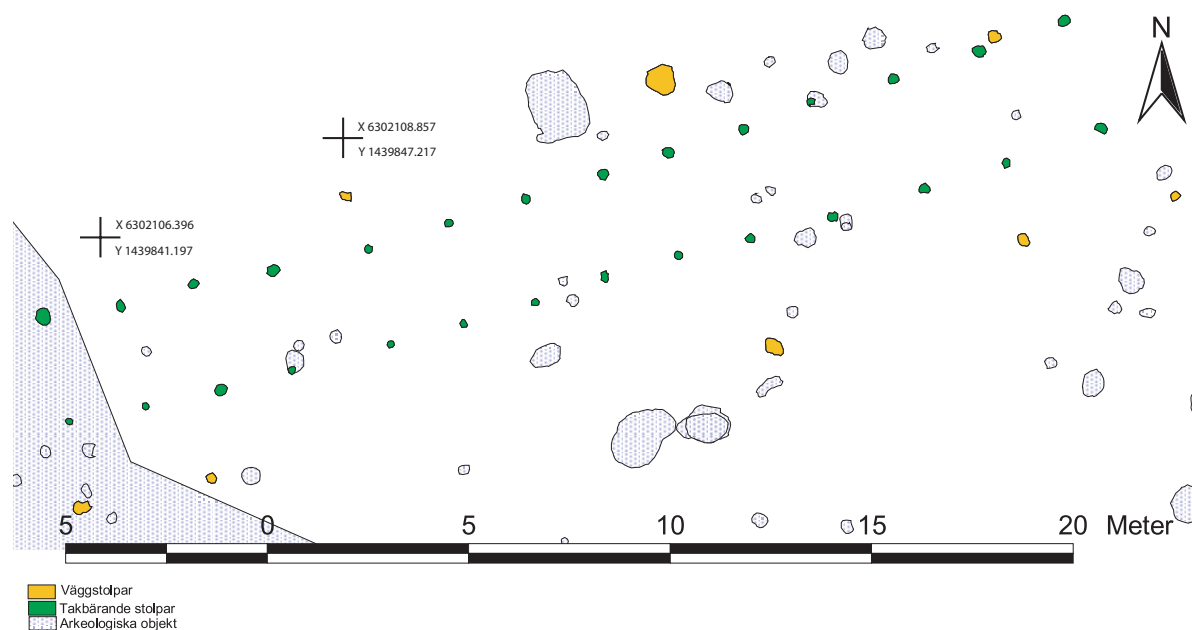

Fig. 34: Hus A3 med omkringliggande anläggningar.

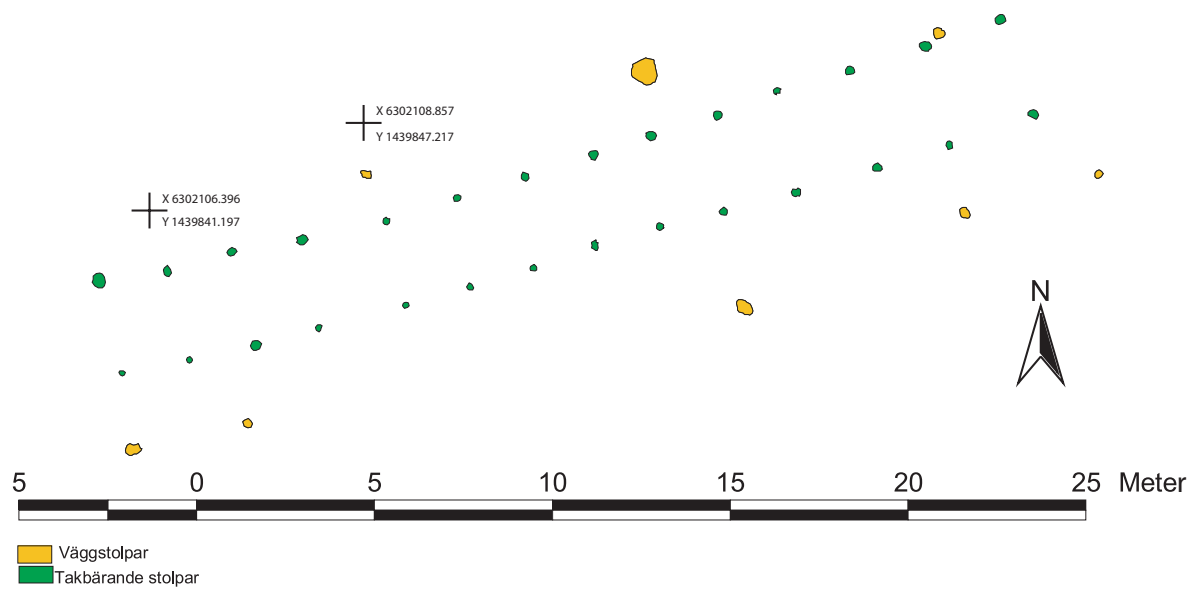

Fig. 35: Hus A3 med enbart tillhörande anläggningar..

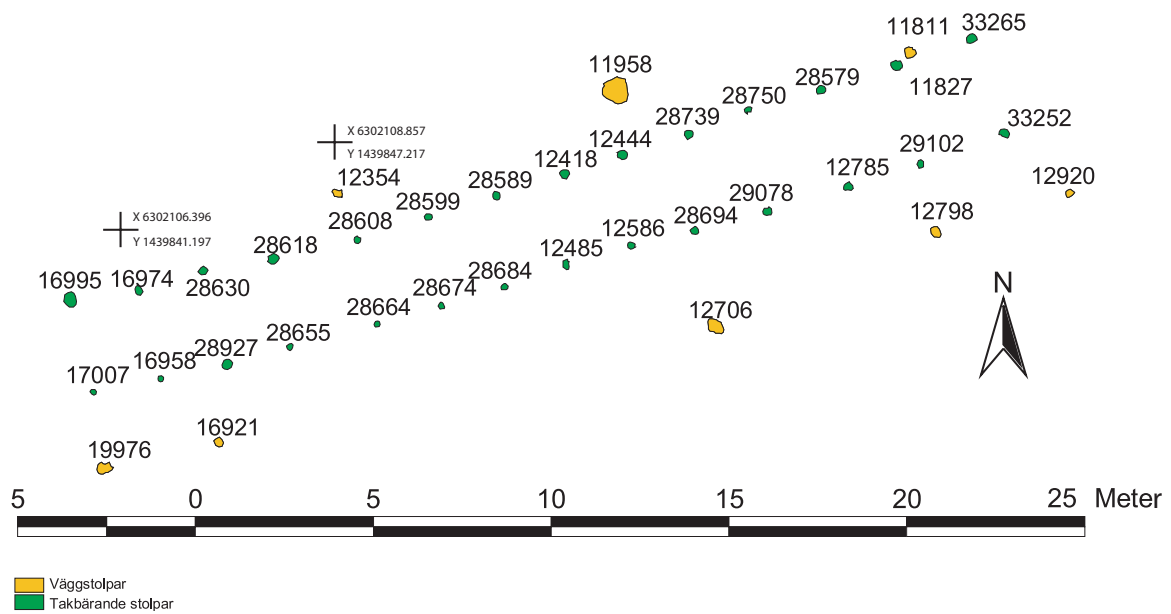

Fig. 36: Hus A3 med anläggningarnas nummer..

Hus A4

Längd: 11 m

Bredd: -

Bockbredd: 3,4-3,8 m

Bockavstånd: 0,8-4,0 m

Hustyp: Långhus med divergerande stolprader. Bockavstånd och bockbredd större mellan första och andra bockparet, mindre bockbredd och bockavstånd mellan andra och sjätte bockparet.

Datering av hustyp: bronsålder, delvis även äldre järnålder

C14-dateringar: 770-400 f Kr, Ua-22204, A27917 stolphål, korn av vanligt korn

820-510 f Kr, Ua-22211, A58726, stolphål, korn av kubbvete

Vedart: al, björk, tall, ek, lind, Salix sp.,

Sädeskorn: vanligt korn (1 st), kubbvete (1 st)

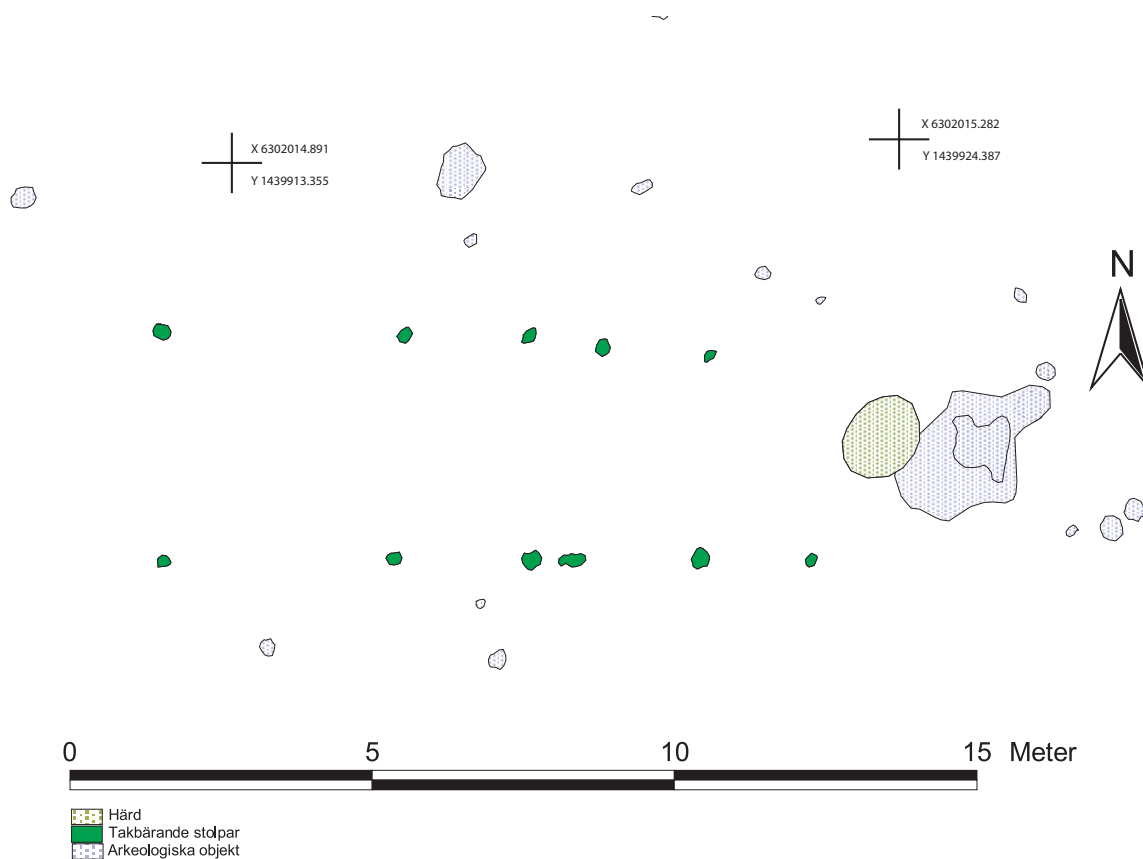

Fig. 37: Hus A4 med omkringliggande anläggningar.

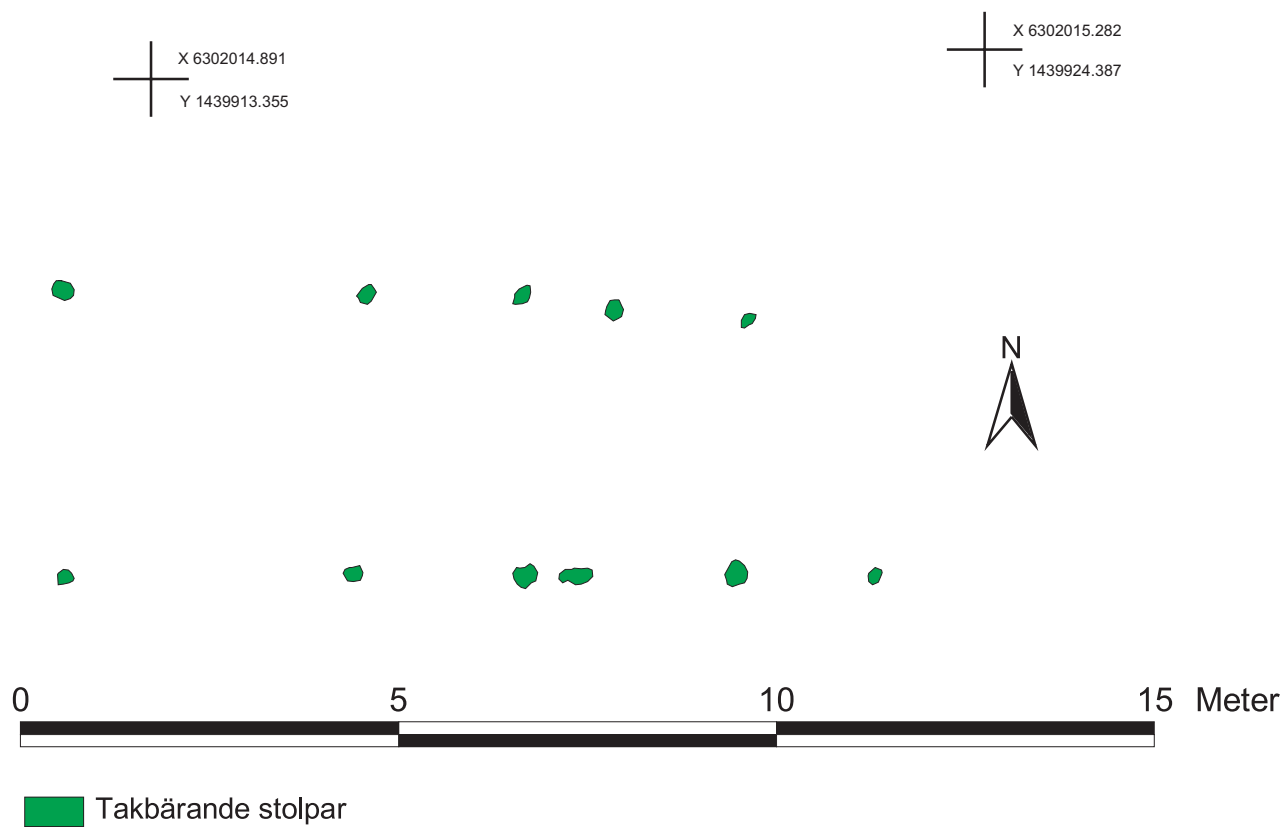

Fig. 38: Hus A4 med enbart tillhörande anläggningar.

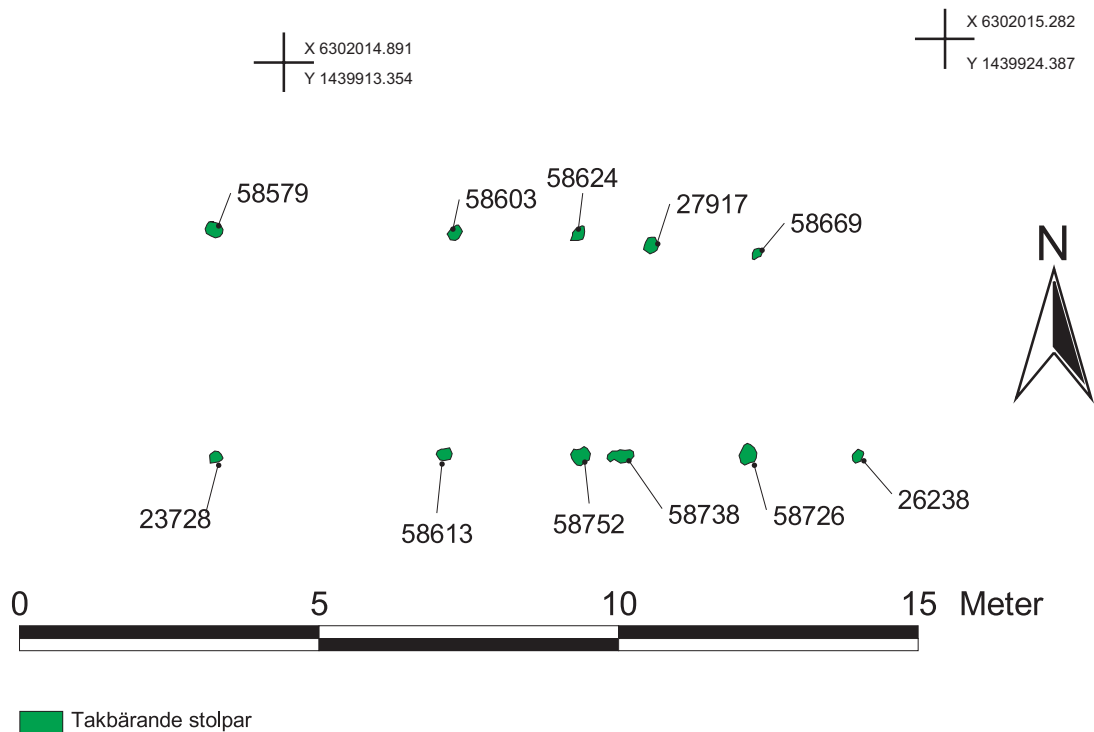

Fig. 39: Hus A4 med anläggningarnas nummer..

Hus A5

Längd: 28 m

Bredd: -

Bockbredd: 1,9-2,4 m

Bockavstånd: 3,5-4,0 m

Hustyp: Långhus med balanserad, närmast underbalanserad konstruktion. Härdar inom husets mitt och västra del kan höra till huset. Huset var vinklat i västra delen.

Datering av hustyp: järnålder

C14-dateringar: 800-410 f Kr, Ua-22202, A2089 stolphål, ettårig kvist

360 f Kr-50 e Kr, Ua-22208, A53744, stolphål, korn av emmervete

Vedart: al, björk, ek, tall, ask, alm, lind, hassel, gran, ettårig kvist av lövträd

Sädeskorn: vanligt korn (3 st), ospec. sädeskorn (1 st), emmervete (1)

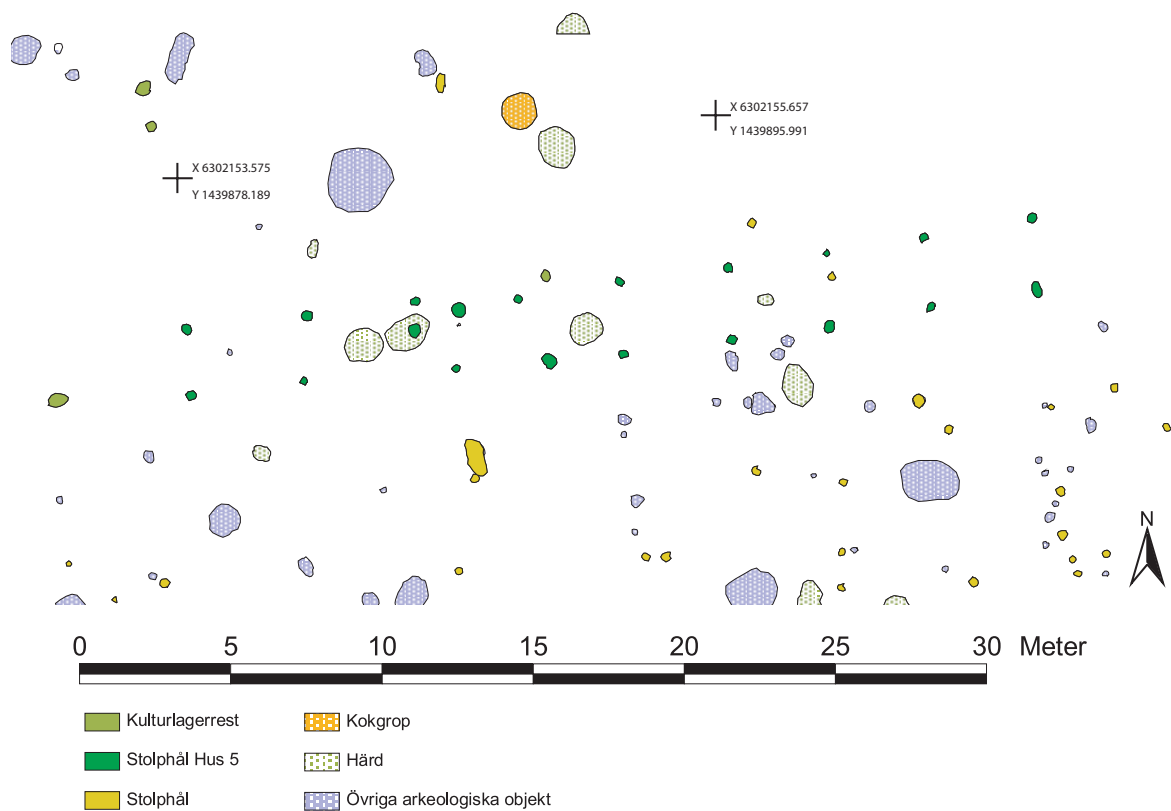

Fig. 40: Hus A5 med omkringliggande anläggningar.

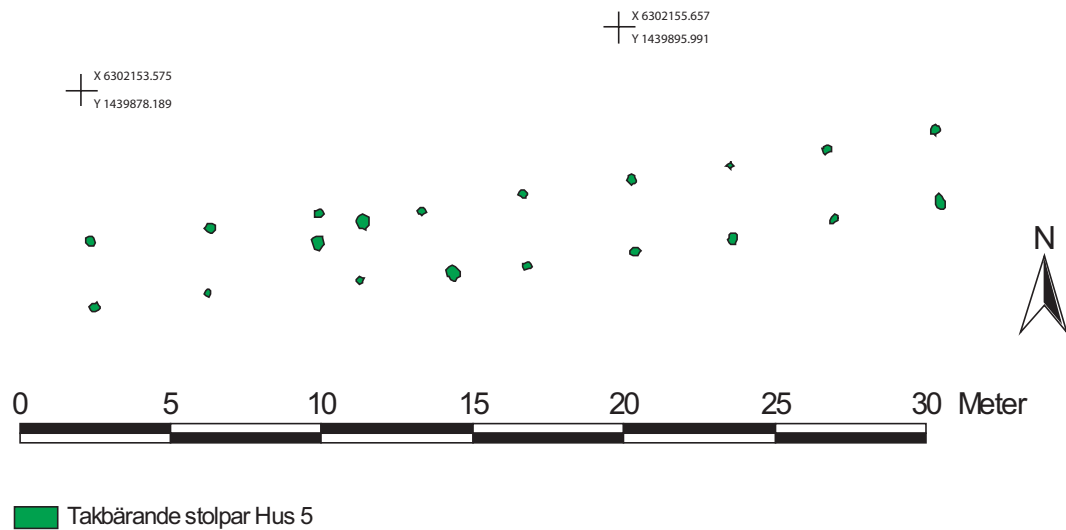

Fig. 41: Hus A5 med enbart tillhörande anläggningar.

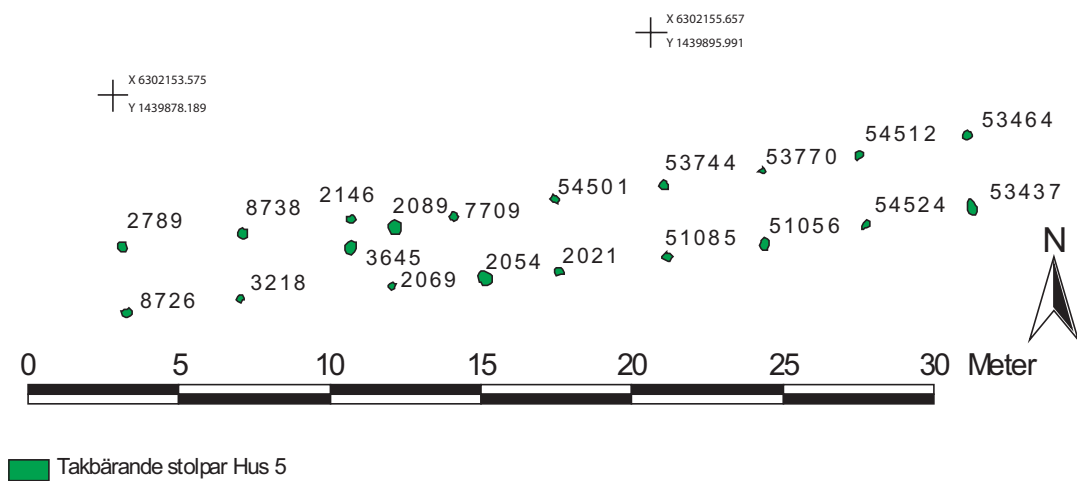

Fig. 42: Hus A5 med anläggningarnas nummer.

Hus A6

Längd: 14 m (osäker avgränsning)

Bredd:

Bockbredd: 2,2-2,4 m

Bockavstånd: 2,7-4,0m

Hustyp: Oklar hustyp, bevarad stolpsättning något lik hus A5.

Datering av hustyp: osäker

Vedart/sädeskorn:

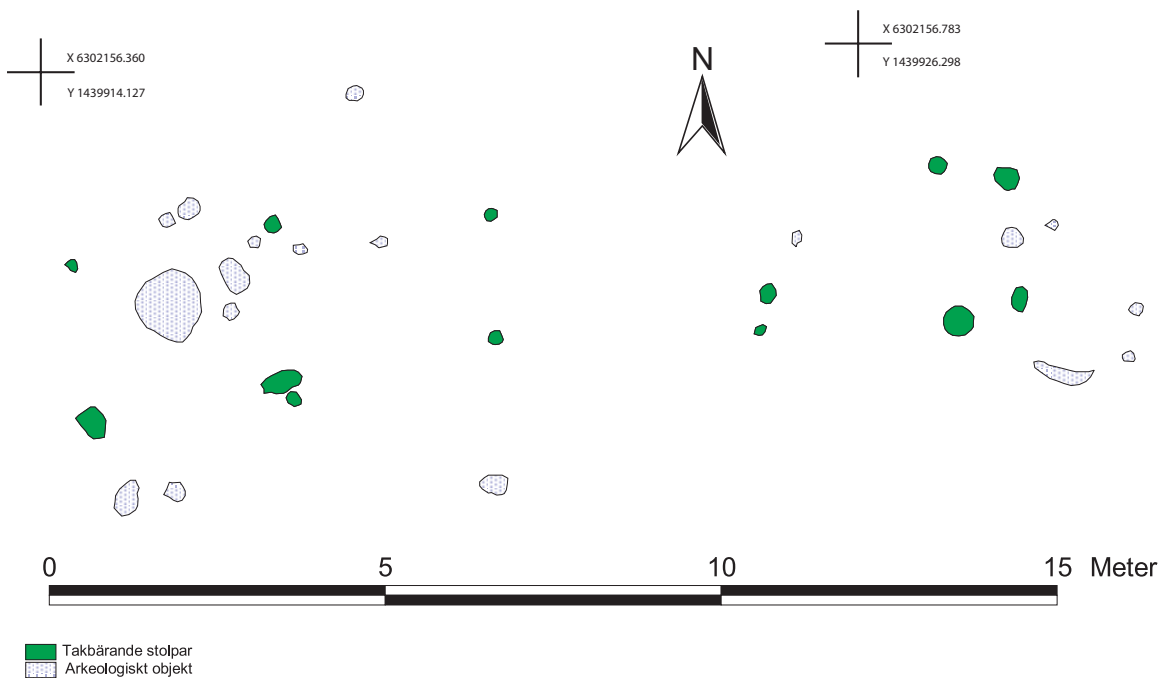

Fig. 43: Hus A6 med omkringliggande anläggningar.

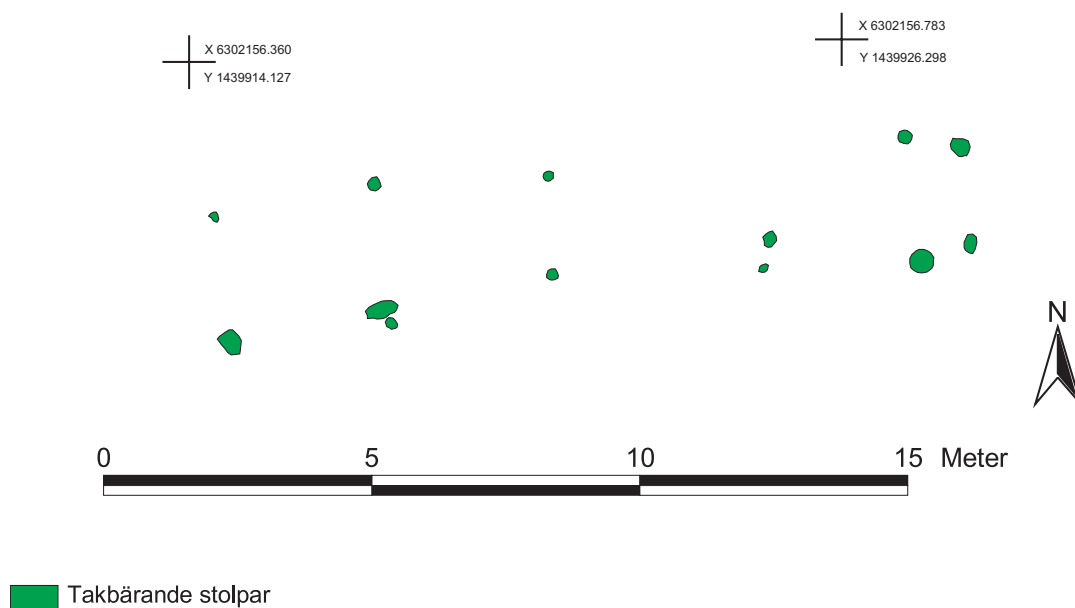

Fig. 44: Hus A6 med enbart tillhörande anläggningar.

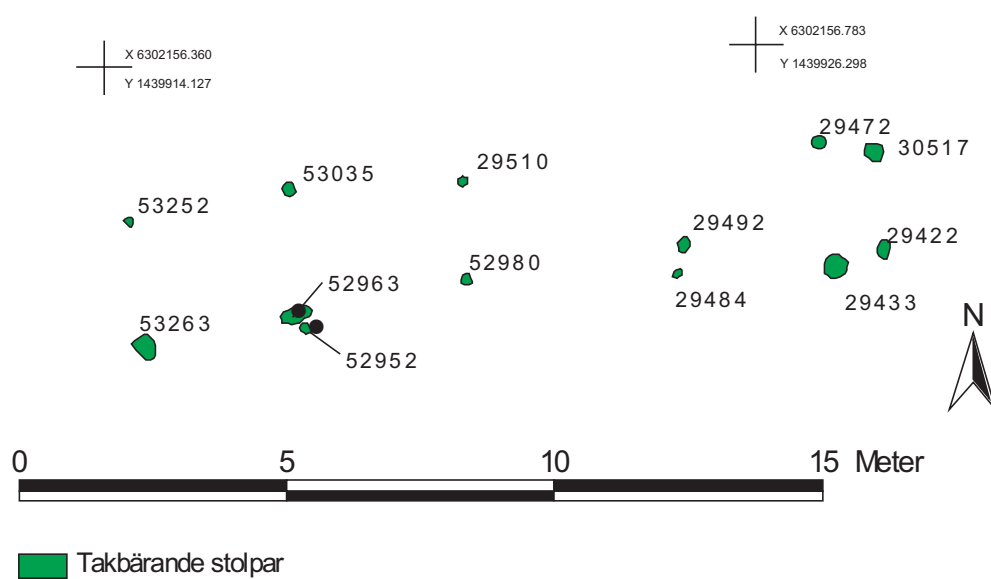

Fig. 45: Hus A6 med anläggningarnas nummer.

Hus A8

Längd: 7,6 m (osäker avgränsning))

Bredd: -

Bockbredd: 1,4-1,8 m

Bockavstånd: 3,2-4,0 m

Hustyp: Mindre hus med underbalanserad huskonstruktion. Kan ev. ha varit längre.

Datering av hustyp: järnålder

C14-dateringar: -

Vedart/sädeskorn: -

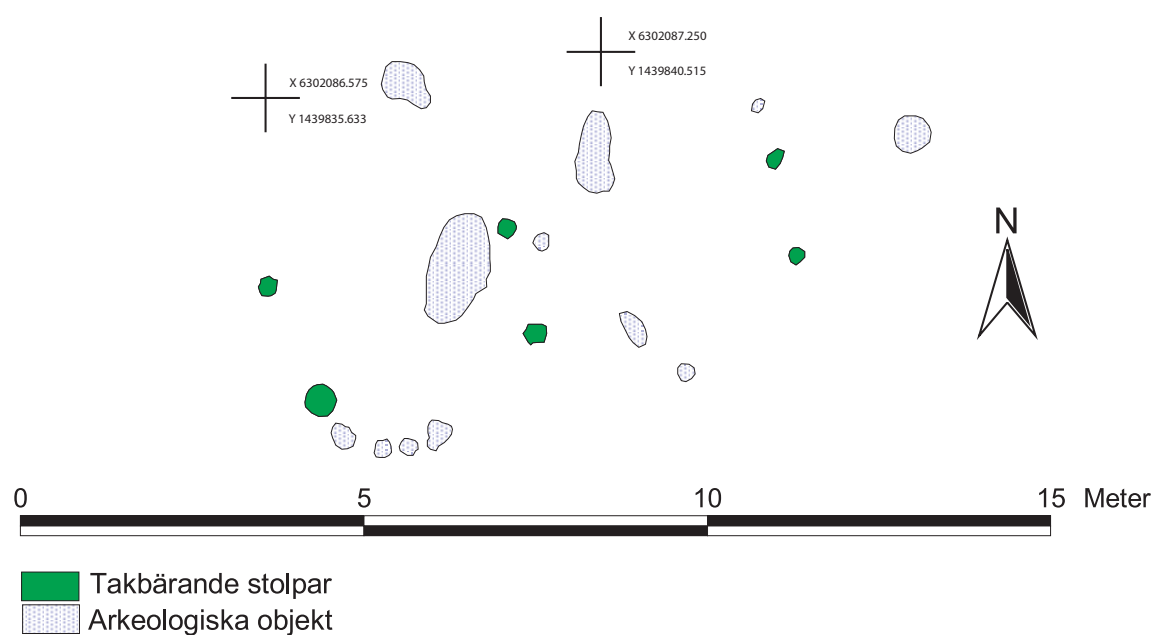

Fig. 46: Hus A8 med omkringliggande anläggningar.

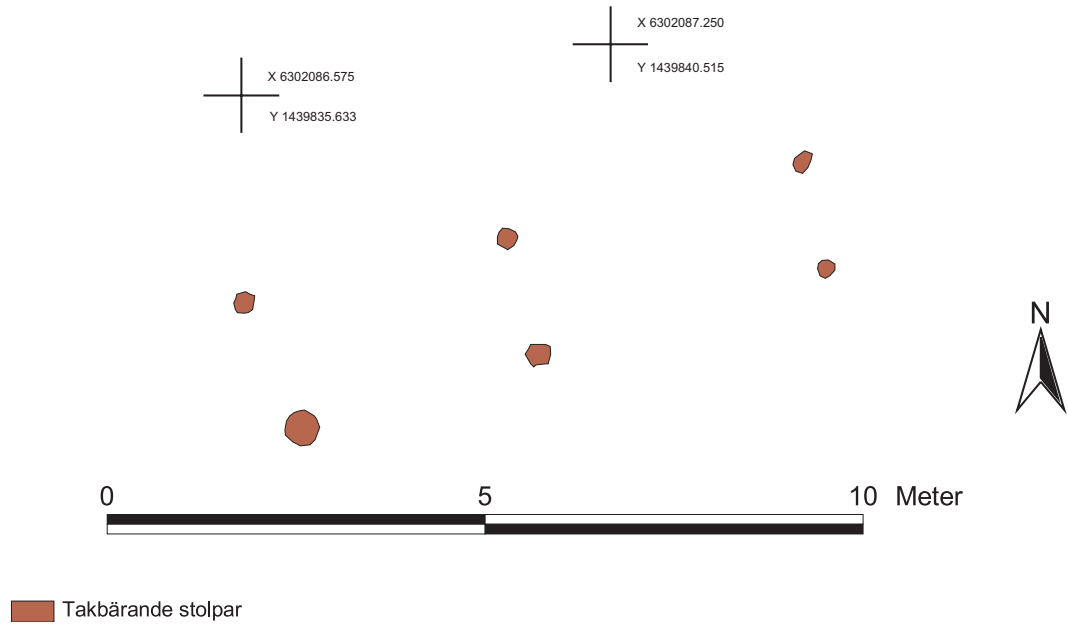

Fig. 47: Hus A8 med enbart tillhörande anläggningar.

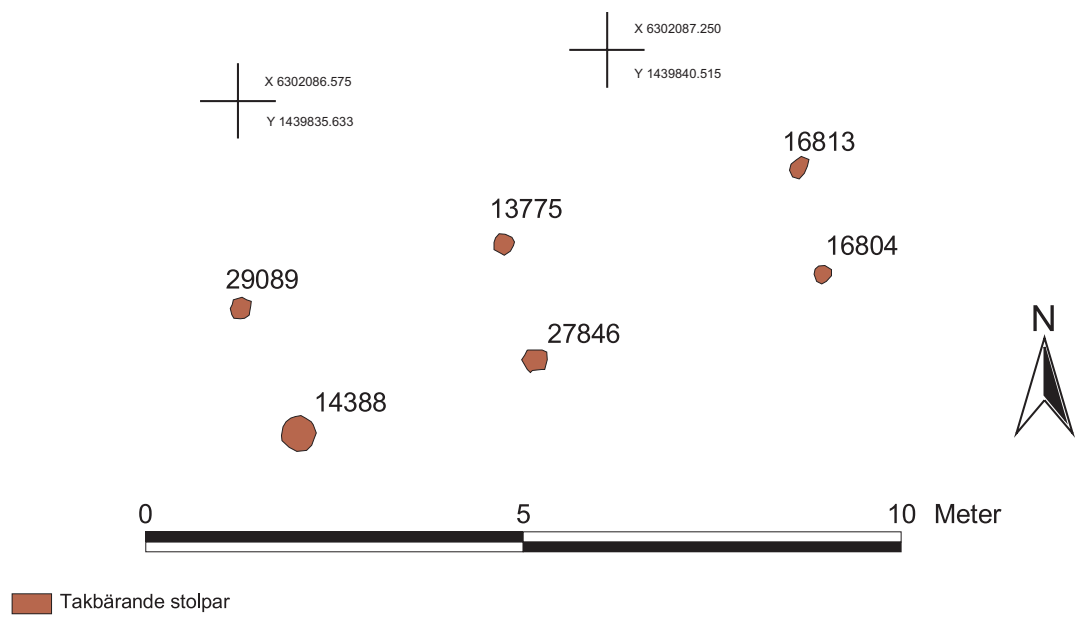

Fig. 48: Hus A8 med anläggningarnas nummer.

Hus A9

Längd: 17 m (osäker avgränsning)

Bredd: -

Bockbredd: 2,6-2,9 m

Bockavstånd: 1,0-3,2 m

Hustyp: Långhus med balanserad huskonstruktion. Växlande avstånd mellan bockparen. Ev. kan stolppar saknas i husets västra del. Varierande avstånd mellan bockparen tyder på rumsindelning.

Datering av hustyp: romersk järnålder

C14-dateringar: A1718, 400-160 f Kr (Ua-21166), stolphål, träkol från al

A1748 50 f Kr –130 e Kr (Ua-21167), stolphål, träkol från al

Vedart: al, björk

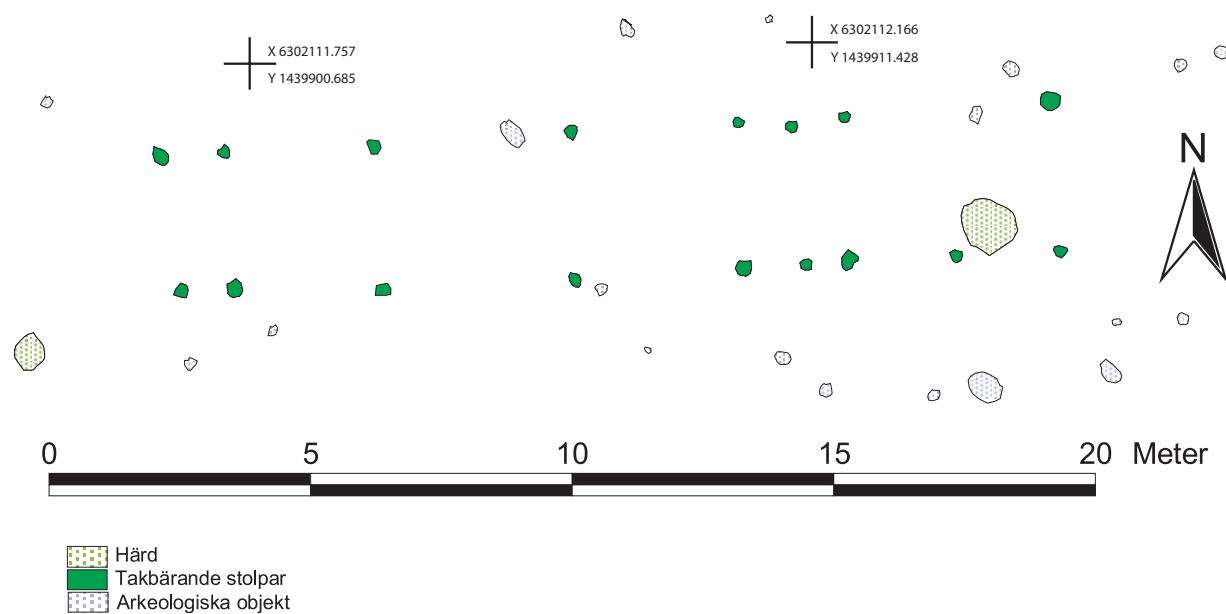

Fig. 49: Hus A9 med omkringliggande anläggningar.

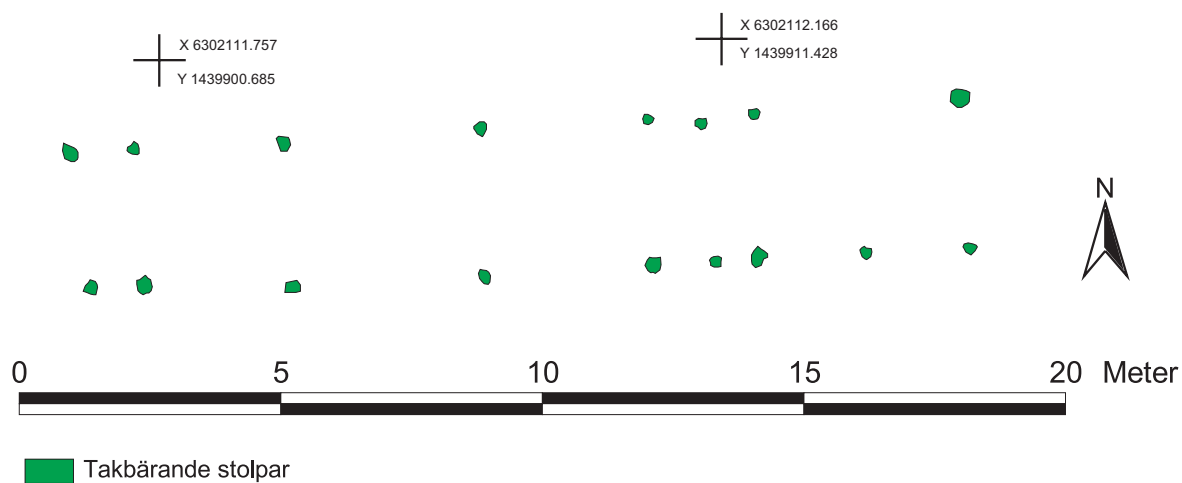

Fig. 50: Hus A9 med enbart tillhörande anläggningar.

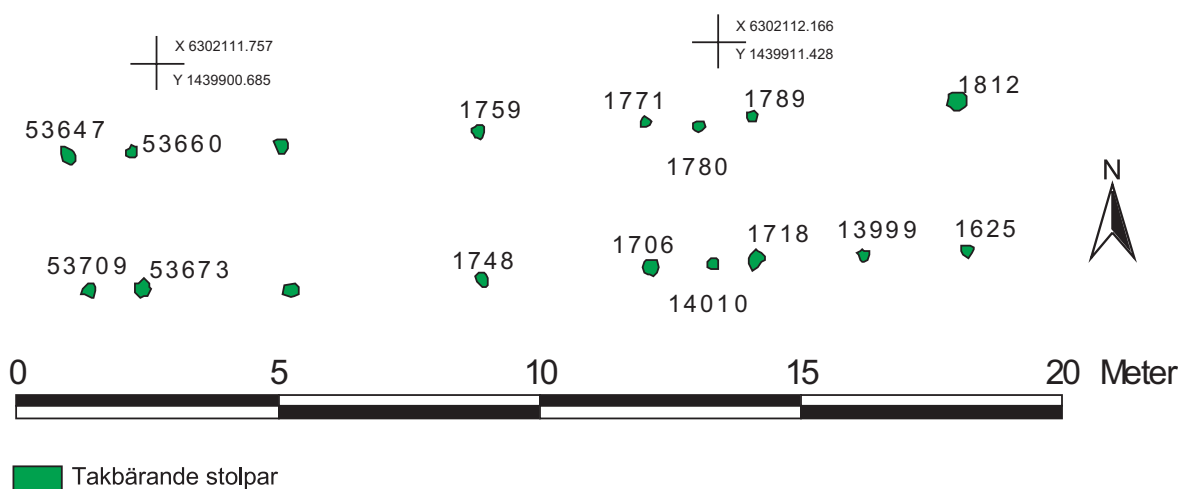

Fig. 51: Hus A9 med anläggningarnas nummer.

Hus A10

Längd: 19 m (fortsätter utanför undersökningsområdet)

Bredd:

Bockbredd: 2,6-2,9 m

Bockavstånd: 2,0-3,2 m

Hustyp: Långhus med balanserad huskonstruktion. Huset är bara delvis bevarat men förefaller haft varierande avstånd mellan stolpparen.

Datering av hustyp: oklar

Vedart:

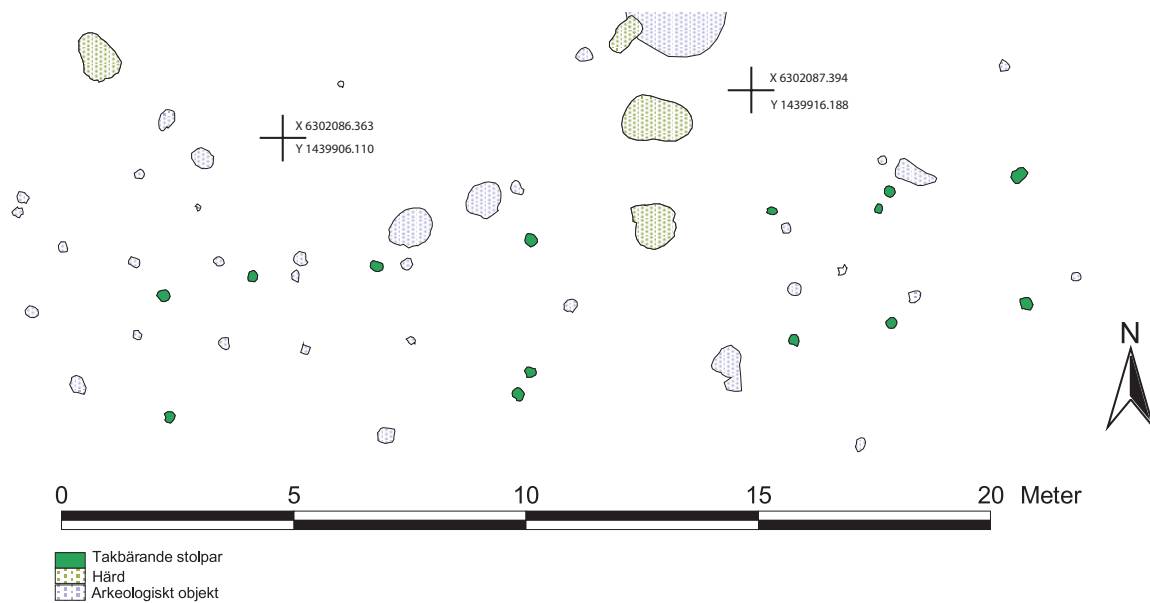

Fig. 52: Hus A10 med omkringliggande anläggningar.

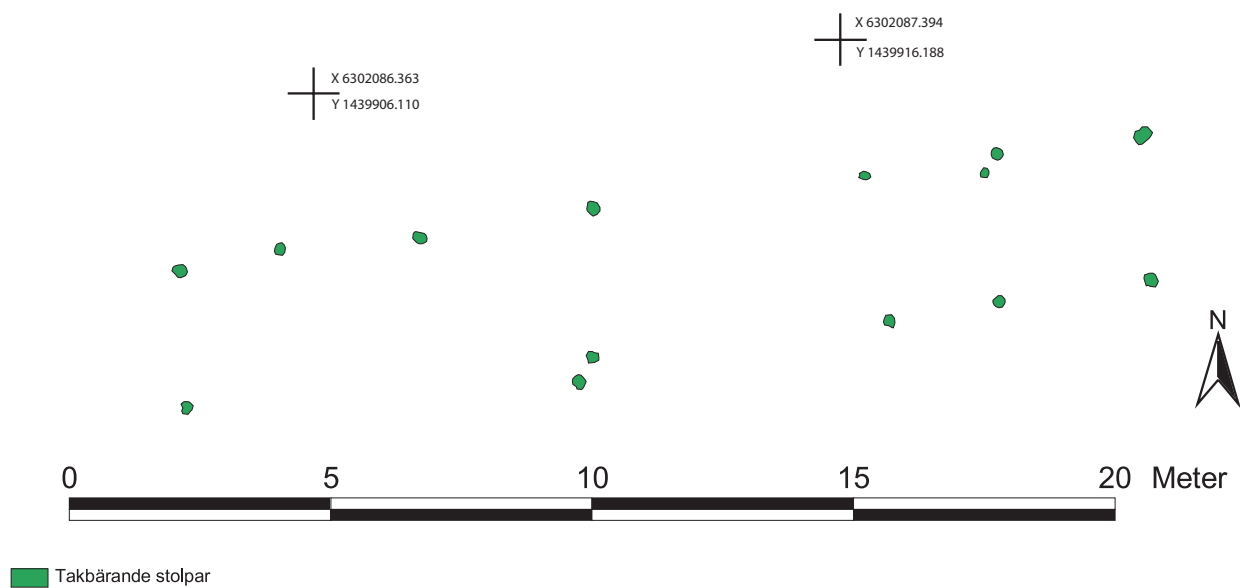

Fig. 53: Hus A10 med enbart tillhörande anläggningar.

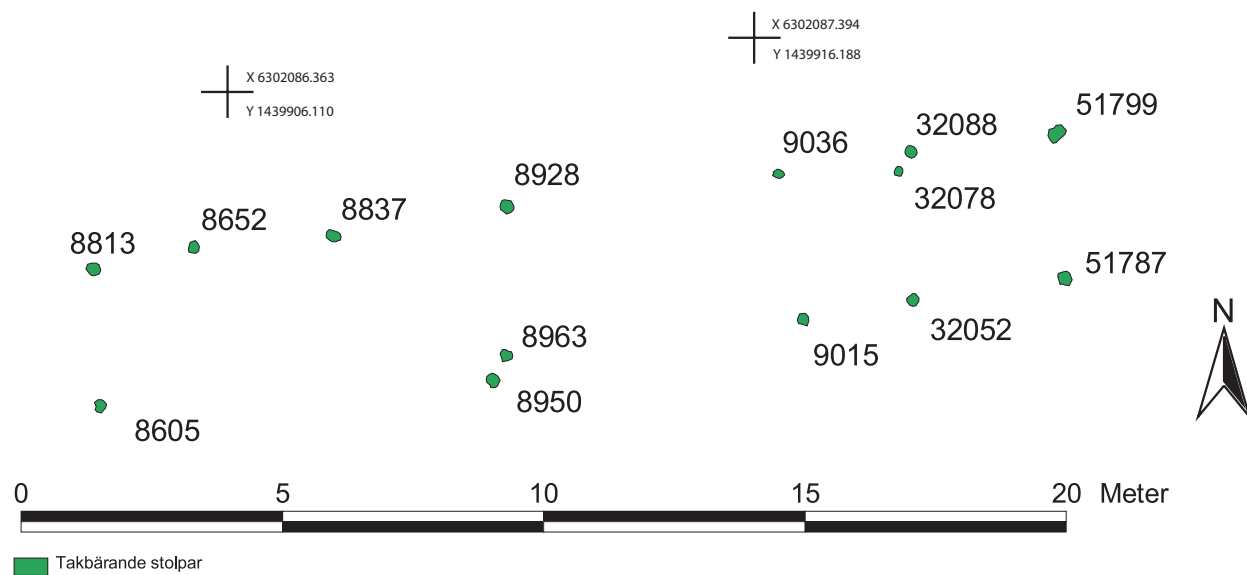

Fig. 54: Hus A10 med anläggningarnas nummer.

Vedart/sädeskorn:

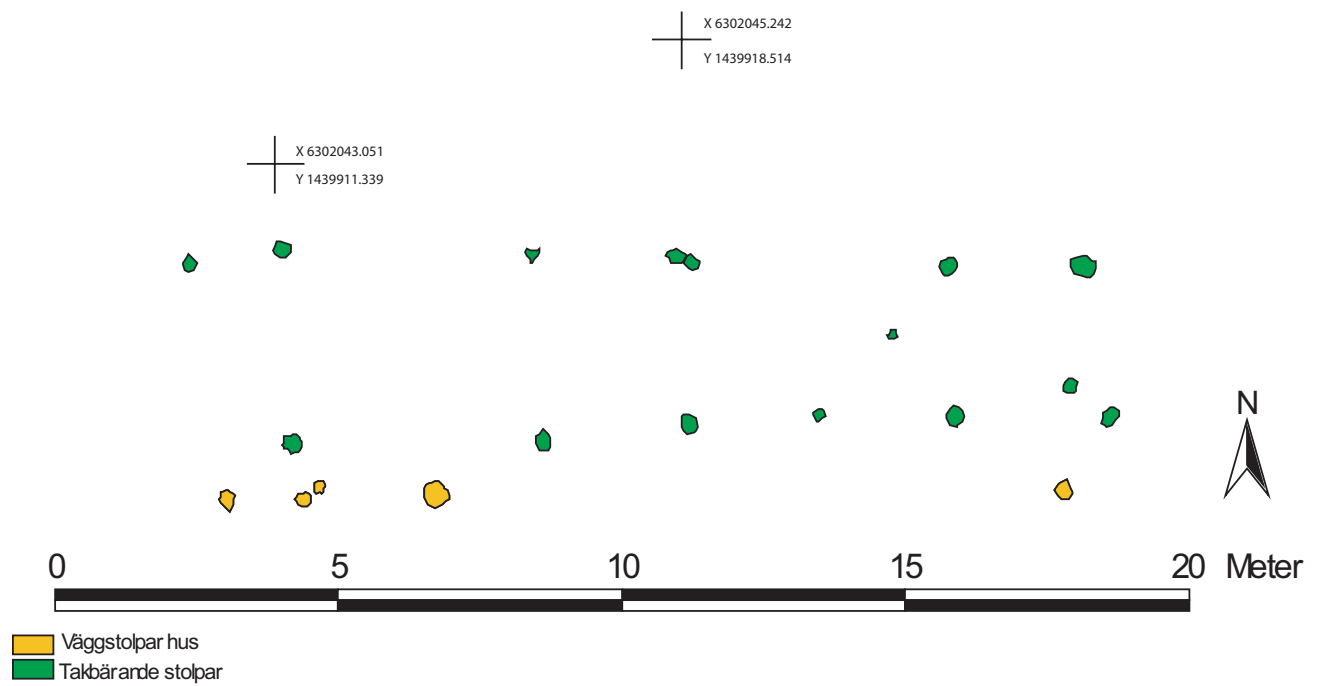

Fig. 56: Hus A11 med enbart tillhörande anläggningar.

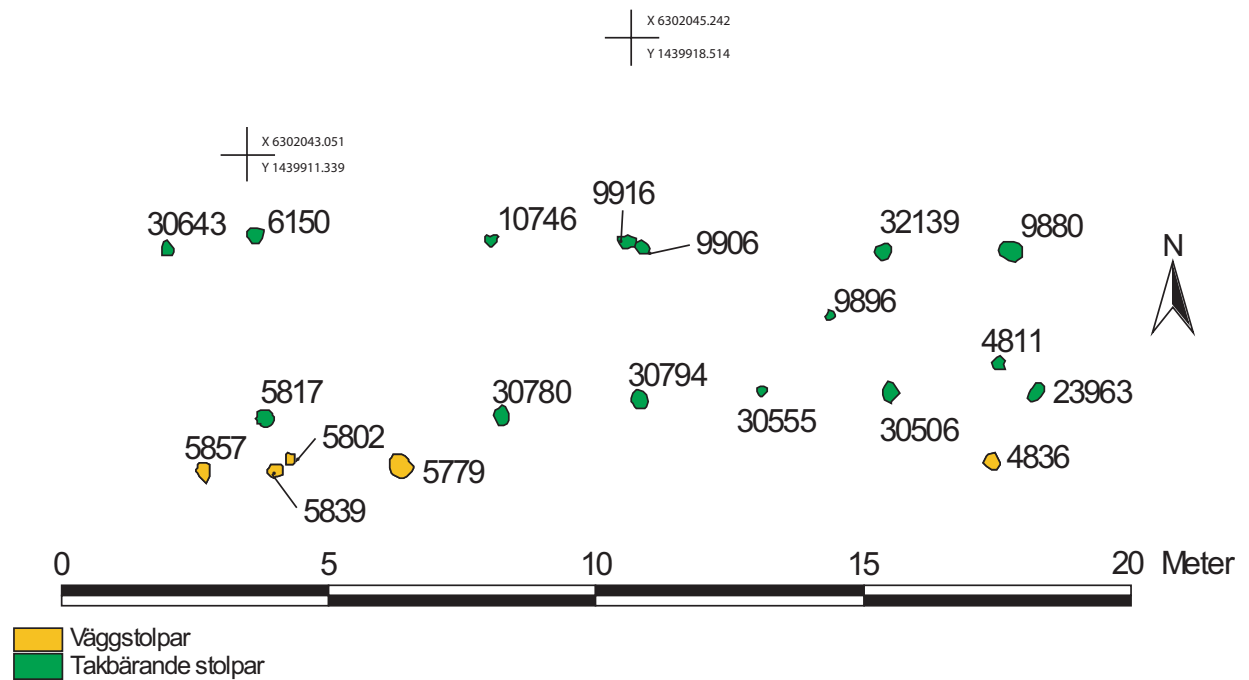

Fig. 57: Hus A11 med anläggningarnas nummer.

Hus A12

Längd: 6 (osäker avgränsning)

Bredd: -

Bockbredd: 1,7-1,9 m

Bockavstånd: 1,8-2,2 m

Hustyp: Troligen balanserad huskonstruktion. Kan vara en del av ett längre hus eller utgöra en mindre ekonomibyggnad.

Datering av hustyp: äldre järnålder

Vedart:

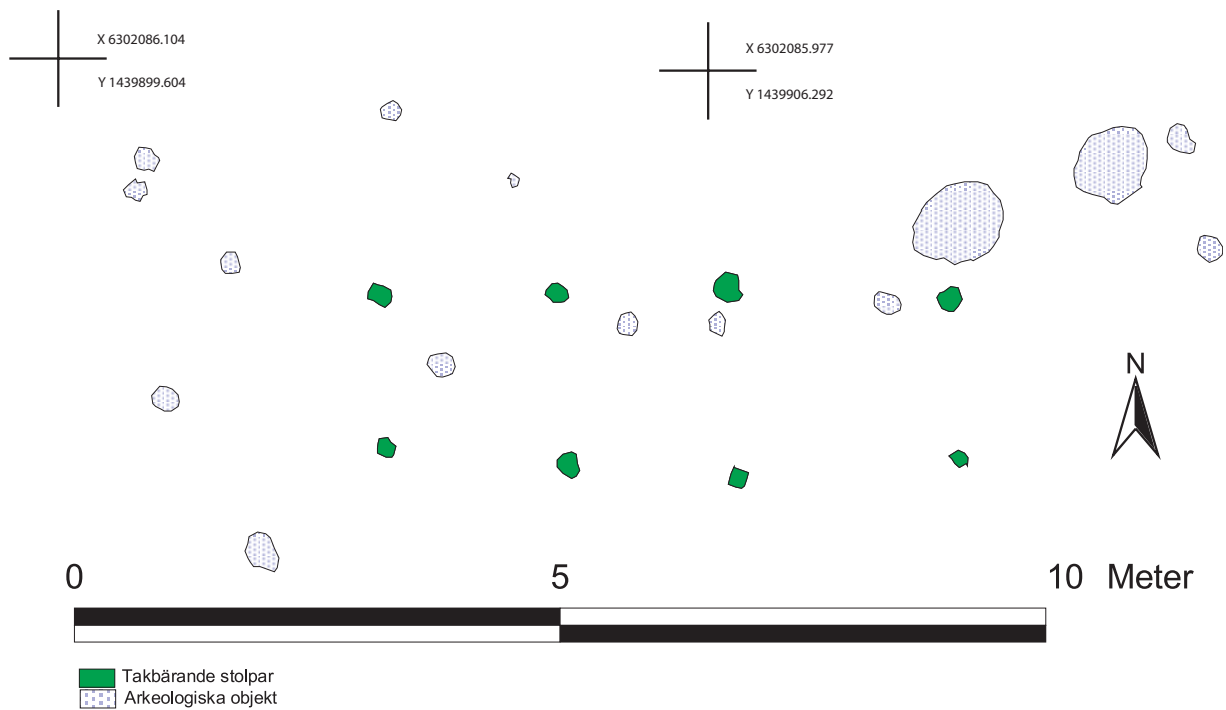

Fig. 58: Hus A12 med omkringliggande anläggningar.

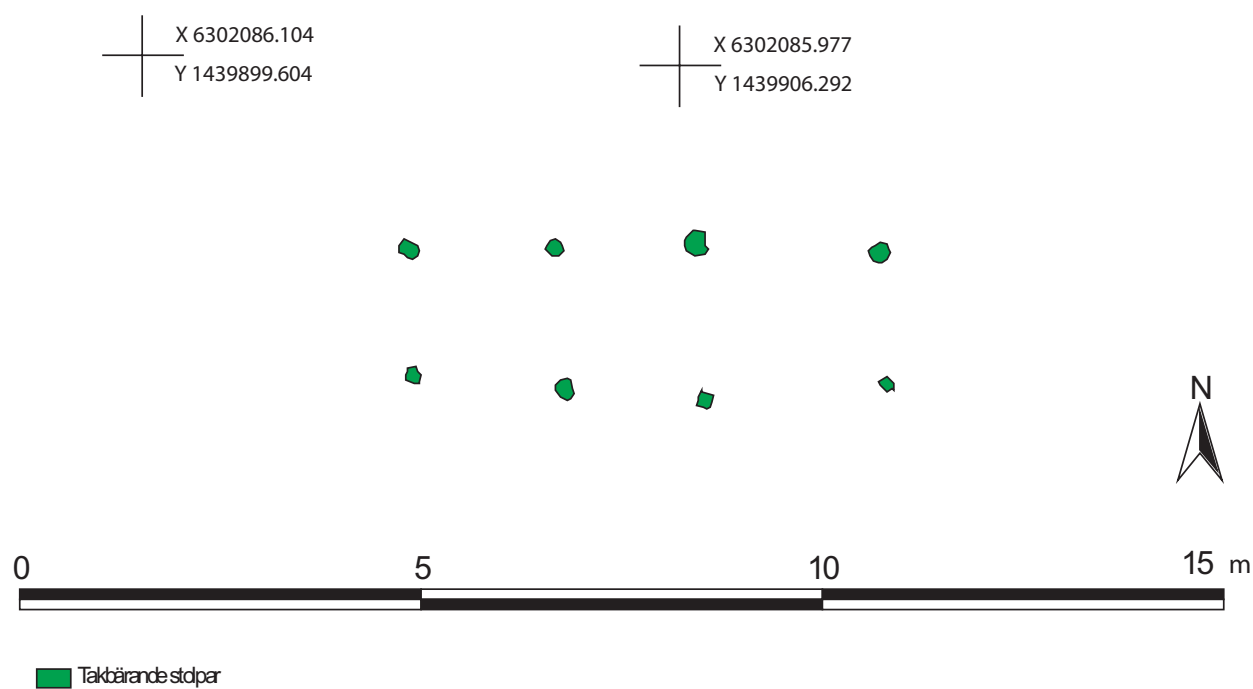

Fig. 59: Hus A12 med enbart tillhörande anläggningar.

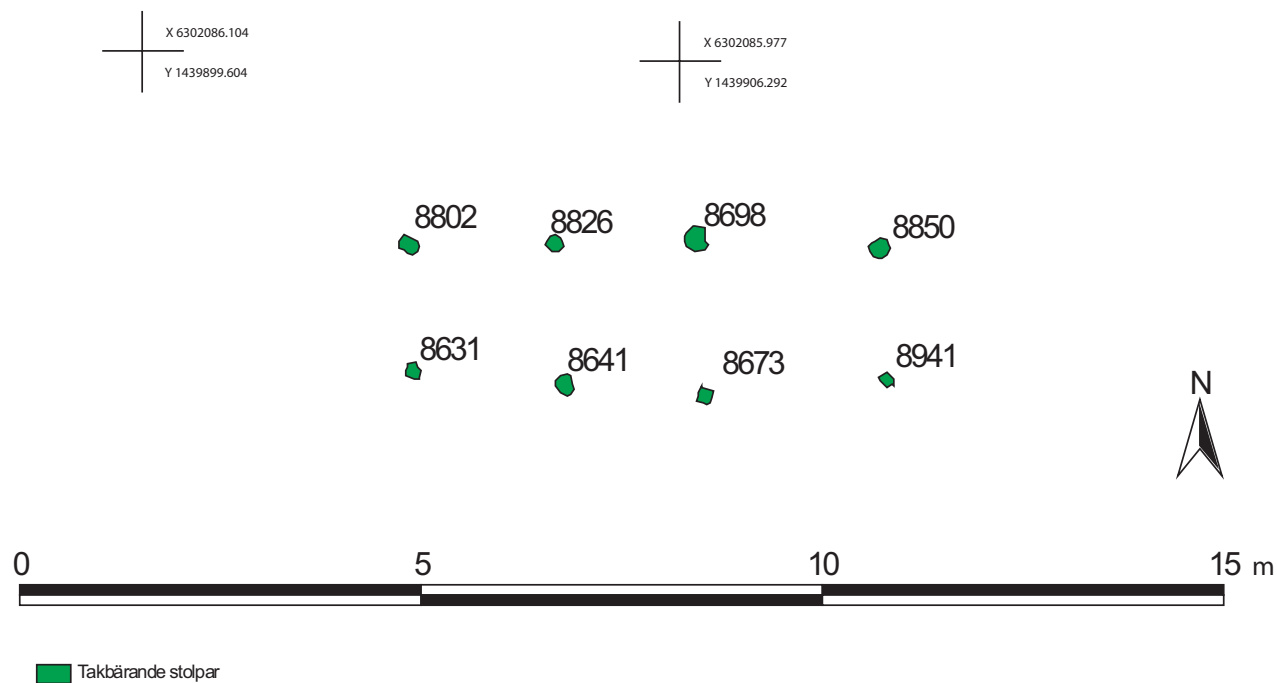

Fig. 60: Hus A12 med anläggningarnas nummer.

Hus A13

Längd: 27 m (osäker begränsning)

Bredd:

Bockbredd: 2,0-2,8 m

Bockavstånd: -

Hustyp: Huset är alltför dåligt bevarat för att hustypen ska gå att bedöma. Huset kan eventuellt bestå av rester efter flera huslämningar.

Datering av hustyp: -

Vedart:

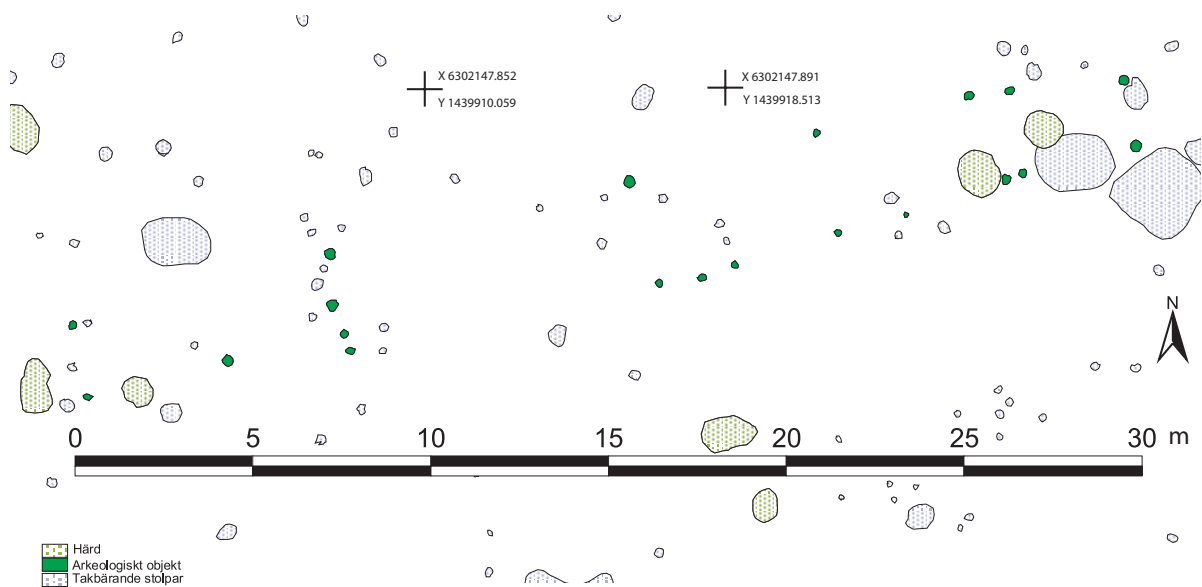

Fig. 61: Hus A13 med omkringliggande anläggningar.

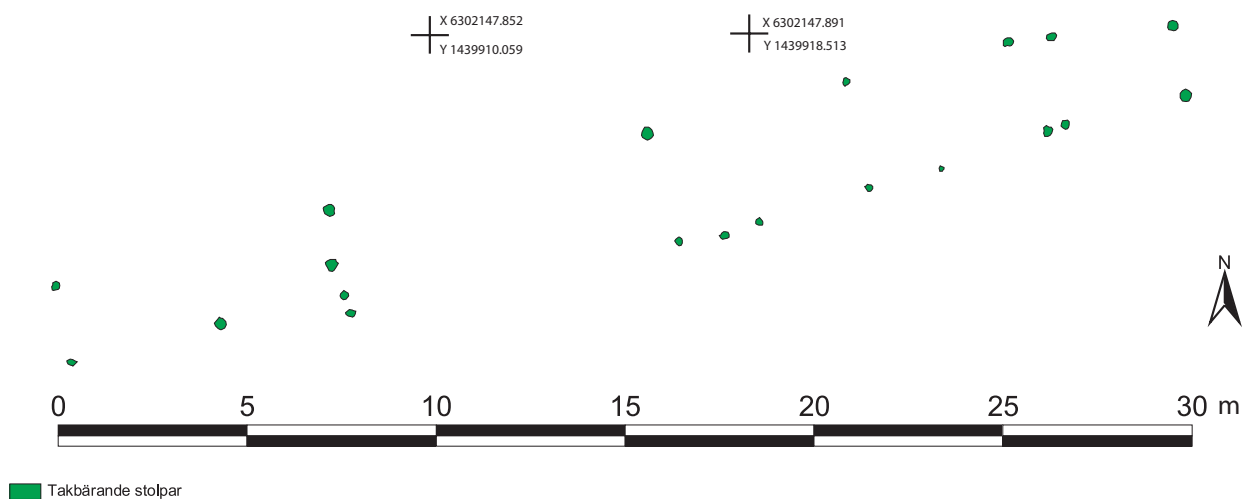

Fig. 62: Hus A13 med enbart tillhörande anläggningar.

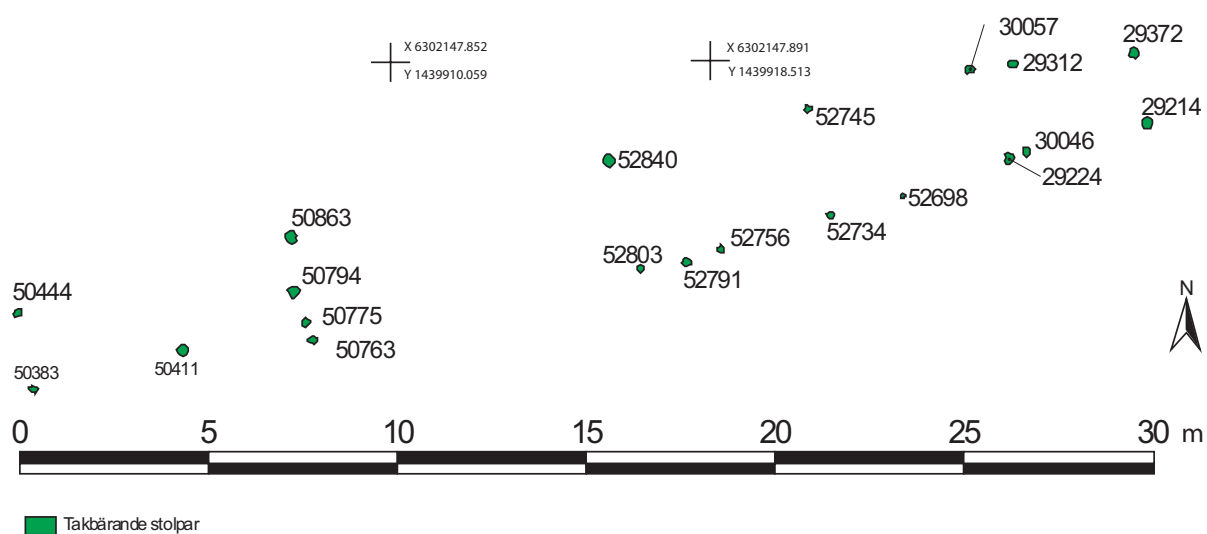

Fig. 63: Hus A13 med anläggningarnas nummer.

Hus A14

Längd: minst 14 m (fortsätter utanför området)

Bredd:

Bockbredd: 2,2-3,3 m

Bockavstånd: 4,2-5,0 m

Hustyp: Huset är bara delvis inom undersökningsområdet. Hustypen är oklar.

Datering av hustyp: -

Vedart:

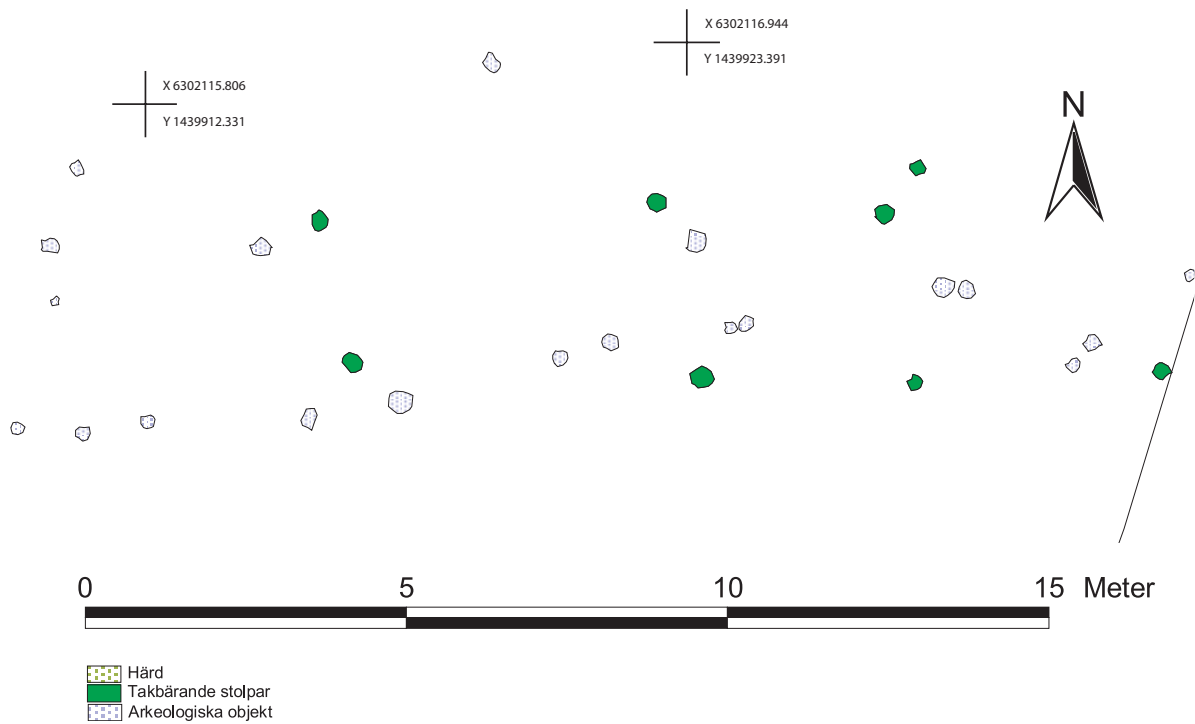

Fig. 64: Hus A14 med omkringliggande anläggningar.

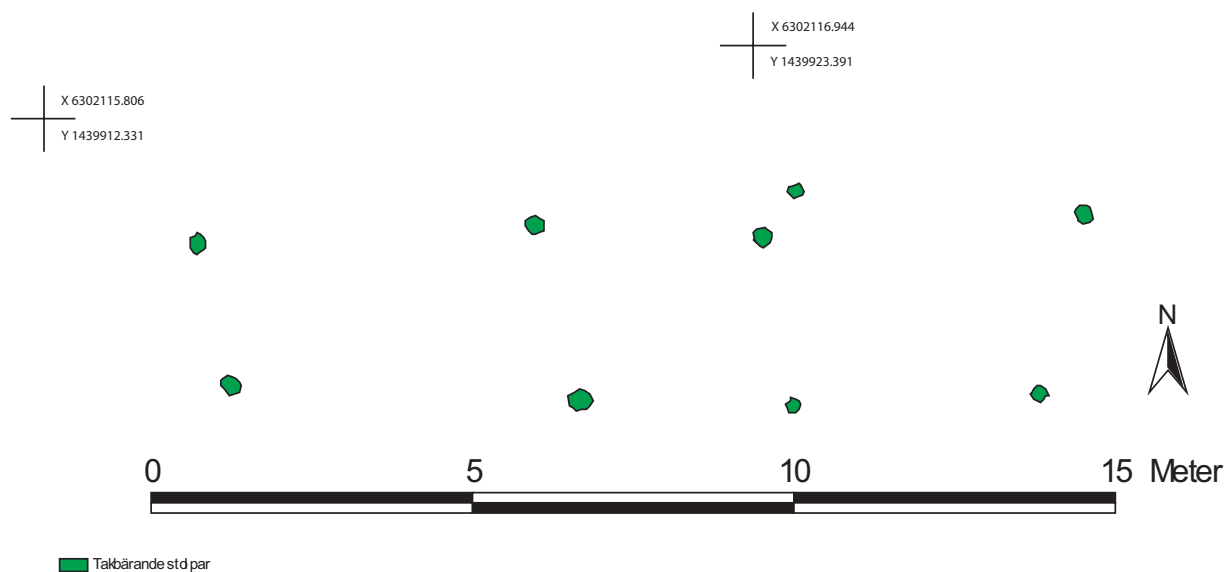

Fig. 65: Hus A14 med enbart tillhörande anläggningar.

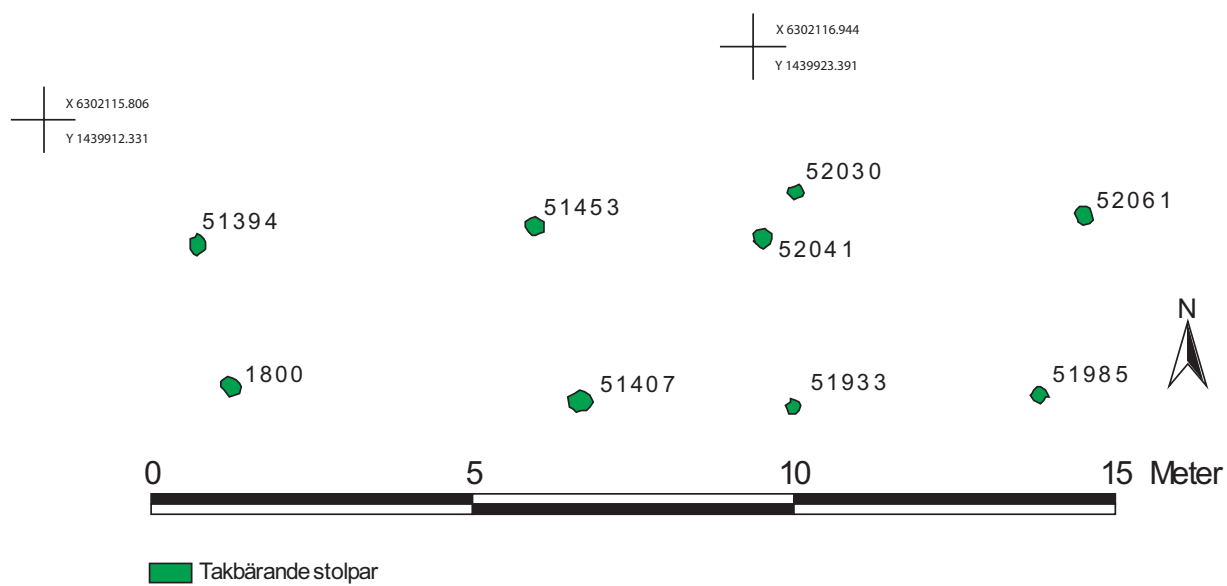

Fig. 66: Hus A14 med anläggningarnas nummer.

Hus A15

Längd: 4 m

Bredd:

Bockbredd: 1,7-1,8 m

Bockavstånd: 1,6-1,9 m

Hustyp: Mindre treskeppigt hus eventuellt ett fyrstolpshus. Bör utgöra ett mindre förrådshus eller stacklada.

Datering av hustyp: järnålder

Vedart:

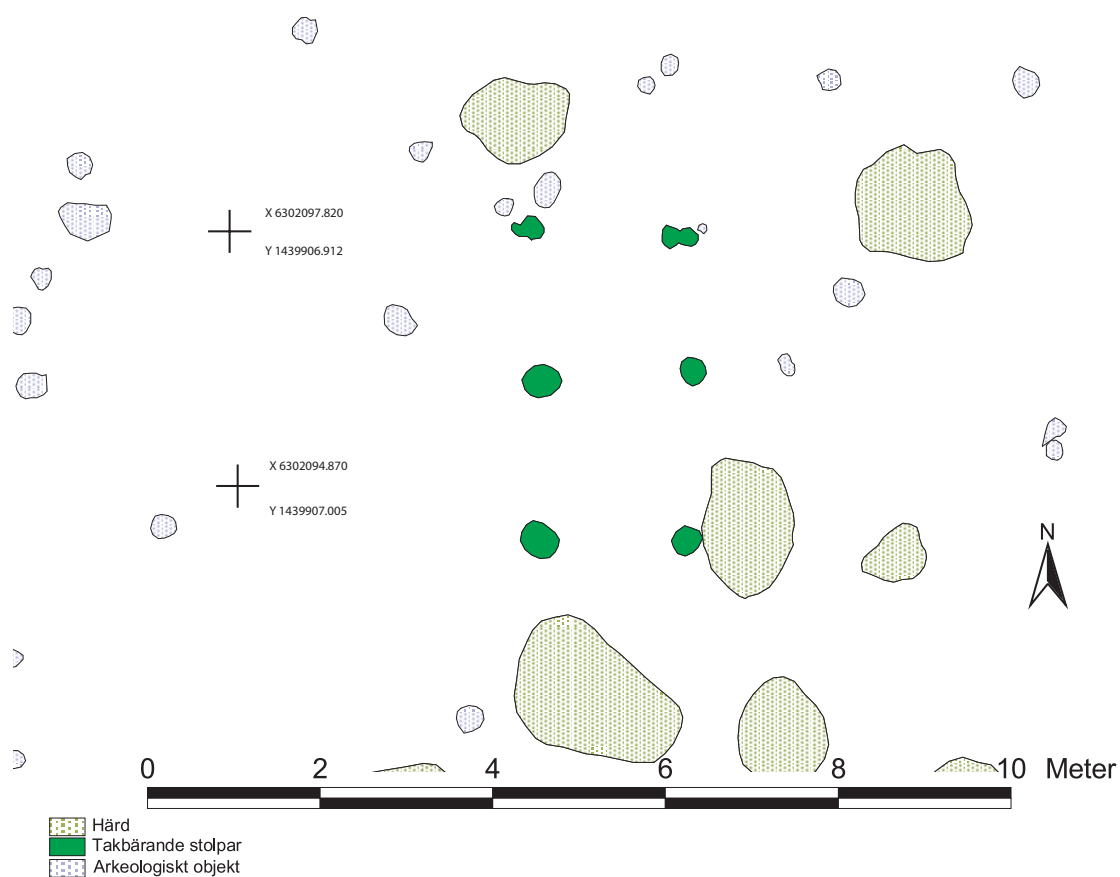

Fig. 67: Hus A15 med omkringliggande anläggningar.

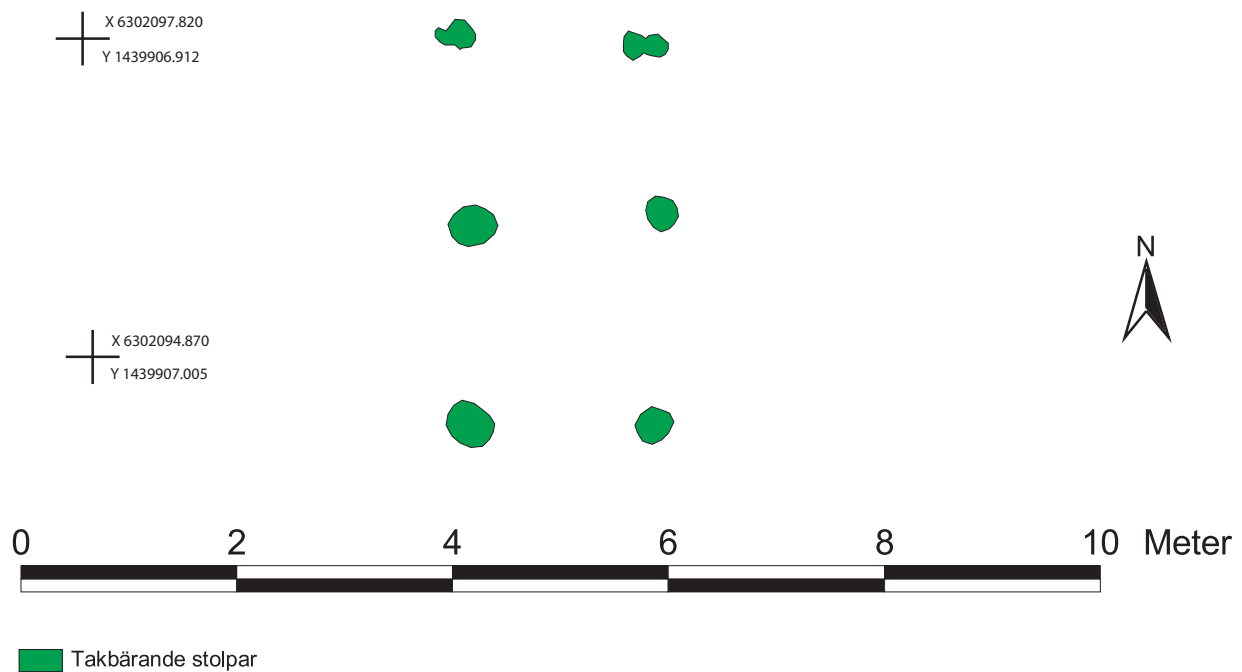

Fig. 68: Hus A15 med enbart tillhörande anläggningar.

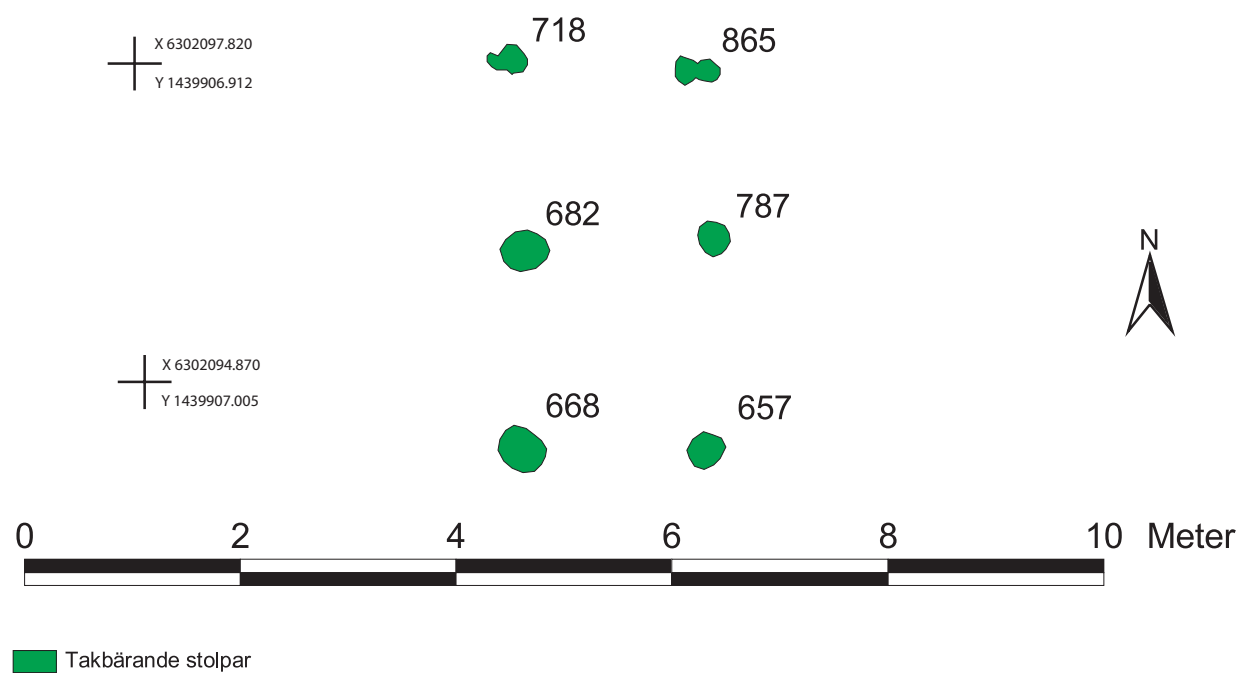

Fig. 69: Hus A15 med anläggningarnas nummer.

Fynd

Flinta

Flintmaterialet och dess spridning

Flint materialet från kv Seglaren är litet i förhållande till den schaktade ytan. Trots att ca 20 000 m² schaktades och långt över 1000 anläggningar undersöktes framkom inte fler än totalt 70 flintor. Det flintmaterial som framkom kan på typologisk och teknisk grund dateras till neolitisk tid. Denna slutsats är baserad på förekomsten av slipade avslag, samt på förekomsten av redskap tillverkade av yxor. I kv Seglaren påträffades även en stridsyxegrav med ett flintspån som gravgåva. Denna grav bedöms inte höra till samma period som det övriga flint materialet, då graven representerar en senare händelse än de boplagsaktiviteter som avsatt flintan.

Den rumsliga spridningen inom området, såväl när det gäller lösfynd som rörande fynd av flinta i anläggningar, visar inte något entydigt mönster. Möjligen kan man se en viss koncentration av fynd från området kring stridsyxegraven och hus 11. Likaledes finns en viss dominans av flintor lokaliserade till området mellan hus 2 och hus 5 i områdets norra del. Även i den centrala delen finns en viss förtätning. Med tanke på det ringa fyndmaterialet så är det svårt att dra några säkra slutsatser utifrån detta. Bilden klarnar dock en smula om man lägger på spridningsbilder för keramik. Flint och keramik spridningen sammanfaller då och förtydligar det nämnda spridningsmönstret.

Flintmaterialets inneboende struktur

De 70 flintorna bär karaktärs drag som gör att det begränsade materialet ändå innehåller kvalitativa tolknings möjligheter. Alla flintor kan teknologiskt och typologiskt dateras till neolitisk tid. Denna datering baseras på följande:

1. Stor andel slipade avslag från yxor i flintmaterialet.
2. Förekomsten av avslag som slagits från yxor.
3. Homogent grundmaterial. Alla avslag tycks komma från en begränsad mängd kärnor, av vilka övervägande delen tycks utgöras av yxor.

Materialet fördelar sig enligt följande tabell. Med yxa menas slipade avslag från yxor. I denna kategori döljer sig också två redskap som är tillverkade av en slipade yxor. Dessa redskap är retuscherade slipade avslag av oprecis redskapstyp.

Typ	Vikt i gram	Antal	antal i %
Yxa	40,5	9	13
Spån	8,2	1	1
Skrapa	35,5	3	4
Kombinationsredskap	13,7	1	1
Avslag/avfall	70,1	31	45
Avslag	28,5	25	36

Yxor och yxavslag på Seglaren

Den övergripande typologiska dateringen av flintmaterialet indikerar en datering till tidig eller mellersta trattbågarkultur. Tyvärr har det inte varit möjligt att utifrån de slipade fragmenten exakt bestämma yxtyperna, varvid dateringen blir en aning flytande.

Avslagsmaterialet innehåller ett flertal avslag som slagits från yxor. Utifrån färg och struktur på flintan kan konstateras att allt avslags material kommer från minst 5 kärnor. Alla dessa kärnor har sitt ursprung i slipade yxor. Att på en neolitisk boplag påträffa slipade avslag från yxor är mycket vanligt. Det som på Seglaren avviker från samtida neolitiska boplatser är att de avslag som kommer från yxor i viss

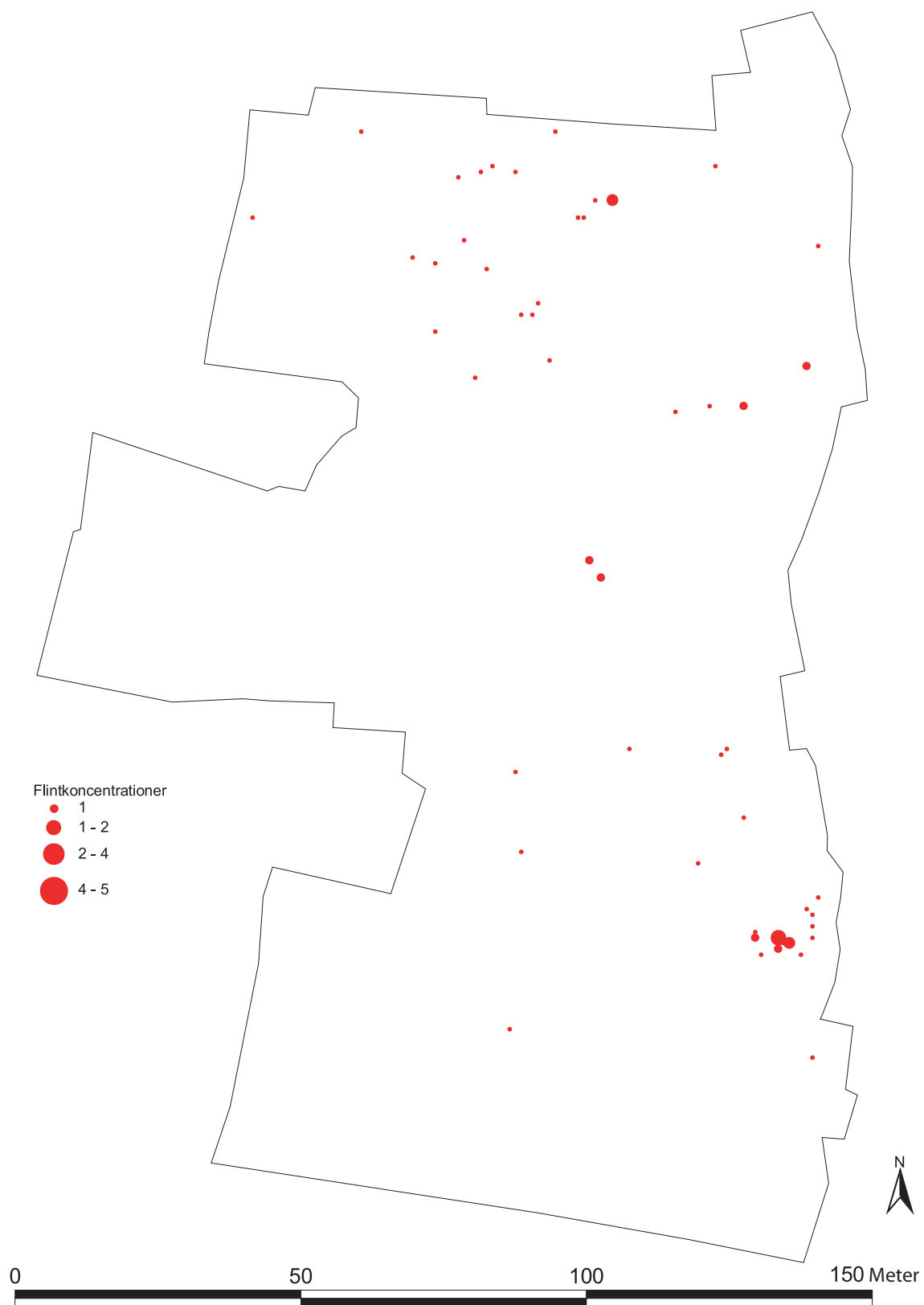

Fig. 70: Spridningsbild för fynd av flinta.

omfattning har obearbetats till andra redskap. Dock finn inte några spår efter yxtillverkning inom området. En stor del av flint materialet har blivit bränd vilket kan visa att flintan utsatts för brännoffer. Detta är inte heller ovanligt, men flintan från kv Seglaren avviker i det att yxorna under en period tycks fungerat som omslagna redskap *innan* de bränts. Det vanliga är annars att yxor direkt offrats och därmed tas ur bruk.

Det fanns två undantag ifrån den tidig och mellan neolitiska dateringen i flintmaterialet. Den första var det spån som påträffades i stridsyxegraven, vilket representerar en senare händelse, och det andra var de avslag som påträffades i A2248. De sistnämnda avslagen är slagna med teknik som används vid framställning av kärnyxor. A2248 har en datering till senmesolitikum, vilket överensstämmer väl med de två avslagens teknologiska attribut. Dessa avslag är dock den enda flinta på ytan som har mesolitiska drag.

Utifrån flintmaterialet från kv Seglaren kan man konstatera att detta neolitiska flintmaterial från det inre av Småland i någon mån avviker från den allmänna uppfattningen om hur ett normalt flintmaterial sådant ska se ut. I princip stammar alla avslag från yxor. Dessa yxor har sedan tjänat som kärnor för tillverkning av andra redskap. Detta indikerar att det under neolitisk tid i Småland inte fanns något annat råmaterial i omlopp, än färdiga yxor.

Övrigt stenmaterial

Det mest påtagliga materialet från stembearbetning var flintan men det förekom även avslag, avfall och i vissa fall redskap av kvarts, kvartsit och porfyr. Fynden var dock förhållandevis få till antalet och antyder inte något mer omfattande utnyttjande av dessa bergarter. Det enda fragmentet efter ett tydligt redskap var ett yxfragment i diabas med tre slipade ytor (F6379:1) från en troligen tunnackig yxa. Fyndet påträffades i en nedgrävning i områdets centrala del. I övrigt var fynden svårbedömda bland annat fanns en osäker kniv eller skära i porfyr (F50331:1). Resten av fynden utgörs av avslag och avfall i porfyr, kvartsit och kvarts. För kvartsmaterialet konsulterades Kjell Knutsson, Uppsala universitet, för en generell bedömning. Vid denna granskning bedömdes flertalet av kvartsfynden vara avfallsprodukter av kvartsslagning. Samtliga av dessa stenmaterial vanliga i Småland och stämmer väl in i det lokala utnyttjandet av bergart som råvara. Det är dock svårt att dra några slutsatser utifrån bergartsmaterialet. Det är tydligt att man under någon, eller några perioder, utnyttjat bergart som råvara för framställning av redskap. Vilken omfattning detta har haft och under vilken tidsperiod det har skett går inte att avgöra. De bergarter som använts ger alla upphov till betydligt större avfallsmängder än vad flinta gör. Om stembearbetningen haft en något så när stor omfattning borde fyndmaterialet ha varit betydligt större. Spridningsmönstret för fynden av bergart visar i stort sett samma gruppering som flintfynden men med något större dominans för det norra området. Dessa spridningsbilder sammanfaller även i stort med spridningen av keramikfynd samt spridningen av neolitiska anläggningar.

Ben

Fyndmaterialet av ben, eller snarare kvantiteten av den, har inte varit speciellt stor från kv. Seglaren. Benmaterialet har analyserats av osteolog Ann-Charlotte Larsson på Smålands museum. Större delen av benmaterialet har påträffats i anläggningskontexter, såsom stolphål, härdar och nedgrävningar. En stor del av benmaterialet hittades vid rutgrävning av lagret A13854. Så gott som hela benmaterialet är bränt. Endast två benfragment var obrända. Då benmaterialet varit så fragmenterat, har endast ett strålben från nötkreatur kunnat identifieras från en härd, A23625. Den osteologiska rapporten finns redovisad som bilaga.

Bronsföremål

Vid avbaning i områdets centrala del påträffades ett gjutet runt hänge i brons, F36:1 (se fig?) med ett genombrutet hål i mitten. Hänget hade en yttre diameter av 26 mm, en inre diameter av 14 mm och en höjd av 10 mm. På hängets framsida fanns en dekor av koncentriska cirklar. Överst på hänget

Fig. 71: Bronshänge funnet som avbaningsfynd, F36:1.

fanns rester efter en avbruten ögla. Någon direkt parallell till fyndet har inte påträffats och dess datering är därför osäker. En datering till bronsålder förefaller dock trovärdig.

(foto av bronshänget)

Övriga fynd

I övrigt påträffades ett fåtal järnföremål och en mindre slagglump. Två löpare hittades i den plöjda åkern i undersökningsområdets södra del. En udda fyndkategori utgjordes av de ostronskal som påträffades inom stora delar av undersökningsytan. Eftersom de förekom regelbundet i matjordsslagret men inte påträffades i några anläggningar bör de inte räknas till ett förhistoriskt sammanhang. Det är rimligt att tänka sig att ostronskalen följt med vid gödsling med avfall från den närbelägna staden. Även vid undersökningen av resterna efter röset RAÄ 18 påträffades ostronskal (Nilsson 1993).

Keramik

Kjellmark skriver i inledningsavsnittet till Värends fornminnen delen Östra Torsås socken att *"Stenåldersboplatser i utbredda lager med flint- och stensaker och keramik har märkvärdigt nog ännu ej anträffats här. Ja, stenålderskeramik kan man kanske ej vänta sig, ty den är ju sällsynt i Småland. De bräckliga lerkärlen har ej stått sig mot tidens tand. På 4-5000 år hava de förstörts. Det kanske dåligt brända godset har ej tålt höglandsklimatet. Sedan krukresterna trampats sönder i allt mindre och mindre bitar i den hårda stenbundna jorden ha de till slut förintats."* (1933-44, 16:1)

Kjellmarks förklaring till frånvaron av stenålderskeramik har länge kunnat vara en lika god förklaring som någon annan eftersom kunskapen omkring neolitisk keramik i Smålands inland har varit närmast obefintlig. Inte heller från andra förhistoriska perioder finns något rikare keramikmaterial och senare tiders arkeologiska boplotsundersökningar har inte i nämnvärd utsträckning påverkat detta. Förundersökningen i kv Seglaren visade dock att keramiken utgjorde en mer påtaglig del av fyndmaterialet än vad som varit fallet på tidigare undersökningar. Både neolitisk keramik och bronsålderskeramik kunde konstateras bland fyndmaterialet. Inför slutundersökningen valdes därför att låta keramiken stå i fokus i fyndmaterialet. En specialregistrering av keramikmaterialet har utförts under ledning av Ole Stilborg vid Keramiska forskningslaboratoriet, Lunds Universitet. Analysen inriktades på att indela och beskriva keramikmaterialet utifrån tekniska variabler. Med utgångspunkt från detta kan man sedan tolka keramiken och göra jämförelser med andra material. För att förutsättningslöst kunna bedöma keramiken har hela fyndmaterialet, neolitiskt och yngre, ingått i analysen. Detta gav möjlighet att definiera den neolitiska keramiken inte enbart utifrån dekortyper utan även ifrån godstyp och kärlform. Tolkningen av keramiken utgjorde en viktig del i tolkningen av boplatsten som helhet.

Det keramikmaterial som tillvaratogs vid undersökningen bestod av 598 skärvor med en sammanlagd vikt av 1925 g. Till detta material räknas även fynden från förundersökningen. Det närmast intakta kärl av stridsyxekeramik (F11609:8) som påträffades i graven A14564 vägde i sig 1005 g. Kärlet har inte räknats

med i den sammanlagda viktberäkningen eftersom denna fyndpost skulle få en missvisande stor andel av vikt mängden. Kärlet från graven representeras i det analyserade materialet av en post med en lös skärva från samma kärl. Keramiken från kv Seglaren var förhållandevis fragmenterad med en medelvikt på 3,2 g per skärva. Enbart 40 fyndposter (7 %) hade en vikt som översteg 10 g. I denna redovisning presenteras hela materialet inklusive fragment. Med skärva menas därför alla keramikfynd även fragment.

Keramikmaterialet är inte påfallande stort men är av intresse eftersom så lite generellt är känt omkring förhistorisk keramik i Smålands inland. I synnerhet är kunskapen om den neolitiska keramiken närmast obefintlig.

Fyndsammanhang

Keramiken är i huvudsak tillvaratagen i tre olika fyndsammanhang: vid undersökning av anläggningar, vid rutgrävning i kulturlager och vid avbaning. De fynd som är påträffade vid avbaning tillvaratogs på en nivå vid övergången mellan ploglager och underliggande mark. Även om avbaningsfynden inte kommer från någon obestämd nivå i matjordslagret så har denna fyndkategori en mer otydlig kontext än övriga fynd. Antagligen representerar de främst fynd från bortplöjda kulturlager och i viss mån även från anläggningar. Det finns dock ingen anledning att anta att fynden förflyttats någon nämnvärd sträcka eller på annat sätt omdeponerats så att de helt förlorat sitt källvärde. Dessa fynd benämns därför avbaningsfynd och inte lösfynd för att betona att de ingår i en arkeologisk kontext.

Den största delen av keramikmaterialet kom från anläggningar (fig 72). Denna grupp utgjordes av sammanlagt 298 skärvor med en total vikt av 908 g. Detta motsvarar 50% av materialet räknat i antal skärvor och 47% av räknat av keramikmaterialets vikt. I regel grävdes enbart ena halvan av en anläggning ut men de anläggningar som visat sig innehålla fynd totalundersöktes. Det fanns inte några enskilda anläggningar, exempelvis större avfallsgropar, som innehöll oproportionellt stor del av materialet utan keramikfynden var spridda på ett stort antal anläggningar, främst nedgrävningar och stolphål.

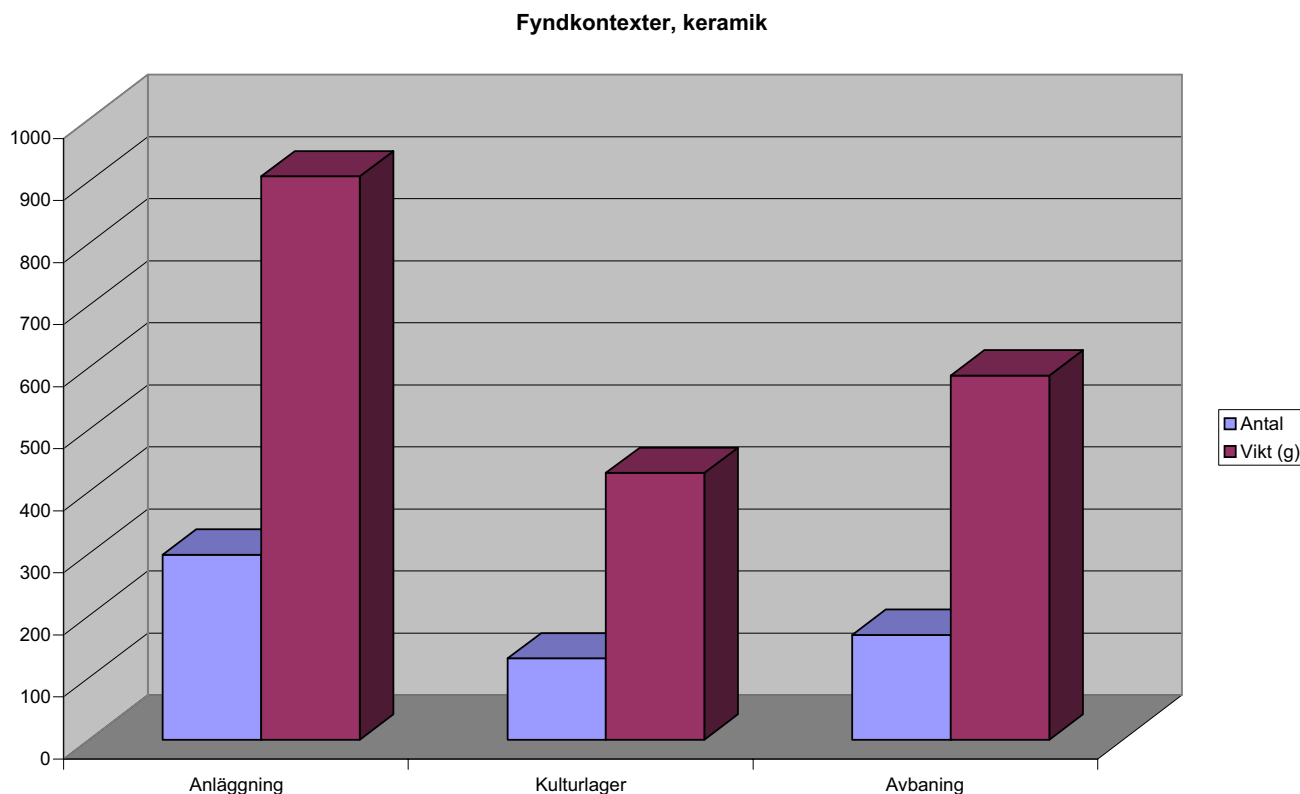

Fig.72: Diagram över keramikens fyndkontexter.

Den näst största gruppen var keramik tillvaratagen vid rutgrävning av kulturlager. Dessa fynd kommer från två begränsade kontexter i områdets södra del, kulturlager A13854 och A27889. Av keramikmaterialet kom 131 skärvor med en sammanlagd vikt av 430 g från dessa kulturlager. Detta motsvarar 22% av antalet skärvor och 22% av den sammanlagda vikten av keramikmaterialet. Det större kulturlagret, A13854 var det som innehöll flest fynd. Den sista fyndkategorien, avbaningsfynden, utgjorde 28% av antalet skärvor och 30% av keramikmaterialets vikt.

Fördelningen mellan procent av materialet i skärvor respektive vikt visar att de olika fyndkategorierna är förhållandevis jämförbara. För avbaningsfynden är andelen av vikten något högre än andelen av skärvantalet vilket visar att större skärvor i viss mån är överrepresenterade i denna grupp. Skillnaden gentemot de andra två grupperna är dock förhållandevis liten. Som tidigare nämnts fanns få större krukskärvor i materialet och enbart 7 % av fyndposterna hade en vikt som översteg 10 g. Den ganska kraftiga fragmenteringen som är generellt lik mellan de olika fyndsammanhangen tyder på att keramikförekomsten i stort sett representerar samma sak. Keramikfynden bör i regel representera keramik som legat exponerad på markytan innan den hamnade i fyllningen till någon anläggning eller överlagrades i ett avfallslager. Det enda tydliga undantaget från detta är gravkärlet från stridsyxegraven.

Kärlet från stridsyxegraven

Kärlet från stridsyxegraven, A14564 var det enda mer välbevarade kärl som påträffades och det enda som påträffades i en tydlig gravkontext. Lerkärlet (F11609) som var nedlagt i graven var en svagt välvd skål med rund botten och något inåtböjd mynning. Kärlet var till stora delar intakt men dess övre kant hade delvis blivit skadat av odling. Eftersom kärlet stod på ett svagt sluttande plan i gravens botten var kärlets ena sida, det som stod lägst, intakt medan den andra, något uppstickande sidan, sidan var skadad. Kärlet togs upp i preparat och vid konserveringen bevarades den form det hade vid påträffandet, d v s med ena sidan något uttryckt. Inget synligt material fanns bevarat i kärlet.

Kärlet hade haft en diameter av ca 19 cm och den bevarade sidan hade en höjd av ca 10 cm. Den bevarade delen av kärlet hade en vikt av 1005 g. Kärlet hade en heltäckande dekor uppbyggd med fält av snedställda linjer. Hela dekoren var utförd med tandstämpel med en ungefärlig grovlek av 4 tandintryck per cm. Strax under mynningen löpte en bård som bestod av fem djupare horisontella linjer med tandstämpel. Därunder fanns ett första fält med täta, snedställda tandstämpelavtryck. Från mynning till botten fanns minst 6 sådana fält där dekorens vinkelställning växlade för varje nytt fält. Dekoren omfattade hela kärlet men indelningen i fält var svår att urskilja vid själva botten. Mellan varje fält fanns en enkel, svagt intryckt horisontell tandstämpellinje. Godset var förhållandevis grovt för att vara ett stridsyxekärl. Kärlväggarna hade en tjocklek av 10 till 12 mm. Godset var kraftigt granitmagrat med en magringsmängd omkring 20-25 % och en kornstorlek av 4-6 mm. Utsidan av kärlets botten gav intryck av att vara nött men det är svårt att veta om det beror på användning eller bevarandeförhållanden. Om man inplacerar kärlet i Malmers indelning av keramik från stridsyxekulturen ligger det närmast grupperna J och K (Malmer 1975, s 19). Dessa hör till den sena gruppen av stridsyxekeramiken vid slutet av mellanneolitikum (ibid, s 32).

Skärvtjocklek

Vid registreringen delades keramikmaterialet upp efter skärvtjocklek (fig 73). Denna kunde avgöras för 56 % av skärvorna (75 % av sammanlagd vikt). Tjockleken varierade mellan 5 och 16 mm. Den vanligaste tjockleken var 10 mm vilket motsvarar 24 % av de bestämda skärvorna (30 % av bestämda vikten). De näst vanligaste tjocklekarna var 8 respektive 9 mm med 17 resp 23 % av antalet bestämda skärvor. Intervallet 8-11 mm visade en mycket tydlig dominans med 75 % av antalet bestämda skärvor (86 % av vikten av det bestämda materialet). Andelen avvikande skärvor var jämnt fördelade med 13 % i det lägre intervallet 5-7 mm och med 13 % i det övre intervallet med 12-16 mm. Dominansen för kraftigare tjocklekar tyder på att keramikmaterialet främst utgörs av större brukskärl. Riktigt tunt gods uppträder alltså sällan. De tunna skärvorna är i vissa fall bronsålderskeramik och i andra fall neolitisk keramik.

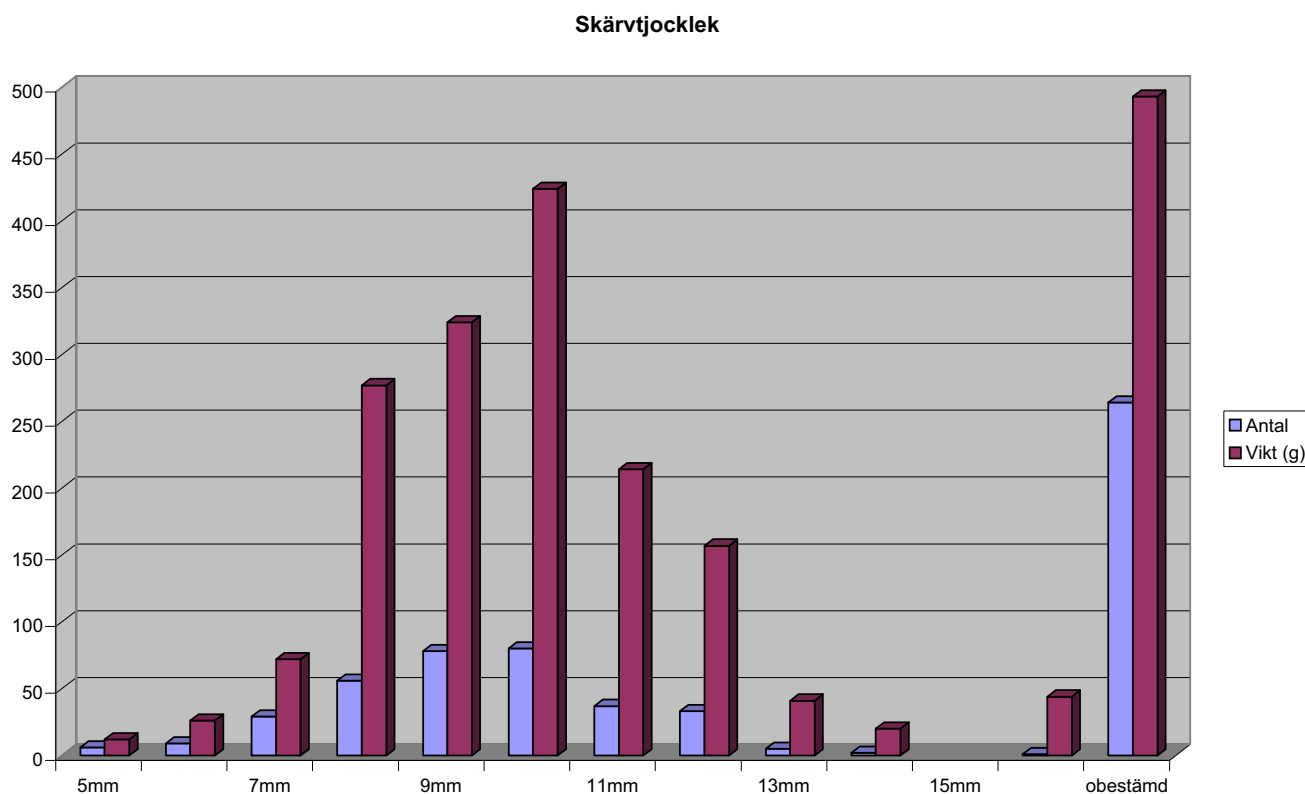

Fig. 73: Diagram över keramikens skärvtjocklek.

Godstyper

Den klart dominerande typen av magringsmedel var krossad granit. Av de bestämda skärvorna hade 97 % denna magring. Övriga magringstyper var sand som fanns som magringsmedel i fyra fall, samtliga bronsålderskeramik. Det fanns även ett exempel på kvartsmagrad keramik som troligen bör föras till järnålder samt några exempel på naturligt magrat gods. Keramiken hade i regel magring med en kornstorlek mellan 3 och 4 mm (64 % av de bestämbara skärvorna, se fig 74). Andelen finmagrad keramik, mindre än 2 mm i kornstorlek, var låg endast 3 %. Denna utgjordes främst av ett antal skärvor som kan dateras till bronsålder. Magringsmängden var i genomsnitt förhållandevis hög (se fig 75). Magringsmängden 15-20 % var den vanligast förekommande. Av den bestämbara keramiken hade 70 % denna magringsmängd. Generellt var alltså keramiken kraftigt magrad med förhållandevis grov krossad granit som magringsmedel. En mindre del av materialet avviker genom annan typ av magring, främst sandmagring.

Då det gäller att bedöma vilken uppbyggnadsteknik som använts då man tillverkat kärlen kunde detta bedömas för 39 % av det keramikmaterialet. Den dominerande tillverkningstekniken var N-teknik. Tekniken är den vanligaste tillverkningstekniken under förhistorisk tid. Vid N-teknik sammanfogas keramikrullarna genom att materialet på ena sidan kärlet smetas nedåt på den föregående rullen och på den andra sidan dras uppåt från den föregående rullen. I en brottyta får rullarna i kärlväggen en N-formad profil. Användningen av N-teknik kunde konstateras i nästan samtliga fall där uppbyggnadstekniken kunde bedömas. Även den mer ovanliga U-tekniken fanns dock representerad. Vid denna teknik sammanfogas rullarna genom att materialet smetas nedåt på båda sidorna av den föregående rullen vilket ger en U-formad profil i fragmentens brottytor. Tekniken används allmänt under senmesolitikum och tidig neolitikum men förekommer sporadiskt under resten av neolitikum (Lindahl m fl 2002, s 229). Användningen av U-teknik kunde konstateras i 5 fall. Modellering hade använts i ett fall. Det sistnämnda exemplet var dock en botten-skärva och därigenom atypisk. Även om N-teknik inte oväntat dominerar är inslaget av U-teknik tydligt. Den helt dominerande ytbehandlingen var glättning som

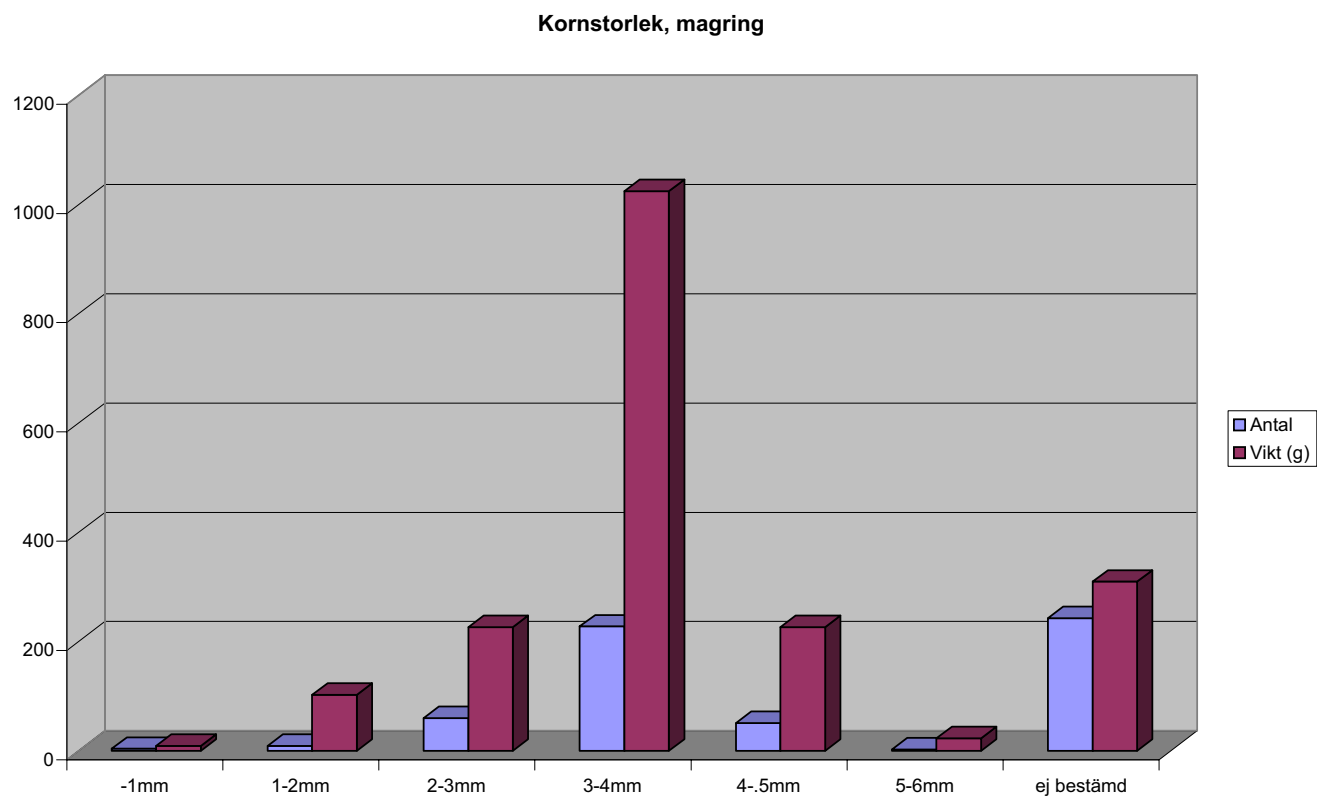

Fig. 74: Diagram över keramikens kornstorlek.

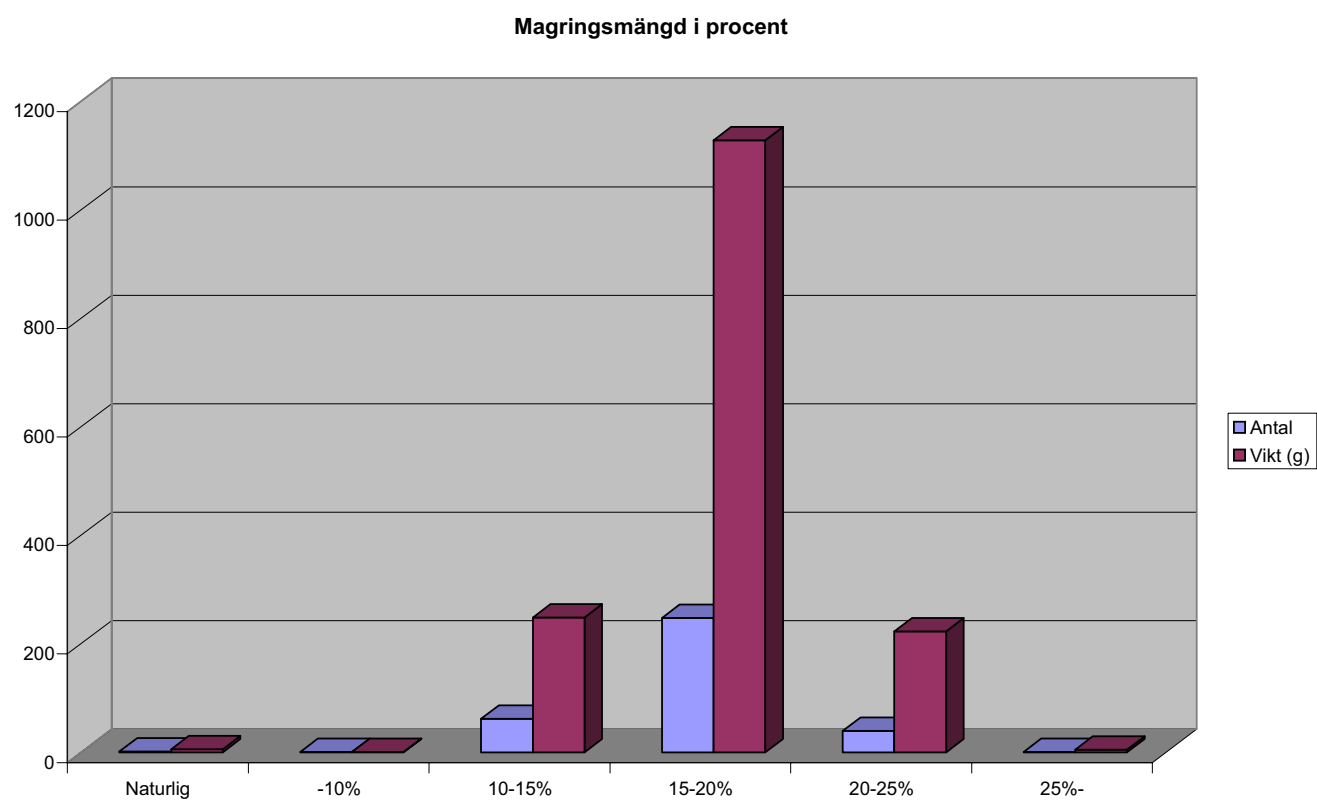

Fig. 75: Diagram över keramikens magringsmängd.

Fig. 76 och 77: Skärvor från två skålar, yngre bronsålder (F43 FU).

använts i nästan alla fall där ytbehandlingen kunde bedömas. I 6 fall förekom skärvor från polerade kärl. Godset har i allmänhet en ljus utsida som tyder på oxiderad bränning. Knappt 10 % av det bestämbara materialet består av gråsvart, reducerat gods. Huvuddelen av keramiken har en kärna som är mörkare än utsidan.

Kärldelar och kärlformer

Vid registreringen noterades vilka kärldelar som var representerade i materialet. I materialet kunde man bestämma vilken kärldel skärvorna hörde till i 44 % av fallen medan övriga var fragment eller inte gick att bestämma. Bland de bestämda skärvorna dominerade bukskärvor med 52 % medan skärvor från hals och skuldra utgjorde 29 % av materialet. Mynningar utgjorde 13 % av materialet. Urskiljbara bottenskärvor saknades så gott som helt i materialet och det finns bara ett exempel på en tydlig bottenskärra. Vid registreringen noterades även om skärvorna hade konvex, konkav eller plan form sett i profil. Av de bestämbara skärvorna hade 55 % konvex form, 30 % konkav form och 12 % plan form. Kärlformerna stämmer väl med förhållandet mellan de olika kärldelarna hos kärl med S-formad profil där bukskävör (konvex form) dominerar över skärvor från hals/ skuldra (konkav form). Man kan även konstatera att de skärvor som har plan form i profil nästan uteslutande utgörs av skärvor från mynning eller hals.

Bland mynningsskärvorna fanns 22 st som man kunde bedöma mynningsformen på. Av dessa hade 4 inåtböjda mynningar, 6 raka och 12 utåtböjda mynningar. De inåtböjda samtliga dekor av neolitisk typ, vilket även gällde för hälften av de med rak mynning. De skärvor som var från kärl med utåtböjda mynningar verkade vara en mer kronologiskt blandad grupp där det förutom neolitisk dekor även fanns två kärl från bronsålder och eventuellt järnålder. I materialet finns 11 mynningsskärvor som är så pass välbevarade att man kan räkna ut kärlets ungefärliga diameter. Det rör sig om kärl med mynningsdiameter mellan 8 och 22 cm. Det finns även en mynningsskärra från ett miniatyrkärl med endast ca 3,5 cm diameter. En viss uppdelning går att urskilja mellan kärl med en större och mindre diameter. Den större storleksgruppen består av tre olika kärl med en diameter av omkring 20 cm, två av dessa kan utifrån dekor bedömas som neolitiska medan det tredje är mer osäkert. Förutom dessa ska till denna grupp även räknas kärlet från stridsyxegraven som hade en diameter av 19 cm. Den mindre storleksgruppen utgörs av 7 kärl med en diameter mellan 8 och 13 cm. Den genomsnittliga diametern ligger omkring 10 till 11 cm (5 kärl). Dessa kärl verkar dock vara en mer heterogen grupp i vilken ingår både dekorerad neolitisk keramik och två kärl som hör till yngre bronsålder. Det finns även skärvor från övergången mellan buk och skuldra från tre olika kärl där man kan uppskatta diametrarna vid denna del av kärlet till 7,5, 13 respektive 19 cm. Det mindre av dessa kärl är en skål från yngre bronsålder.

Några avvikande men tydligt urskiljbara kärl fanns i materialet. I en härd som undersöktes vid förundersökningen påträffades två skålar (FU43) av yngre bronsålderstyp (Jaanusson 1981, fig 31:15, fig

43:2). Båda hade en vinklad kärlform med markerad skuldra. Det bäst bevarade kärlet var en låg skål med en diameter av 11 cm. Skålen hade ett öra med genomstucket hål som satt i höjd med mynningen. Båda skålarna hade ett tunt, sandmagrat gods. Ett annat särpräglat keramikfynd kom från nedgrävningen A23594. Där påträffades skärvor från vad som bör vara en tidigneolitisk trattbägare (F23594). I nedgrävningen påträffades drygt 90 skärvor med en sammanlagd vikt av ca 250 g. Bland skärvorna fanns många som var dekorerade med yttäckande, lodrät snördecor. Skärvorna var från buk, hals samt en mindre mynningsbit. Kärlet har från övergången mellan buk och hals varit kraftigt utåtvinklat. Mynningen hade en uttunnande, utåtvänd form. Samtliga fragment har spår av en lodrät snördecor som bör ha täckt större delen av kärlet. Med undantag för en skärva som påträffades vid avbaningen finns motsvarande dekor inte i materialet i övrigt. Det finns inte heller något kärl där man kan konstatera motsvarande form.

En generell beskrivning av kärlformerna utifrån registreringen är att keramiken utgörs av kärl med blandade storlekar där de flesta kan antas ha haft S-formad profil. Mynningarna har haft olika utformning med utåtvinklad form har varit vanligast. Kärnen har haft runda bottnar. Det enda exemplet på en tydlig botten utgörs av en plan botten-skärva av sandmagrat gods som bör dateras till bronsålder (FU4). Avsaknaden av tydliga bottnar i kombination med att det finns så få skärvor med plan profil, i synnerhet bukskärvor, visar att rakväggade kärl saknas i materialet.

Dekor

Av den del av keramikmaterialet (58 %) där man tydligt kunde avgöra om skärvorna var dekorerade eller inte kunde man konstatera att 13 % av skärvorna hade någon form av dekor. En rad olika typer av dekorer förekom och man har använt både snöre, tandstämpel och olika former av instick när man dekorerat kärnen (se fig 8).

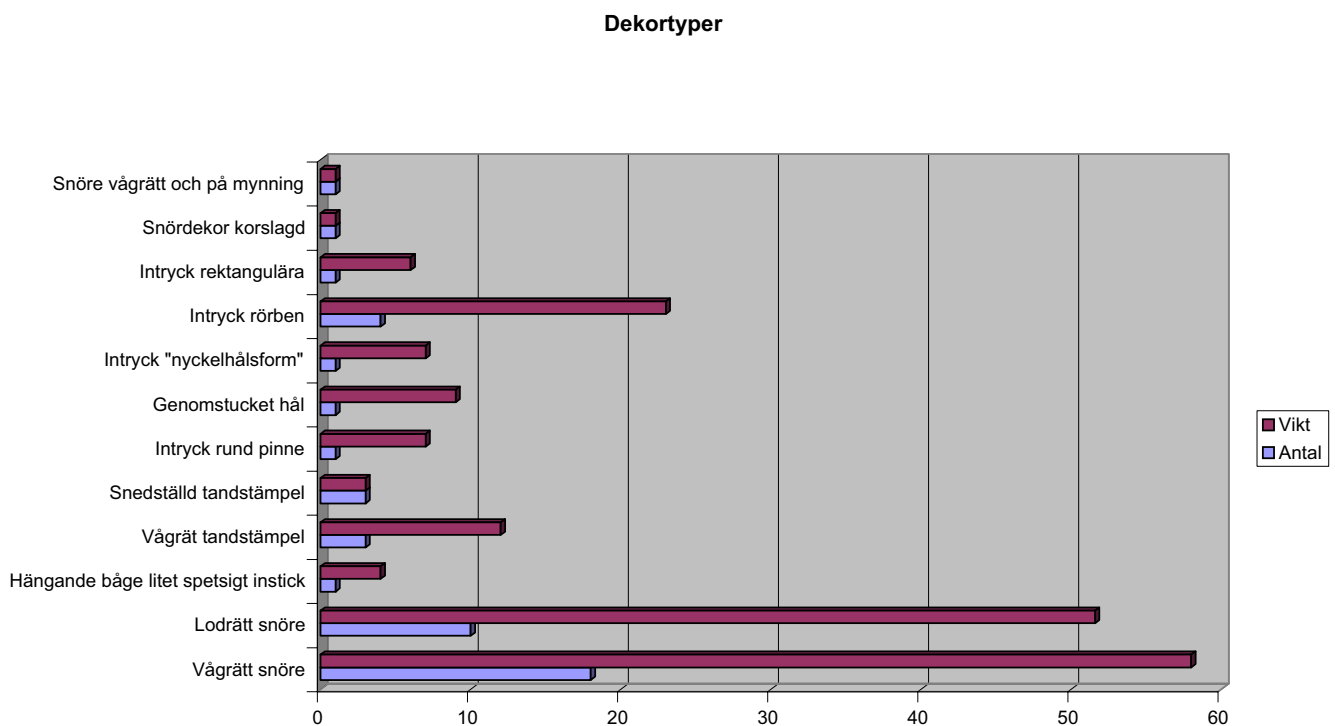
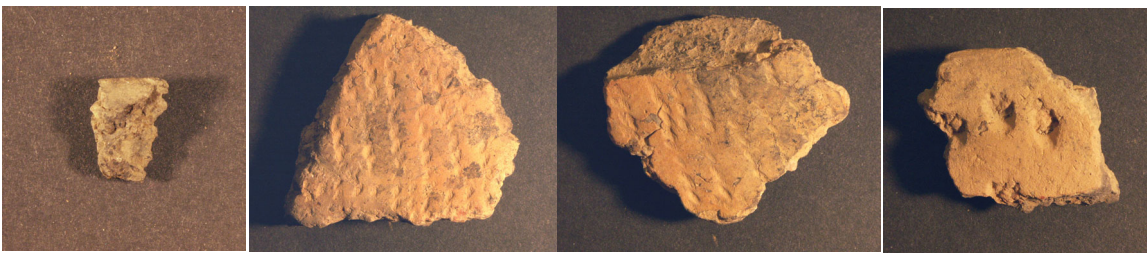
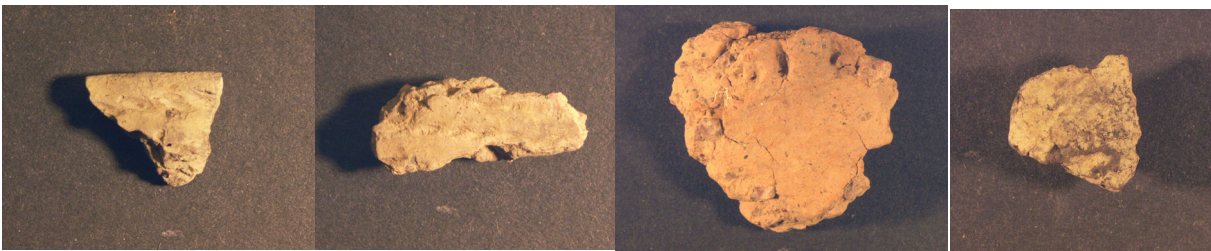
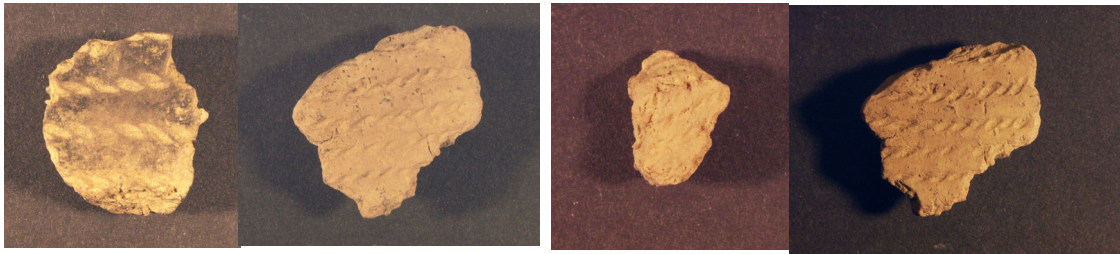
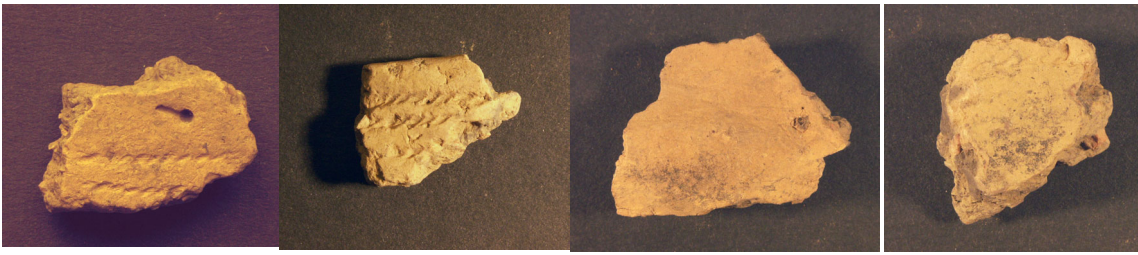

Fig. 78: Diagram över keramikens dekortyper.

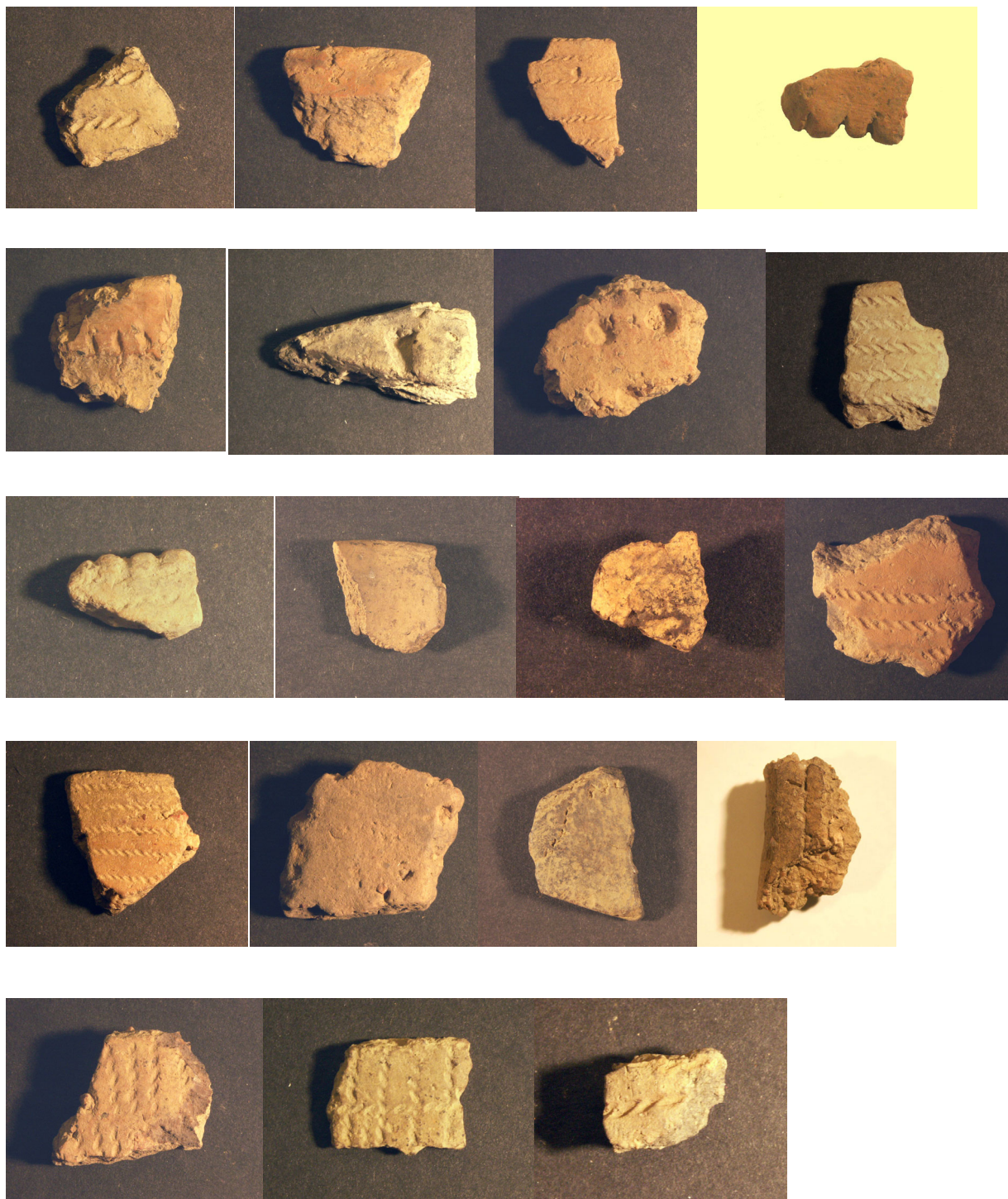

Fig. 79: Exempel på neolitisk keramik från kv Seglaren.

Snördekor

Det vanligaste dekorelementet var vågrät snördekor som fanns på sammanlagt 17 skärvor. Både snöravtryck med grövre snöre och finare snöre förekom men oftast var avtrycken gjorda med relativt fint snöre. Vågrät snördekor förekommer enbart på skärvor från mynning och hals och har alltså inte varit yttäckande. Dekoren är oftast väl utförd med god precision då det gäller dekorens parallellitet. Av skärvorna med vågrät snördekor är 6 funna i anläggningar, 10 i kulturlager och 2 är avbaningsfynd. Tjockleken på de skärvor som är dekorerade med denna dekor växlar mellan 5 och 12 mm. Andelen tunna skärvor är högre än i genomsnitt men det är påtagligt att dekoren använts både på finare och grövre kärl. Ett antal skärvor har tunt fint gods och en mycket fin snördekor. Exempel på detta är F27936:2, F28011:1 och F52366:5. Spridning och fyndkontext för dessa skärvor avviker dock inte från de övriga. Det är tydligt att keramiken med denna dekor inte utgör en grupp som är avskild från det övriga materialet.

Den till antalet näst vanligaste dekortypen är lodrät snördekor. Denna finns på 11 skärvor varav alla utom två kommer från nedgrävningen A23594 (F23594). De andra skärvorna är avbaningsfynd (F48:1, F131:1). På keramiken från A23594 och F131 är snörintrycken gjorda med ett grövre snöre, avtrycken är grunda och är mer ojämnt placerade än den vågräta snördekoren. Dekoren på skärvan F48 är gjord med finare snöre och påminner mer om hur huvuddelen av den vågräta dekoren är utförd. Skärvorna från A23594 är antagligen alla från samma kärl som bör ha varit en trattbägare (se ovan). Dekoren fanns såväl på hals, mynning som på bukens övre del och dekoren kan uppskattningsvis ha täckt ca 15-25 % av kärlet. Tillsammans med de dekorerade skärvorna i anläggningen fanns även ett 40-tal skärvor odekorerad keramik av samma typ. Skärvan F131 påminner om keramiken i F23594. Skärvan är från övergången mellan buk och hals och kan eventuellt vara från samma typ av kärl.

Ytterligare två exempel på snördekor förekom. Den ena var en dekor med vinkelrätt korslagda snören och den andra var en dekor där man gjort en kort lodrät snördekor över mynningen. Korslagd snördekor finns på en skärva, F5234:1, som är funnen i nedgrävningen A25832. Dekoren är utförd med fint snöre och tydligt avtryck. Exaktheten i dekorens utförande gör att den påminner om den finare snördekorerade keramiken. Korslagd snördekor är annars ovanlig. En påminnande dekor finns på tidigneolitisk keramik från Ängsås på västkusten (Kihlstedt m fl 1997, fig 4:15). Där är dekoren dock gjord med grövre snöre.

Det finns två exempel på att man dekorerat mynningen med en snördekor som går tvärs över mynningen och skapar ett intryck liknande en mynning dekorerad med nagelintryck. Båda exemplen är från samma stolphål, A33942 (A112 FU), men skärvorna är från olika kärl. Den ena skärvan, FU56, hade förutom dekoren över själva mynningen även en vågrät snördekor upp till kanten av mynningen. Snöravtrycket var gjort med fint snöre och den tvärställda dekoren berörde främst mynningsens överyta. Dekoren på den andra skärvan, F33942, var gjord med ett grövre snöre och dekoren har även gått en bit ned på kärlets utsida. Sammanfattningsvis kan sägas att de två sist nämnda snördekortyperna med sina fina snörintryck har större likhet med den del av materialet som har vågrät snördekor än den del som har lodrät.

Tandstämpel

Det främsta exemplet på tandstämpeldekor är gravkärlet, F11609. Kärlet var, som tidigare nämnts, ett öppet kärl med rundad botten. Den yttäckande dekoren är uteslutande gjord med tandstämpel. I Malmers kronologi passar kärlet bäst in i J- eller K-gruppen då det gäller dekorens teknik och komposition (Malmer 1975, s 18f).

Förutom gravkärlet och de lösa skärvor som ursprungligen hört till detta kärl finns bara två exempel på tandstämpeldekor. Det ena rör sig om en mynningskärva med en vågrät tandstämpellinje under mynningen, F19528. Både gods och kärlform påminner starkt om gravkärlet. Dekoren är dock inte lika djupt intryckt som på detta. Skärvan är funnen i en nedgrävning i områdets mitt, A19528. Den andra skärvan, F60634 är ett avbaningsfynd från områdets norra del. Den är en halsskärva som i fråga om gods

och dekor påminner starkt om F19528. Bland fynden från undersökningen av RAÄ 18 finns ett flertal skärvor med en finare tandstämpeldekor som troligen hör till grupp F (Malmer 1975, s 18f).

Instick

På 9 skärvor finns dekor i form av olika instick. Dekoren verkar vara knuten till kärkens övre del. Av skärvorna med denna dekor är 4 från mynningar 3 från hals och 2 är obestämda. Insticken är av sinsemellan ganska olika och dekortypen ger inte något enhetligt intryck.

Den vanligaste typen av instick är de som har gjorts med rörben. Det finns 3 skärvor med denna typ av instick och samtliga är mynningsskärvor. Insticken är oftast gjorda snett nedifrån. En skärva, F23544, har instick som verkar vara gjord med en rund pinne. Det finns även en skärva, F2669:9, med spår av ett genomstucket hål. Ett mindre instick med nyckelhålsform finns på en halsskärva, F26678:2 som även har vågrät snördekor.

En annan typ av dekor var gjord med små rektangulära, ”mejselformade” instick som i båda fallen har stuckits in snett från sidan. Den ena skärvan, F34 var en mynningsbit med dekoren anbragt en bit nedanför mynningen. Strax under insticken finns en spjälkad yta där man får intrycket av att en vulst tidigare har gått ut. Den andra skärva F23544:1 kom från kulturlagret A13854. Dekoren var här instucken på ett liknande sätt vid övergången mellan skuldra och hals.

På en skärva, F106, finns en ovanlig dekor utförd med små instick med närmast tresidig form, påminnande om en råttand. De täta insticken bildar ett girlandmönster mot en vågrät linje i snördekor på skärvans övre del. Någon parallell till denna dekor har hittills inte gått att hitta.

Spridning

Keramikfynden hade en stor spridning inom undersökningsområdet men visade ändå tydliga koncentrationer i spridningsbilden. Tre huvudsakliga koncentrationer av keramik kunde urskiljas en i den norra delen, en i mittområdet och en i den södra delen.

De flesta fynden i den norra fyndkoncentrationen kom från nedgrävningar eller var avbaningsfynd. Keramiken påträffades framför allt i den övre delen av slutningen men några viktiga fyndförande anläggningar låg även högre upp på höjddariets övre del. I mittområdet fanns en liknande bild. Även här kom keramiken från nedgrävningar eller var tillvaratagna vid avbaningen. Fynden hade här en liknande fördelning där en del av keramiken kom från anläggningar på krönet av höjddryggen och en del påträffats i slutningens övre del. Den södra keramikkoncentrationen utgjordes framför allt av den keramik som påträffades i och omkring de två kulturlagren A13854 och A27889. Förhållandevis få keramikfynd kom här från anläggningar.

Om man ser till spridningsbilden för den dekorerade keramiken så skiljer den sig inte från den allmänna spridningsbilden. Kulturlagren i söder framstår som den största förekomsten men dekorerad keramik förekom även i mittområdet och i den norra delen. Vid en jämförelse mellan de olika typerna av dekorerad keramik kan man se att skärvor med vågrät snördekor förekommer inom hela området medan de tre fynden av skärvor med lodrät snördekor endast finns i den norra delen. Skärvor med insticksdekor förekom i norra och i södra delen av området. Även de få skärvorna med tandsstämpeldekor var fördelade på olika delar av området.

Keramikmaterialets kronologiska sammanhang

Som analysen av keramikmaterialet visar finns en enhetlighet vad det gäller gods och käriformer för en stor del av keramikmaterialet. I huvudsak är dessa att godset är förhållandevis kraftigt magrat med krossad granit som magringsmedel och att magringskornen är relativt stora. Skärvtjockleken är i regel ganska kraftig, ca 10 mm. Olika typer av käril verkar ingå i materialet. Av käriformerna att döma har de flesta kärilen haft en S-formad profil. Det är värt att notera att rakväggade käril saknas eller är mycket ovanliga i materialet. Uppbyggnadstekniken har varit N-teknik men med ett visst inslag av U-teknik. Dekor förekommer på ca 13 % av skärvorna, främst i form av snördekor men även i mindre omfattning

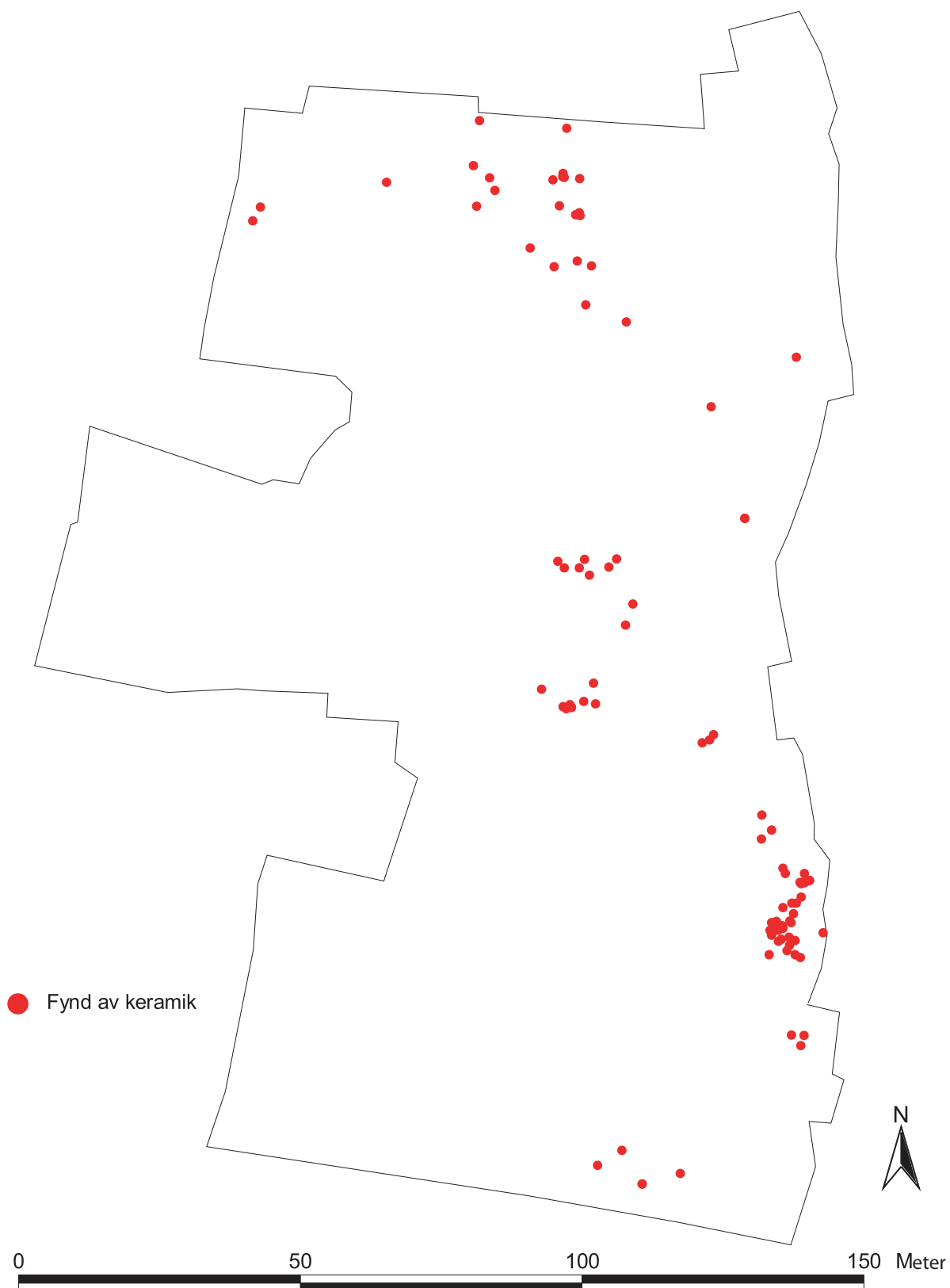

Fig. 80: Spridningsbild för fynd av keramik inom undersökningsområdet.

som tandstämpeldekor och instick. Det finns dock en mindre del av keramiken som avviker från dessa huvuddrag, framför allt genom annan typ av magring och avvikande kärlformer.

En första indelning av materialet kan därför göras genom att särskilja den större, ovan beskrivna, keramikgruppen från den mindre, avvikande gruppen. Den förstnämnda gruppen kan utifrån både godsets egenskaper och dekorformer bestämmas till neolitisk keramik. Den mindre gruppen utgörs främst av bronsålderskeramik möjligen även med inslag av järnålderskeramik. Bland denna keramik kan nämnas de två skålarna från yngre bronsålder, (FU43), en profilerad skärva i svart, tunt gods från en mindre skål (F14634) och en plan bottenskarva (FU4) från områdets södra del. Ett möjligt exempel på järnålderskeramik kan vara en kvartsmagrad skärva av svart gods påträffad vid avbaningen (F2650). Av keramikmaterialet har endast 8 fyndposter bedömts som möjlig brons- eller järnålderskeramik och av dessa är flera något osäkra. Med tanke på att boplatserna har varit intensivt använd under bronsålder och äldre järnålder är denna del keramikmaterialet påfallande liten och uppgår endast till ca 1,5 %. Den keramik man använt under denna tid måste därför ha deponerats enligt ett helt annat mönster än under yngre stenålder. På vissa boplatser är bortodlingen av yngre faser kraftigare än de äldre eftersom de undre lagren varit bättre skyddade. Det förefaller inte troligt att så skulle ha varit fallit i kv Seglaren. Kulturlagren i området har antagligen inte varit särskilt djupa och där neolitiska lager är bevarade har de skyddats av andra faktorer.

Den övervägande delen av keramikmaterialet utgörs alltså av neolitisk keramik. Frågan är då vilken eller vilka tidsperioder inom den yngre stenåldern som är representerade. Till att börja med kan man konstatera att det inte förekommer någon keramik som visar senneolitiska drag varken vad det gäller dekor eller kärlformer. Senneolitikum bör därför kunna uteslutas. Då det gäller att avgöra om keramiken hör till tidig- eller mellanneolitikum är detta mer komplicerat. Det blir här frågan om att försöka urskilja särdrag då det gäller dekor och kärlformer. Någon avgörande skillnad i godsets egenskaper mellan dessa tidsperioder är dock inte att vänta. En faktor som kan ha relevans är förekomsten av U-teknik. Bortsett från de allra tidigaste delarna av neolitikum är denna teknik ovanlig men förekommande under hela perioden (Lindahl m fl 2002, s 22). Inslaget av U-teknik i materialet från kv Seglaren är litet men påtagligt vilket kan ses som en indikation på att materialet har ett tidigneolitiskt inslag (Stilborg muntl). En av skärvorna med U-teknik kom från A2248 där ett kolprov daterats till övergången mellan senneolitikum och tidigneolitikum.

Redan under fältarbetet framstod det som tydligt att keramiken borde täcka flera neolitiska perioder. De var särskilt två fynd som tidigt framstod som skilda poler i det neolitiska materialet, dels gravkärlet i stridsyxegraven (F11609) och dels keramiken från nedgrävningen A23594 (F23594). Gravkärlet var både i form, dekor och kontext ett typiskt stridsyxekärl från periodens senare del. Kärlet från nedgrävningen A23594 karaktäriserades däremot av en lodrät snördekor med grunt intryck av ett grovt snöre och med dekoren förhållandevis fritt applicerad. Kärlformen med en profilerad skuldra och kraftigt utvinklad hals gör att man bör tolka den som en trattbägare. Frågan var dock vart man borde hänföra hela det övriga neolitiska keramikmaterialet.

Innan man ser närmare på dekortyperna kan det vara betydelsefullt att konstatera att andelen dekorerade skärvor enbart uppgick till 13 %. Detta bör tolkas som att det generellt sett inte rör sig om yttäckande dekorer utan att enbart delar av kärnen varit dekorerade. Detta stämmer väl med att större delen av den dekorerade keramiken är hals- eller mynningsskärvor. Med undantag av det tidigare nämnda kärlet från stridsyxegraven kan man alltså dra slutsatsen att dekoren oftast omfattat bara delar av kärnen.

Då man diskuterar dateringen av olika dekorelementen är det viktigt att inte ge dekortyper en självklar datering utan att göra en bedömning utifrån helheten. Vågrät snördekor har använts under både tidig- och mellanneolitikum. Från tidigneolitikum finns det material med ett stort inslag av snördekor som t ex boplatserna vid Mossby (Larsson 1984, 1985) och fyndmaterialet från Slottsmöllan, Halmstad (Westergaard 1998). Snördekor är dominerande dekortyp i den tidigare stridsyxekeramiken (Malmer 1975, s 21f) men förekommer även på keramik från mellanneolitikum A och gropkeramik. Ett keramikmaterial som visserligen är i grunden annorlunda men där snördekor används på ett liknande sätt som i materialet från kv Seglaren är den gropkeramiska boplatserna vid Siretorp (Bagge & Kjellmark 1939). Här förekommer

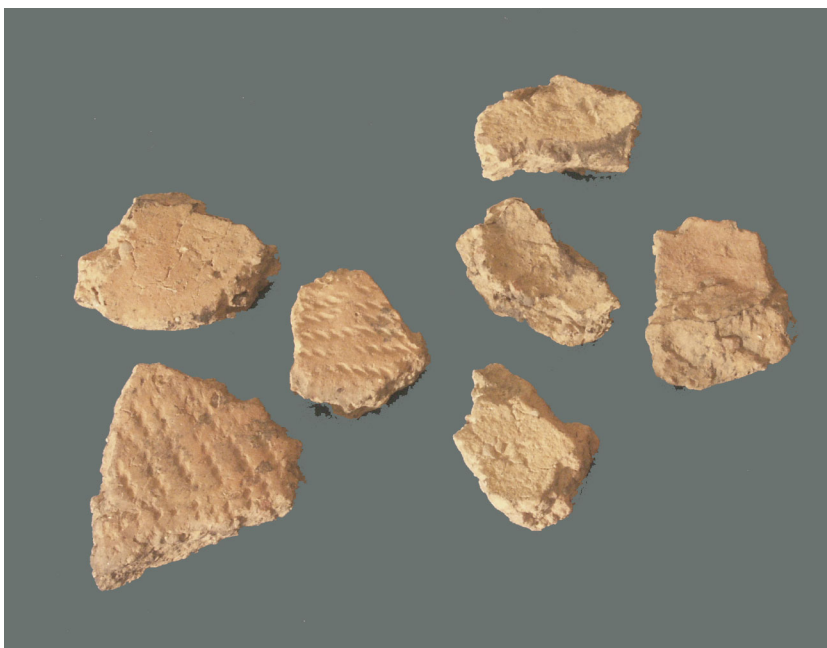

Fig. Skärvor från trattbägare med lodrät snördekor, från nedgrävningen A23594

snördekor i ganska stor omfattning i ett sammanhang som av vissa forskare betraktas som gropkeramiskt och av vissa som sen trattbägarkultur (Edenmo m fl 1997, 144f).

Den första association som den snördekorade keramiken från kv Seglaren väckte vid förundersökningen var den till stridsyxekeramiken eftersom det finns sådan keramik från den tidigare undersökningen av RAÄ18. De snördekorade skärvorna som kom fram vid undersökningen verkar dock komma från olika typer av kärl och varken kärltyper eller kontexter gör det troligt att den snördekorade keramiken skulle vara gravkärl. Då det gäller de skilda typerna av snördekor förefaller det rimligt att den lodräta snördekoren från A23594 hör till tidigneolitikum. I övrigt är det dock svårt att se användandet av snördekor som ett daterande drag. Några av de skärvor som har fint utförd snördekor är tunnväggiga och påminner mycket om gravkärl från tidig stridsyxekultur. Det är dock värt att notera att dessa förekommer i samma kulturlager eller anläggningar som grövre snördekorerad keramik och skärvor med insticksdekor. Den skärva med korslagd snördekor som tidigare nämnts (F5234:1) har en dekortyp som främst finns i tidigneolitiska sammanhang. Dekoren är dock gjord med mycket fint utförande och med litet snöre vilket inte kännetecknar den jämförbara keramiken. Sammanfattningsvis är det utifrån den snördekorade keramiken svårt att komma till någon slutsats om keramiken är tidig- eller mellanneolitisk.

Även olika typer av insticksdekorer förekommer i en rad olika neolitiska keramikgrupper och dekorelementen är svåra att tidsbestämma. Två skärvor dekorerad med rektangulära, mejselformade instick har tidigare nämnts, F34:1 och F23544:1). Typen av instick i kombination med att dekoren i det ena fallet gjorts intill en vulst är drag som kan peka på mellanneolitisk trattbägarkeramisk (Lindahl m fl 2002, s 64). Kombinationen förekommer dock även på den stridsyxekeramik som hör till grupp E (Malmer 1975, s 19).

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att keramikmaterialet visar både tidigneolitiska och mellanneolitiska drag. En generell datering av materialet utifrån typologiska jämförelser förefaller svår att göra. Vilka särdrag man anser vara avgörande vid en jämförande bedömning och vilket jämförelsematerial man då väljer riskerar att rymma ett alltför stort drag av subjektivitet.

Keramik och C14-dateringar

För att få en grund för en datering av den neolitiska keramiken är det viktigt att se till de enskilda kontexter som kunnat C14-dateras. Det ger möjlighet både att jämföra keramik och C14-datering och att jämföra fyndkombinationer inom den ett daterade kontexten. Valet av vilka neolitiska anläggningar som skulle C14-dateras styrdes till stor del av en strävan att datera kontexter med olika typer av neolitisk keramik. Eftersom det finns en rad källkritiska frågor omkring varje C14-datering bör man dock inte se

analysavaren som ett arkeologiskt facit. Samtliga dateringar kommer från fyllningar och de analyserade proven utgörs inte av primärt kol.

Lab nr	Anl	Kontext	Keramiktyp	Kol	C14, 2 sigma	Period
Ua-21169	A2248	Nedgrävning	Odekorerad keramik	Lind	4340 BC-4040 BC	Period- TN
Ua-21181	A52366	Nedgrävning	Korslagd snördek, fin vågrät snördek	H-nöt	4230 BC-4190 BC 4170 BC- 3950 BC	4040-4170 BC
Ua-21181	A52366	Nedgrävning	Korslagd snördek, fin vågrät snördek	H-nöt	4230 BC-4190 BC 4170 BC- 3950 BC	4040-4170 BC
Ua-21176	A26902	Nedgrävning	Vågrät snördek, tidig	Björk	3500 BC-3450 BC	TN-MN
Ua-21176	A26902	Nedgrävning	Vågrät snördek	Björk	3500 BC-3450 BC	3380 BC-3090 BC
Ua-22207	A33942	Nedgrävning	Vågrät snördek, tvärst vid mynning	Ask	3660 BC-3490 BC	sen TN
Ua-22207	A33942 (FU112)	Nedgrävning	Vågrät snördek, tvärst vid mynning	Ask	3660 BC-3490 BC	sen TN
Ua-21179	A13854	K-lager	Olika typer av vågrät snördek, instick mejsel	H-nöt	3660 BC-3500 BC 3430 BC-3380 BC	sen TN
Ua-21180	A27889	K-lager	Olika typer av vågrät snördek, instick mejsel	H-nöt	3700 BC-3680 BC	sen TN
Ua-21180	A27889	K-lager	Olika typer av vågrät snördek, instick mejsel	H-nöt	3700 BC-3680 BC	sen TN
Ua-21174	A14564	Stridsyxegrav	Tandstämpel-dekor, STY-kärl	Björk	3670 BC-3500 BC 3420 BC-3380 BC	Björk
Ua-21174	A14564	Stridsyxegrav	Tandstämpel-dekor, STY-kärl	Björk	3640 BC-3340 BC	TN
Ua-21175	A14564	Stridsyxegrav	Tandstämpel-dekor, STY-kärl	Björk	3640 BC-3340 BC	Björk
Ua-21175	A14564	Mesolitisk	Tandstämpel-dekor, STY-kärl	Björk	5800 BC-5620 BC	Mesolitisk

Fig. 81: Tabell över C14-daterade anläggningar med keramik.

Huvudsakligen grupperar sig C14-dateringarna i två spektra varav det ena är perioden sent tidigneolitikum, med viss övergång in i tidigt mellanneolitikum, och den andra är äldsta delen av tidigneolitikum. Därutöver finns även en rent mesolitisk datering från stridsyxegraven som man dock bör kunna bortse ifrån. De dateringar som kan förvåna är de från äldsta delen av tidigneolitikum. Denna period är i många delar av landet den period då den första keramiken introduceras. I Smålands inland är detta tidiga skede så gott som helt okänt.

Om man ser till vilka keramiktyper som förekommer i de C14-daterade anläggningarna är denna förvånansvärt blandad. Keramikmaterialet från kulturlagret A13854 innehöll flera skärvor med vågrät snördekorerad keramik där dekoren var utförd både med grövre och finare snöre. Här fanns även dekor med ”mejselliknande” instick dock ingen dekor med instick utfört med rörben. I kulturlagret A27889 fanns vågrät snördekorerad keramik av samma typ som i det andra kulturlagret. Dateringarna från båda kulturlagren har utförts på förkolnade hasselnötsskal vilket är fördelaktigt både vad det gäller egenålder och genom att kolprovet i sig är en del av det avfall som hamnat i kulturlagret. Analyserna ger en samstämmig datering till sen tidigneolitisk tid. Även A33954 (F33954:1) som var belägen i områdets övre del, nära RAÄ 18, gav en datering som var samstämmig med dateringarna från kulturlagret. Denna anläggning innehöll keramik som hade vågrät snördekör och även snördekör som var tvärställd över mynningen. En närliggande men något senare datering, som sträcker sig in i början av mellanneolitikum, kommer från nedgrävningen A26902 i undersökningsområdets centrala del. I nedgrävningen påträffades keramik med vågrät snördekör (F26902:2).

Båda dateringarna till äldre tidigneolitikum kommer från nedgrävningar i undersökningsområdets norra del. Nedgrävningen A2248 innehöll odekorerad keramik. En av skärvorna var utförd i U-teknik vilket är vanligast förekommande under senmesolitikum och tidigare delen av neolitisk tid (Lindahl m fl 2002, s 22). I anläggningen fanns även två flintavslag som avvek från det övriga flintmaterialet genom att vara slagna från en kärna och inte från någon flintyxa eller yxämne. Flintavslagen visar spår av en teknik som är rimlig i ett senmesolitiskt sammanhang. Kolprovet, som utgjordes av lind med tecken på rötning, gav en datering till 4340-4040 f Kr vilket motsvarar övergången mellan senmesolitikum och tidigneolitikum.

Den andra nedgrävningen, A52366, innehöll både en tunnväggig skärva med fint utförd vågrät snördecor (F52366:5) och två skärvor med insticksdecor utförd med rörben (F52366:2,4). Nedgrävningen A52366 låg inom en större nedgrävning, A25832. Inom denna påträffades en skärva med fint utförd korslagd snördecor (F52354:1). Ett förkolnat hasselnötsskal som tillvaratogs i A52366 gav en datering till 4230-3950 f Kr vilket motsvarar äldsta delen av tidigneolitikum. Det kan synas anmärkningsvärt att det i en anläggning med denna tidiga neolitiska datering förekommer fint utförd snördecorerad keramik. Om man källkritiskt granskar dateringarna från de två nedgrävningarna kan man dock säga att den äldsta dateringen, från A2248, kan vara vidhäftad med en hög egenålder dock knappast så hög att den i sig placerar anläggningen i fel tidsperiod. Den flintteknik som fynden från nedgrävningen visade, samt förekomsten av keramik med U-teknik, stämmer väl överens med en äldre datering. Det förefaller rimligt att den odekorerade keramiken från denna anläggning kan hänföras till äldsta tidigneolitikum. Dateringen från A52366 är utförd på kol från hasselnötsskal som ger goda förutsättningar för datering. Dateringen av den dekorerade keramiken är tidig men förefaller inte orimlig.

De två dateringarna från stridsyxegraven stämmer, som tidigare nämnts, dåligt överens med vad som skulle kunna vara rimligt för detta sammanhang. Båda dateringarna kommer från träkol som påträffat i gravens fyllning. Kolprovet med den mesolitiska dateringen, som bestod av tall, kan utgöra spår efter en tidigare skogsbrand. Inte heller den andra dateringen förefaller trolig eftersom den faller helt inom tidigneolitikum medan gravkärlet pekar på en datering till mellanneolitikums slut. Det är troligt att den sistnämnda dateringen utgörs av äldre kol från samma boplatssammanhang som de daterade kulturlagren och de övriga neolitiska anläggningarna.

Om man antar att C14-dateringarna, med undantag av de från stridsyxegraven, ger en rättvisande bild kan man se följande drag:

- keramiken med insticks dekor utförd med rörben, förekommer under äldsta tidigneolitikum
- keramiken med mejselliknande instick förekommer under sen tidigneolitikum
- keramiken med tvärställt snöre över mynning har daterats till sen tidigneolitikum
- den vågräta snördekoren förekommer under hela den tidigneolitiska perioden och början av mellanneolitikum

Det som kan förefalla ovanligt är de mycket tidiga keramikdateringarna från anläggningarna i den norra delen av undersökningsområdet. Man kan dock konstatera att det källkritiska läget för dessa dateringar inte är sämre än de dateringar som infaller under tidigneolitikums senare del. Om man väljer en strängare källkritisk hållning bör man ifrågasätta dateringarna med sekundärt material överlag och främst se till de övergripande dragen hos dateringarna.

En möjlig tolkning av det neolitiska keramikmaterialets kronologi kan vara följande:

- Ett äldsta skede under tidigneolitikums början är företrätt av två C14-dateringar från anläggningar i undersökningsområdets norra del. Kanske kan vissa särdrag som keramiken från områdets norra del uppvisar, bland annat förekomsten av lodrät snördecorerade trattbägarakeramiken, vara kopplade till denna fas.
- Ett mellersta skede som omfattar två C14-dateringar från kulturlagren och två från ytterligare anläggningar i områdets mitt. Detta skede infaller under senare delen av tidigneolitikum och övergången till mellanneolitikum.
- Ett sent skede som främst representeras av den tandstämpeldecorerade keramiken från stridsyxegraven. Dateringar saknas från detta skede. Om det finns någon boplatsskeramik från detta skede är oklart.

Det är rimligt att utifrån dateringarna betrakta förekomsten av keramik i det första skedet som säkerställt. Det är dock något oklart vilka dekortyper och särdrag som utmärker denna fas. Det andra skedet förefaller vara det bäst belagda och det är troligt att en stor del av keramikmaterialet hör till detta skede.

Fosfatkartering

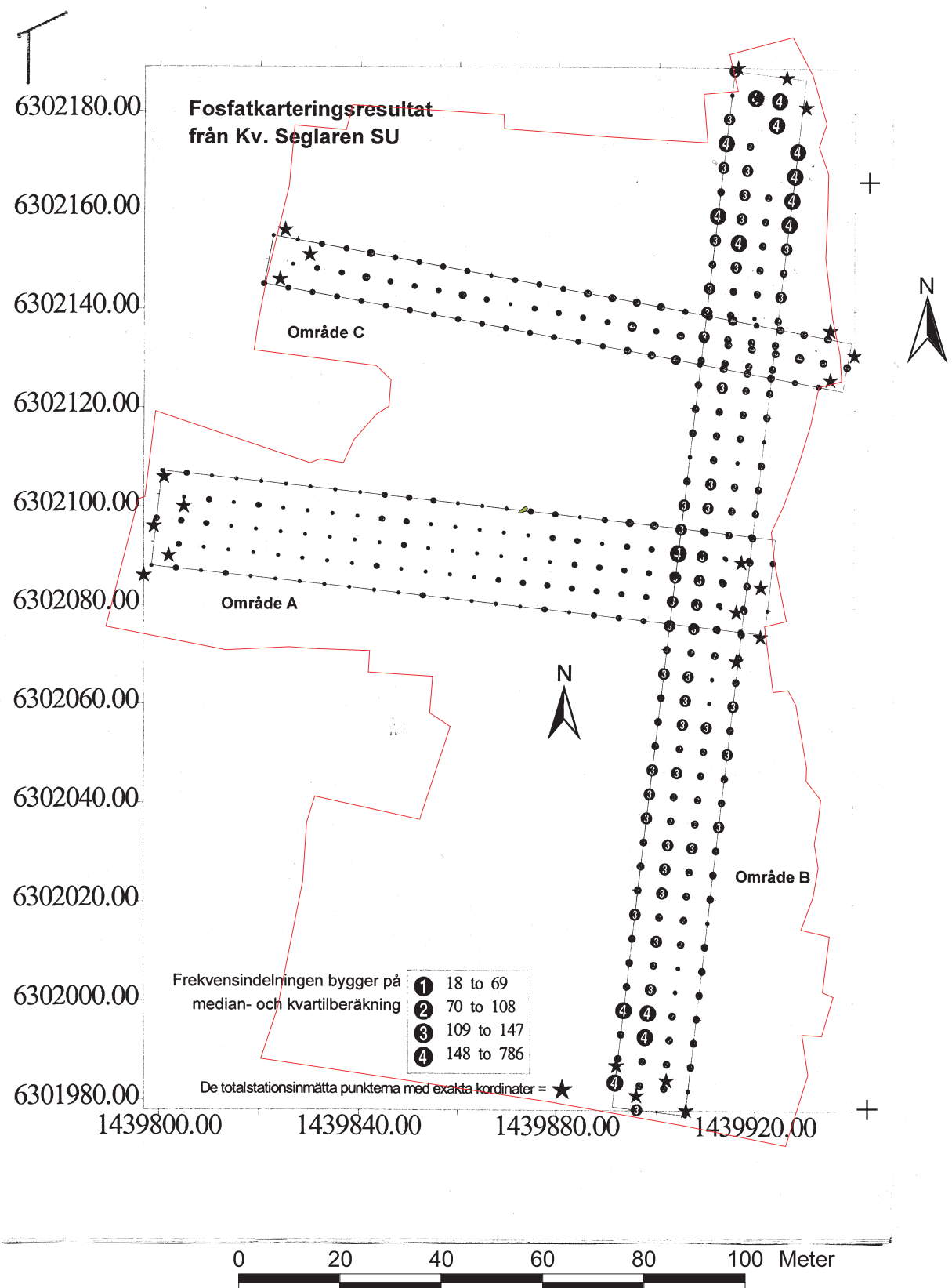

Fig. 82: Fosfatkartering.

I Växjö utfördes under 1980-talet flera fosfatkarteringar i områden som planerades för utbyggnad. Fosfatkarteringarna användes som en prospekteringsmetod för att påvisa boplatslämningar som var dolda under mark. I områden med förhöjda fosfatvärden utfördes begränsade provundersökningar som dock i få fall ledde fram till slutundersökningar. Vid kv Seglaren utfördes en fosfatkartering 1987 (Åhman 1987). Det karterade området omfattade förutom kv Seglaren även en stor del av höjdryggens fortsättning söder om Torparvägen. Karteringen var förhållandevis grov med 25 m mellanrum mellan fosfatproven. Dessa visade förhöjda värden inom större delen av det nuvarande undersökningsområdet. Den visade även att höga fosfatvärden fanns i åkermarken söder om Torparvägen.

Även vid slutundersökningen utfördes en begränsad fosfatkartering. Det huvudsakliga syftet med denna var främst att få en allmän bild av fosfatvärdenas variation inom en intensivt använd boplatsyta. Eftersom det finns få fosfatkarteringar från slutundersökta ytor i länet har man sällan kunnat utvärdera resultatet av karteringarna. Man har mycket lite generell kunskap om fosfatvärdena inom en boplatsyta och man vet inte heller något om överensstämmelsen mellan den bild fosfatkarteringarna kan ge och resultatet av en fullskalig boplatsundersökning. Ett andra syfte var att se om det fanns skillnader i fosfatvärdena som kunde bidra till tolkningen av boplatsen. Eftersom boplatsen har haft en lång användning och man kan förmoda att olika boplatsskeden överlappat varandra framstod det dock som klart att det inte borde finnas förutsättningar för några mer detaljerade tolkningar utifrån fosfatkarteringen.

Fosfatkarteringen utfördes på så sätt att prov togs inom tre olika partier av området. Längs höjdpartiets övre del togs prover inom en nordsydlig sträckning. Proven togs med fem meters mellanrum inom en 25 m bred korridor (område B). På samma sätt togs prover i två korridorer som gick från områdets lägsta delar i väster till krönet av höjdpartiet i öster (område A och C). Här togs prov med fem meters mellanrum i två 15 m breda korridorer. Provtagningen utfördes efter avbaning. Syftet med detta var att fånga upp både de övre delarna av området, som vid karteringen 1987 visade höga värden, och de lägre delarna som visat lägre fosfatvärden. Fosfatkarteringen utfördes av Henrik Sten som även bearbetat och tolkat resultatet. Proven analyserades med citronsyremetoden. Analysen utfördes av fosfatlaboratoriet i Visby.

Som väntat uppvisade proverna från kv Seglaren generellt höga fosfathalter. Typvärdet för är 80 P-grader. Det fanns dock en större variation i fosfatvärdena än vad man skulle kunna förmoda och det gick att urskilja flera tydliga förhöjningar. Generellt var fosfatvärdena höga i områdets övre del och låga i den lägre delen i väster. Detta framstod tydligt i de östvästliga korridorerna som visade kraftigt stigande värden i den östra, övre delarna. I område A fanns en förhöjning längst i väster. Detta kan bero på att fosfatrik jord ansamlats nedanför sluttningen. Några spår efter ökad aktivitet i detta område fanns inte. Den västra delen av område B visade några av de lägsta fosfatvärdena inom området. Detta är anmärkningsvärt eftersom provtagningen här berörde huslämning A3 med omgivande ytor. Exemplet visar att låga fosfatvärden inte bör användas för att välja bort områden vid en prioritering. Provtagningen i område C visade att fosfatvärdena fluktuerade även uppe på höjdsträckningen. I den södra delen av område C fanns en viss förhöjning och även i mittdelen. Dessa förhöjningar kan eventuellt ha samband med husområdet från yngre bronsålder i söder och kanske även husområdet på höjdsträckningens mitt. De kraftigast förhöjda värdena fanns dock på höjdsträckningens norra del. Enstaka mycket höga värden kan bero på en uppsamlingseffekt inom de ytor där det fanns berg i dagen. Inom begränsade ytor utan avrinning kan fosfaterna samlas upp vilket kan ge lokalt höga värden. Detta kan dock inte förklara de överlag förhöjda värdena i norr. De boplatslämningar som fanns inom ytan gav inte heller någon enkel tolkning till de höga värdena. Huslämning A5, A6 och A13 fanns i området. Hus A5 är daterad till förromersk järnålder, samma tid som det tidigare nämnda hus A3, och det förefaller därför inte troligt att bebyggelsen runt hus A5 avsatt områdets högsta fosfatvärden. Inom ytan fanns även ett härdområde, A20. Även härdområde A22 och A23 berördes dock av fosfatkarteringen men uppvisade inte väsentligt förhöjda värden. Ytterligare en möjlighet är att de tidiga neolitiska lämningar som fanns i områdets norra del skulle kunna ha gett upphov till de förhöjda värdena. De neolitiska anläggningarna låg sydväst om ytan

med höga fosfatvärden. Det är möjligt att det kan finnas ett samband mellan de höga fosfatvärdena och den äldsta neolitiska fasen, men detta är inte något som går att styrka.

Då man jämför 1987 års fosfatkartering och den som utfördes vid slutundersökningen kan man konstatera att den äldre fosfatkarteringen i stort gav en rättvisande bild av de generella dragen i fosfatvärdenas fördelning. Den äldre undersökningen gav dock en grov bild där enskilda värden kan få alltför stor betydelse om man försöker att detaljtolka bilden. De låga värdena omkring det välbevarade långhuset A3 påminner om att en fosfatkartering kan användas till att påvisa fornlämningar men att den inte bör användas till att avfärda områden för undersökning.

TOLKNINGSDEL

Den följande tolkningsdelen är delad i två huvudavsnitt. Den ena delen behandlar tolkningen av boplatsen med inriktning på boplatsens struktur och indelningen i faser. Den andra delen ger en bakgrund till de tidig- och mellan-neolitiska lämningarna och placerar in dem i ett regionalt sammanhang.

Stolphål, skärvor och härdar – att tolka en boplats

Från det första taget med grävskopan till färdigställandet av en rapport står hela tiden tolkningsprocessen i centrum för det arkeologiska arbetet. Genom att pröva olika sammanhang söker man en kronologi och en struktur som ska kunna förklara hur boplatsen har utvecklats och varit uppbyggd. Boplatsen i kv Seglaren har varit utnyttjad under drygt 4000 år. Det som vid undersökningen framträdde under matjorden var det osorterade myller av olika anläggningar och fynd som de människor som bott på platsen lämnat efter sig. Tolkningsarbetet, såväl i fält som under efterarbetet, har därför varit inriktad på att förstå boplatsens olika faser. Har man väl den kronologiska ram som fasindelningen ger kan man sedan försöka förstå både hur boplatsen har sett ut och fungerat under olika tidsperioder och vilka övergripande drag som finns i boplatsens struktur

Lämningarna efter de olika tidsperioderna skiljer sig mycket åt och det är sällan som två perioder lämnat samma typ av spår efter sig. Till exempel har den neolitiska perioden lämnat ett förhållandevis stort fyndmaterial efter sig men däremot få anläggningar. Man kan jämföra detta med den äldre järnåldern som efterlämnat huslämningar och härdområden men så gott som inget fyndmaterial alls. Då man försöker sätta ihop en helhetsbild av boplatsen är det därför viktigt att komma ihåg att bitarna inte alltid är jämförbara.

Eftersom undersökningen i kv Seglaren omfattade en förhållandevis stor sammanhängande yta lämpar sig resultatet väl för att studera boplatslämningarnas struktur. En fördel i detta sammanhang var även att undersökningsområdet omfattade ett topografiskt varierat område som både innefattade krönet av höjdryggen, slutningen åt väster och det planare området nedanför. Man får dock inte glömma att undersökningsytan var ett begränsat utsnitt ur ett större landskapsrum. Vid tolkningen av boplatsen är det viktigt att se miljön i sin helhet. Mycket talat för att hela åsryggen, från RAÄ 18 i norr till RAÄ 16 och 17 i söder, ska betraktas som en övergripande fornlämningskontext. För de perioder då bosättning saknas inom undersökningsområdet, exempelvis senneolitikum, kan man i första hand anta att bebyggelsen legat utanför undersökningsområdet. Det är rimligt att det funnits en rörlighet i bebyggelsen inom det större område som åsryggen utgör.

I den följande genomgången redovisas först hur de olika kontexterna har tolkats. De sammanhang som diskuteras är fynd, huslämningar, härdar, avfallsdeponering och den förhistoriska odlingsmiljön. Därefter diskuteras boplatsens övergripande struktur. I en sammanställning presenteras sedan boplatsens faser och vad de innehåller. Sist diskuteras förhållandet mellan grav och boplats och vad platsens långa kontinuitet innebär.

Fynden

Fyndmaterialet från kv Seglaren dominerades helt av de neolitiska fynden och bara ett fåtal fynd kunde hänföras till andra tidsperioder. Vad denna skillnad i fyndförekomst mellan olika perioder beror på är svårt att säga. Antagligen ligger förklaringen främst i skillnader i det sätt man hanterat avfall på men även bortodling och bevaringsförhållanden kan ha spelat in (se s ?). Eftersom fynden från brons- och järnåldersboplatsen var så få spelar fynden knappast någon roll för tolkningen av dessa perioder.

Fyndmaterialet kunde indelas i tre kategorier avbaningsfynd, fynd från anläggningar och fynd från kulturlager. Några väsentliga skillnader mellan dessa olika fyndkategorier fanns egentligen inte. I huvudsak verkar fyndmaterialet ha sitt ursprung i ett likartat boplatsavfall vare sig detta deponerats i anläggningar eller kulturlager. Avbaningsfynden avviker inte heller från det andra fyndmaterialet och man kan anta att de kommer från bortodlade kulturlager och anläggningar. I viss mån var avbaningsfynden

mindre fragmenterade vilket bör bero på att större föremål och fragment blivit överrepresenterade vid insamlingen. För att även få ett visst grepp om förekomsten av fynd i matjorden grävdes tio enmetersrutor i ploglagret före avbaningen. Rutorna var fördelade från de högsta till de lägsta delarna av undersökningsområdet. Enbart något enstaka fynd påträffades och dessa var av neolitisk karaktär. I områdets södra del, som före undersökningen var plöjd åkermark, gjordes en noggrann avsyning för att ta tillvara ytfynd. Detta resulterade dock bara i ett fåtal fynd. Utifrån matjordsgrävningen och ytfyndinsamlingen kunde man konstatera att fyndmängden i matjorden bör ha varit begränsad.

Eftersom den neolitiska perioden inte utmärkte sig genom mer omfattande boplatsslämningar blev fyndmaterialet viktigare för att förstå perioden. Keramiken blev här betydelsefull eftersom det var den största och mest varierade fyndgruppen. En stor vikt lades därför vid keramikanalysen. Eftersom keramiken förekom i anläggningar som kunde C14-dateras fungerade den som en länk i tolkningen av de olika neolitiska lämningarna. Valet av anläggningar för C14-datering gjordes till stor del utifrån förekomsten av karaktäristisk keramik i goda kontexter. I keramikmaterialet kunde tre neolitiska faser särskiljas. Den äldsta fasen gick tillbaka till övergången mellan senmesolitikum och tidigneolitikum medan den andra fasen inföll under perioden sen tidigneolitikum till början av mellanneolitikum. Den sista fasen utgjordes av fyndet av stridsyxekeramik.

Spridningsbilderna för keramik, flinta och bergartsavslag var till stora delar samstämmiga. Fyndspridningen var koncentrerad till ett område i norra delen, ett område i undersökningsområdets centrala del och till området i anslutning till de neolitiska kulturlagren i södra delen. Spridningen för de förhållandevis få avbaningsfynden sammanföll till största delen med fördelningen av de neolitiska nedgrävningarna och kulturlagren.

Trots att fyndmaterialet är förhållandevis rikt rör det sig inte om något massmaterial. Detta kan tyckas anmärkningsvärt med tanke på att boplatsten varit i bruk under en period av ca 4500 år. Fynden utgör en bråkdel av den mängd keramik, flinta eller kvarts som förekommer på många jämförbara boplatser. Större delen av fyndmaterialet kommer från två mindre kulturlager och ett begränsat antal nedgrävningar. Utan de få välbevarade, och ibland svårfunna kontexter, som innehöll en stor del av fynden hade fyndmaterialet

Fig. 85: Undersökning av kulturlager A13854.

varit sporadiskt och svårtolkat. Frånvaron av utpräglade massmaterial är något som karaktäriserar många boplatser i länet. Om man undantar vissa boplatser från äldre stenåldern så utmärker sig de flesta undersökta boplatserna i länet genom sitt begränsade fyndmaterial. Antagligen finns flera orsaker till detta. En orsak som blivit tydlig i kv Seglaren är att den sparsamma förekomsten av flinta på boplatserna beror på att man utnyttjat flintan på ett helt annat sätt än i flintförande områden. Den neolitiska flintan, är med ett undantag, slagen från yxor och den bearbetning av flinta som skett på platsen är mycket begränsad. Man kan därför inte använda flintans fyndspridning för att tolka boplatserna. Flintan verkar ändå ha varit det mest betydelsefulla materialet eftersom förekomsten av kvarts och porfyr är begränsad. Dessa stenmaterial ger vid bearbetning upphov till en mängd avfall som även vid en begränsad hantering borde lämna efter sig ett omfattande fyndmaterial. Förhållandena gör att man i en boplatsermiljö som kv Seglaren inte kan använda ett traditionellt arkeologiskt arbetssätt där man försöker tolka boplatserna genom sampling eller andra metoder som bygger på ett kvantifierbart och representativt massmaterial.

Husen och boplatserna

Huslämningarna och tolkningen av boplatserna

Bland olika typer av boplatserlämningar är det ofta spåren efter huskonstruktioner som tilldrar sig mest intresse. Ofta är detta befogat men ibland speglar det snarast vårt eget tänkande där vi uppfattar huset som ett fast begrepp och ett centrum i vår egen tänkta värld. Huslämningarna bör ses som en del av boplatserna i sin helhet. Det är därför viktigt att försöka se sammanhangen omkring husen, hur de förhåller sig till andra boplatserlämningar, gravar och odlingslämningar samt hur de är belägna i landskapet. De olika huslämningarna från kv Seglaren har tidigare presenterats var och en för sig. I det följande avsnittet görs en genomgång av vilka hustyper som förekommer, och något om vilka paralleller som finns till dessa. Hustypernas datering diskuteras utifrån typologi och C14-dateringar. Därefter diskuteras hur huslämningarna kan placeras i bebyggelsefaser och vad som karaktäriserar husens placering på boplatserna.

Den neolitiska bebyggelsen

Vid undersökningen påträffades inte några säkra huslämningar från neolitisk tid. I områdets centrala del, nära stridsyxegraven fanns en rad med nedgrävningar, A16, som eventuellt skulle kunna vara en stolprad i ett mesulahus. Det fanns inte stolphål från någon vägglinje bevarade och det går därför inte att avgöra om det funnits ett hus på platsen. Ett kolprov från en av anläggningarna gav en datering till 3500-3090 f Kr (Ua-21176). I en annan nedgrävning påträffades ett fragment av en tunnackig bergartsyxa.

Vid undersökningen av gravröset RAÄ 18 påträffades två rader med likartade stolphål orienterade i nordsydlig riktning (Nilsson 1993). Stolpraderna låg på ömse sidor om hällkistan. I sin genomgång av undersökningen tolkar Björn Nilsson och Peter Skoglund stolpraderna som väggar i ett mellanneolitiskt hus (1999, s 49). Skärvorna av stridsyxekeramik påträffades innanför det förmodade huset och avfall från stenbearbetning påträffades utanför. Om huset varit uppfört för levande eller döda anser författarna vara osäkert. De två nämnda spåren är de enda lämningarna som skulle kunna vara rester efter en neolitisk bebyggelse.

Hustyper och dateringar

De tretton huslämningar som påträffades inom kv Seglaren hade olika bevaringsgrad och möjligheten att urskilja husens konstruktion varierade betydligt. Bara hus A2 var så pass välbevarat att stolphålen för gavlar och vägglinjer var bevarade i sin helhet. För flera av de hus som låg på krönet av höjdpartiet var huskonstruktionerna svåra att bedöma eftersom anläggningstätheten var hög i området och stolphålen ofta var grunda. Begränsningen för en del av husen var därför osäker och husen kan ursprungligen ha varit längre. Ytterligare ett antal möjliga huskonstruktioner påträffades men har inte redovisats eftersom de var alltför sporadiska och osäkra. En kort beskrivning av varje huslämning finns i föregående avsnitt.

Den följande genomgången av hustyper är främst inriktad på att definiera huslämningarnas grunddrag och ungefärliga typologi. Husen har delats in efter om de haft en balanserad eller underbalanserad

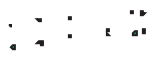

A2		A11	
A3		A8	
A9		A6	
A5		A13	
A12		A14	
A10		A15	
A4			

Fig. 85: Översikt över huskonstruktionerna i kv Seglaren.

grundkonstruktion. I en balanserad huskonstruktion har mittskeppet utgjort hälften, eller mer än hälften av husets bredd. I en underbalanserad konstruktion har mittskeppets bredd utgjort mindre än hälften av husets bredd (Göthberg 1995 s 66). Även om inte stolparna i husets vägglinje är bevarade kan man i regel särskilja dessa huvudtyper utifrån stolpsättningen. Ett balanserat hus har en större bockbredd och kortare avstånd mellan varje stolppar medan ett underbalanserat hus har mindre bockbredd men förhållandevis långt mellan varje stolppar. Hus med divergerande stolprader har här behandlats som en grupp för sig men hör egentligen till gruppen av hus med balanserad konstruktion. De avvikande eller svårbedömda hustyperna behandlas sist.

C14-dateringen av husen inriktades på att datera olika karaktäristiska hus som kunde tänkas representera olika tidsperioder. De valda husen skulle även i viss mån spegla dateringen av bebyggelsen inom olika delar av undersökningsområdet.

Balanserade hus

Hus A2 var det mest välbevarade av de hus som påträffades vid undersökningen. Husets väggstolphål var bevarade och dessa visade att huset haft raka väggar och rundade gavlar. Huset har haft en balanserad eller något underbalanserad konstruktion. Det var 16 m långt och hade fem takbärande bockar. Mellan det andra och tredje bockparet fanns ett brett utrymme med dubbelt avstånd mellan bockparen. Huset är typologiskt svårbedömt och har likheter med hus från flera olika perioder. Storlek och yttre form påminde något om hus från yngre bronsålder (Tesch 1993, s 137, HG 57) även om stolpsättningen mer påminde om ett järnåldershus. Jämförbara hus från romersk järnålder med fem bockpar finns från Köpingsområdet i Skåne (Tesch 1993, fig 17). Från Apalle, Övergrans sn, Uppland finns ett exempel på ett välbevarat hus från romersk järnålder som i proportioner är likt Hus A2 (HG 230). Kol från två stolphål i huset daterades till romersk järnålder.

Fig. 86: Hus A2 med stakkäppar som markerar stolphålen. Foto från Ö.

Även hus A3 i områdets västra del var förhållandevis intakt även om väggstolparna i regel inte var bevarade. Huset var 27 m långt och karaktäriserades av att det var delat i tre sektioner med något bredare bockbredd i de båda yttre delarna och något smalare bockbredd i mittsektionen. Huset bör ha varit ett balanserat hus med förhållandevis smalt mittskepp.

En huslämning som påminner något om hus A3 undersöktes vid Domfällevägen i norra delen av Växjö (Persson & Brynielsson 2003). Detta hus hade en bevarad längd av 24 m och en stolpsättning som delvis påminde om det i hus A3. Bockbredden var ca 2,5 m, vilket motsvarar den i hus A3, medan bockavståndet var större och mer varierande. Huset gick inte att C14-datera och man konstaterade att det även var typologiskt svårdaterat. Utifrån boplatssammanhanget ansåg man dock att en datering till bronsålder föreföll mest trolig. Ett problem vid jämförelser med motsvarande bronsålderhus är dock att bockbredden här ofta är betydligt större mellan 3,5 och 4 m.

Paralleller till hus A3 bör snarare sökas bland långhus från förromersk och romersk järnålder. Liknande hus från romersk järnålder har dock ofta förhållandevis mindre bockbredd och större avstånd mellan bockparen. Exempel på detta finns bland annat från Brogård, Halland, och Gamla Uppsala, Uppland (HG 108, 207). Däremot har motsvarande hus från förromersk järnålder har ofta förhållandevis större bockbredd. Ett hus med jämförbar stolpsättning är hus 1 från Norslunda, Uppland, som dock saknar tendens till rumsindelning (HG 221). Norslundahuset har daterats till förromersk järnålder. Ett annat jämförbart hus från samma period är hus I vid Graneberg, Litslena sn, Uppland (Göthberg 2000, fig 9). Detta hus har efter det varierade avståndet mellan bockparen och härdarnas fördelning indelats i tre sektioner (ibid. fig 13). Även hus I vid Nyckelby, Övergrans sn, Uppland har tolkats som ett tredelat långhus fast i detta fall med ett fähus i mittsektionen (ibid. s 41, fig 16). Det sistnämnda huset har daterats till äldre romersk järnålder. Jämförelserna visar att påminnande hustyper med tredelat rumsindelning förekommer under förromersk och romersk järnålder. Någon direkt motsvarighet till hus A3 då det gäller det smalare mittpartiet har dock inte påträffats. Det är värt att notera att huset är byggt i en förhållandevis kraftig sluttning med en höjdskillnad mellan den västra och östra delen som motsvarar 2,2 m. Att bygga ett långhus i en sådan sluttning måste ha inneburit problem som vi idag inte vet hur man har bemästrat. En möjlighet är att indelningen av huset i tre sektioner kan höra ihop med en konstruktion avpassad för detta. Från hus A3 daterades kol från två stolphål som gav dateringar till sen förromersk eller möjligen tidig romersk järnålder.

Hus A9, som låg i områdets övre del, var ett 17 m långt hus med balanserad huskonstruktion. Avståndet mellan bockparen varierade vilket kan tyda på att huset haft flera rumsindelningar. I husets västra del kan eventuellt ett stolppar ha försvunnit vid förundersökningen och huset är inte klart avgränsat. Hus A9 har likheter med de tidigare nämnda funktionsindelade husen från främst romersk järnålder. Balanserade hus med flera rumsindelningar finns bland annat från Skälby, Lundby sn, Västmanland (Göthberg 2000, s 41f, fig. 12). Huset från Skälby var något bredare men hade liknande varierade avstånd mellan bockparen som bildade en rumsindelning. Detta hus daterades till 60-250 e Kr.

De två daterade kolproven från stolphål i hus A9 utgjordes av träkol från al. Eftersom huset är omgivet av flera härdar, och al var ett av de mest använda vedslagen i härdområdena bör man fråga sig vad kolet egentligen daterar. Kolet bör antingen komma från aktiviteter i huset eller från intilliggande härdar som grävts sönder då man anlagt huset. Dateringarna från stolphålen visade på förromersk järnålder samt sen förromersk till romersk järnålder. Den sistnämnda dateringen, 50 f Kr – 130 e Kr, sammanfaller väl med den generella dateringen av härdområdena. Med tanke på källäget för de analyserade proven bör man därför inte se dateringarna som en angivelse av husets användningsperiod. Däremot visar de att huset är yngre eller samtida med de omgivande härdarna. I. Detta betyder att huset är från romersk järnålder eller senare. En datering som stämmer väl med husets typologiska drag.

Hus A5 var ett 28 m långt hus beläget i undersökningsområdets norra del. Huset hade en balanserad stolpsättning som dock gav intryck av att vara åt det underbalanserade hållet. Den västra delen av huset hade en något annorlunda vinkel än övriga delen av huset men bör dock ingå i samma konstruktion. Huset var uppfört i en förhållandevis kraftig sluttning, med en höjdskillnad av 2,4 m mellan husets västra och östra del och möjligen kan den avvikande vinkeln ha med detta att göra. Flera härdar låg inom husets

västra del och mittdel. Om de verkligen har ingått i huset är oklart eftersom hus A5 ligger inom härdområde A21. Kol från två stolphål daterades till 800–410 f Kr respektive 360 f Kr- 50 e Kr. Båda dateringarna är från material med låg egenålder, en ettårig kvist respektive ett emmervetekorn. Det förefaller vara rimligt att datera huset till förromersk järnålder. Liknande stolpsättning förekommer i Köpingsområdet under förromersk järnålder (Tesch 1993, fig 16). Även om vägglinjen inte är bevarad ger huset ett intryck av att vara på gränsen till underbalanserat. Underbalanserade hus börjar dock inte uppträda förrän under romersk järnålder (Göthberg 2000, s 48).

Hus A12 var det minsta av husen med balanserad konstruktion. Det bestod av enbart tre bockar och bör antingen ha varit en mindre byggnad, eller så utgör stolpparen en bevarad del av ett ursprungligen längre hus. Omedelbart öster om huset ligger huset A10. Detta hus har bredare bockpar och det finns därför inte anledning att anta att de skulle vara delar av samma hus. Någon närmare typdatering av hus A12 går inte att göra. Huset har en stolpsättning som möjligen kan tyda på en datering till äldre järnålder.

Hus A10 var förhållandevis dåligt bevarat vilket gör det svårt att avgöra husets konstruktion. Det förefaller som om huset haft en balanserad konstruktion, möjligen med ett varierande avstånd mellan stolpparen påminnande om det hos hus A9. Husets är alltför dåligt bevarat för att man ska kunna göra jämförelser med daterade hus. Eftersom huset förefaller ha en balanserad konstruktion kan man generellt säga att det bör vara från romersk järnålder eller äldre.

Hus med divergerande stolprader

I undersökningsområdets södra del fanns två hus med liknande konstruktion, hus A4 och A11. Båda hade divergerande stolprader där stolpparen var bredare i husets västra del än i den östra. Denna hustyp är vanlig under mellersta och yngre bronsålder men exempel finns även på hus som daterats till förromersk och romersk järnålder (Göthberg 2000, s 29, Larsson 1995, s 54). Vid den stora bronsåldersboplatsen vid Pryssgården utanför Norrköping var denna hustyp den dominerande men förekom jämsides med andra samtida hustyper (Borna-Ahlkvist, s 61). Husen vid Pryssgården indelades i tre typer efter längd varav hus A4 och hus A11 skulle motsvara den mellanstora gruppen (ibid. s 31). Helena Borna-Ahlkvist menar att stolpsättningen speglar en indelning av huset i två rum där den västra delen, med större bockbredd och större avstånd mellan de två första bockarna, har varit bostadsdel. Vid Pryssgården låg härden alltid i denna del av huset. Den östra smalare husdelen med tätare stolpsättning har haft annan användning. Sten Tesch har tidigare tolkat denna del av huset som fähus vilket Helena Borna-Ahlkvist dock inte anser att man kan belägga (Tesch 1993, s 167, Borna-Ahlkvist, s 65). Vid kv Boplatsen, Hovshaga, undersöktes tre hus med divergerande stolprader (Högrell & Skoglund 1996). Husen daterades till slutet av yngre bronsåldern.

Hus A4 har som sagt den för hustypen vanliga indelningen i en bredare del i väster och en smalare i öster. Öster om huset fanns dock ytterligare två stolphål som, om de ingått i konstruktionen, skulle ha utgjort ett avslutande brett utrymme i den östra delen. Härden A23676 och kulturlagret A28779 skulle i så fall ha legat mitt i detta rum. Lagret är dock äldre än huset och har daterats till tidigneolitisk tid. Härden var yngre än huset och daterades till 400-180 f Kr. Dessa anläggningar har därför inte samband med någon rumsfunktion. Sädskorn från två stolphål har C14-daterats till yngre bronsålder.

Även hus A11 hade divergerande stolprader även om skillnaden i bockbredd var något mindre.

Planlösningen var den samma med ett stort utrymme i husets västra del. Något bredare utrymme i den östra delen, likt det som eventuellt skulle kunna ha funnits i hus A4, fanns inte. Avståndet mellan de båda husen var 25 m och det är rimligt att tänka sig att de utgör två hus som avlöst varandra.

Underbalanserade hus

Boplatsen i kv Seglaren verkar upphöra innan det huvudsakliga införandet av hus med en underbalanserad konstruktion. Två hus, A2 och A5, har som tidigare nämnts en konstruktion med tendens till att vara underbalanserad. Det mindre huset A8 i områdets västra del hade en tydligare underbalanserad konstruktion med långt avstånd mellan bockarna. I hus A8 ingick enbart tre bockpar och

det är möjligt att huset inte är komplett. Korta underbalanserade hus är svåra att tidsbestämma närmare än till perioden från romersk järnålder till och med vikingatid (Göthberg 2000, s 76).

Andra hustyper och oklara huskonstruktioner

En lämning efter en mindre typ av hus eller förrådsbyggnad fanns i områdets centrala del. Huset var till skillnad från andra hus orienterat i nordsydlig riktning. Det hade tre bockar varav de två södra stolpparen dock var mer jämnstora än det norra. Det är möjligt att det norra stolpparet inte har ingått i konstruktionen eller att det utgör en senare tillbyggnad. Vare sig det har haft två eller tre stolppar är det rimligt att tolka huset som ett mindre förrådshus eller stacklada (jfr HG 104, 105). Generellt sett brukar denna typ av byggnader dateras till järnålder (Göthberg 1995 s 72).

Det fanns även ett antal hus som var så pass dåligt bevarade att det var svårt att bedöma vilken konstruktion huset kan ha haft. Hus A6 som låg omedelbart öster om hus A5 i områdets norra del är bara delvis bevarat och det är därför svårt att uttala sig om husets konstruktion. Stolpsättningen hos de tre bockparen i västra delen av huset visar likheter med den hos hus A5. Huset A13 låg parallellt med hus A5 och A6 i områdets norra del. Alltför lite var bevarat av huset för att hustypen skulle gå att bedöma. Huset kan ha haft ett samband med de två närbelägna husen och skulle kunna vara del av ett gårdsläge. Husets ålder går dock inte att typologiskt bedöma.

I områdets övre del, strax öster om hus A9, låg ytterligare ett hus, A14. Detta hade en större bockbredd och glesare avstånd mellan bockparen än hus A9. Byggnaden har fortsatt utanför undersökningsområdet. Huset ha varit påtagligt brett men stämmer i proportioner varken särskilt väl med hus från bronsålder eller förromersk järnålder eftersom Hus A14 även har haft långa avstånd mellan bockparen. Hustypen är oklar.

Huslämningarnas fasen

En fasindelning av huslämningarna är ett sätt att försöka förstå det kronologiska och funktionella sammanhang som ligger bakom huslämningarna och deras spridning. Eftersom undersökningsområdet är ett utsnitt ur en boplatssyta bör man dock komma ihåg att det inte är sannolikt att en full sekvens av huslämningar ska gå att återfinna inom området. Dateringar av huslämningar är, varken med jämförande dateringar eller med C14-dateringar, så exakta att man kan göra en detaljerad fasindelning av alla hus. Det är även värt att notera att boplatsens huslämningar omfattar perioden från slutet av yngre bronsålder till slutet av romersk järnålder. Detta är visserligen en lång period men den motsvarar bara en begränsad del av boplatsens hela brukningstid.

Om man ser till den kronologiska sidan av fasindelningen kan man med utgångspunkt från de tidigare redovisade dateringarna se vilken inbördes ordning huslämningarna kan ha haft och vilka hus som kan ha varit samtida. En översiktlig kronologisk ordning kan vara som följer:

- Yngre bronsålder, hus A4 och A11
- Förromersk järnålder hus A3 och A5
- Romersk järnålder hus A2 och A9

Mer osäkra dateringar är:

- Hus med underbalanserad konstruktion, A8, möjligen romersk järnålder till vikingatid
- Hustyper av mer diffus äldre järnålderskaraktär A10, A12 och A14
- Hustyper med mer diffus datering till mellersta eller yngre järnålder, A8

Huslämningarnas spridning

När man ser till huslämningarnas spridning inom boplatsen kan man konstatera att det finns vissa koncentrationer. Detta är särskilt tydligt längs höjdryggen där husen verkar följa en viss form av gruppering. Längst i söder fanns de båda huslämningarna med divergerande stolprader som hör hemma i yngre bronsåldern. Likheten mellan husen tyder på att det ena huset byggts för att ersätta det andra. Det förefaller mindre troligt att det skulle röra sig om två samtida hus när de är belägna så pass nära vandra. Som jämförelse kan nämnas bronsåldersboplatsen vid Pryssgården där flera samtida enheter förekom men där dessa mer utgjorde glest liggande gårdar (Borna-Ahlkvist 2002, s 158). I kv Boplatsen fanns

flera närbelägna hus från slutet av yngre bronsålder som dock inte tolkades som samtida (Högrell & Skoglund 1996).

På den centrala delen av höjdryggen fanns flera huslämningar. Delvis var dessa svårtolkade och ofullständiga men det gick ändå att se vissa tendenser i huslämningarnas gruppering. Hus A9, som har C14-daterats till romersk järnålder, och hus A12, som av hustypen att döma hör till äldre järnålder, ligger parallellt med varandra med ett visst avstånd. Hus A10 och A14, som är odaterade men som uppvisar något äldre drag än de två föregående husen, ligger på motsvarande sätt. Emellan dessa hus ligger en yta med en förrådsbyggnad, hus A15, och en mängd härdar. Husens gruppering kan givetvis vara en tillfällighet men det är inte orimligt att husens läge beror på att byggnaderna har korresponderat till varandra på ett eller annat sätt. Det går dock inte att avgöra om det kan röra sig en enhet där fyra hus har avlöst varandra, två enheter med avlösande hus eller något annat alternativ.

På höjdryggens norra del fanns ytterligare en grupp av tre huslämningar. Hus A5 kunde C14-dateras till förromersk järnålder. De två andra husen A6 och A13 är så dåligt bevarade att de är svårt att bedöma deras konstruktion. Stolpsättningen i hus A6 påminner dock om den i hus A5. De tre huslämningarna ligger väl samlade och det är inte orimligt att se dem som efter varandra följande huskonstruktioner i en fortlöpande enhet.

De huslämningar som låg i undersökningsområdets västra del gav inte intryck av att höra samman varken i funktion eller tid. Hus A2 och hus A3 är C14-daterade till romersk respektive förromersk järnålder. Det är rimligare att tänka sig att dessa hus hört samman med den samtida bebyggelsen på höjdryggen. Det mindre hus A8 är visserligen svårdaterat men har en annan grundkonstruktion än det närbelägna hus A3. Det finns därför inte någon anledning att anta att de ingår i ett sammanhang med de övriga husen.

Gård eller by ?

Som framgått av de ovan diskuterade huskontexterna kan man inte ge något entydigt svar på om huslämningarna representerar en enhet som flyttat runt eller om de är spår efter flera enheter. Man bör dock inte utgå ifrån att det skulle vara mer rimligt att lämningarna härrör från en kringflyttad enhet, en ensamgård, än någon form av öppen bybildning. Huslämningarnas datering tillsammans med husens inbördes läge visar att man kan urskilja minst tre olika grupperingar i bebyggelsen. De äldsta huslämningarna var de två husen från slutet av yngre bronsåldern som låg tillsammans i den södra delen. Den andra grupperingen är de lämningar som hör till förromersk järnålder och som finns i höjdpartiets norra del. Enbart ett av husen är dock daterat. Från förromersk järnålder fanns även ett hus nedanför slutningen. På den centrala delen av höjdplatån fanns en klunga på fem hus. Av dessa har ett hus C14-daterats till romersk järnålder men det är svårt att avgöra om de övriga husen hör till samma skede eller ett tidigare.

Frågan om bebyggelsen under förhistorisk tid bestått av byar eller ensamgårdar har förts i många sammanhang (bl a Ambrosiani 1964, Fallgren 1993). När det gäller Varend har frågan dock aldrig behandlats närmare trots att det välbevarade fossila odlingslandskapet skulle kunna tillföra mycket till diskussionen. I Västsverige har man förklarat uppkomsten av bandparceller med en utveckling mot jordägarande och bybildning under mellersta järnålder. I Varend finns dock stora stora arealer av röjningröseområden men få områden med bandparceller. Frånvaron av sådana odlingsstrukturer som skulle kunna visa på uppdelat ägande kan tala för en annorlunda bebyggelsestruktur i Varend. Det skulle kunna röra sig om en bebyggelse som i högre grad bygger på ensamgårdar eller glest organiserade byar. Då det gäller Varends centralområde med förhållandevis rika jordar finns det dock inte någon anledning att tro att förutsättningarna för byar skulle ha saknats. Byarna i centrala Varend har i historisk tid varit förhållandevis stora. Då Telestads by framträder i de historiska källorna består den av tio gårdar. Frågan om byar och gårdar i Varend under förhistorisk tid är en viktig men obesvarad fråga.

Regionala jämförelser

Då man söker paralleller till husen i kv Seglaren är man främst hänvisad till jämförelser med huslämningar från andra delar av landet. Möjligheten till regionala jämförelser är begränsade eftersom få hus har undersökts i länet. Den bästa parallellen till kv Seglaren är undersökningen i kv Boplatsen, Hovshaga, i

norra delen av Växjö (Högrell & Skoglund 1996). Detta är den enda boplats där man undersökt en långvarig bebyggelse med flera olika faser av huslämningar. Vid undersökningen påträffades nio långhus. Ett daterades till neolitisk tid, fem till yngre bronsålder, och tre till äldre järnålder. Hustyperna påminde i stort om de från kv Seglaren. Den yngre bronsåldern representerades av huslämningar med en balanserad konstruktion och tre av dessa hade divergerande stolprader. Järnåldershusen hade en mindre bockbredd, särskilt hus KIII som hade en utpräglad underbalanserad konstruktion. Detta hus daterades till yngre romersk järnålder eller folkvandringstid.

En annan intressant huslämning undersöktes vid Domfällevägen, också inom Hovshagaområdet. Här påträffades lämningar efter ett minst 24 m långt hus som hade vissa likheter med hus A3 i kv Seglaren (Persson & Brynielsson 2003). Huset kunde inte C14-dateras och typologiskt ansåg man att huset var svårbedömt. Utifrån boplatssammanhanget höll man dock en datering till bronsålder som mest trolig.

Vid undersökningarna för väg E4 vid Hamneda påträffades två hus i anslutning till ett samtida röjningsröseområde (Cronberg m fl 2000). Ett av husen hade en balanserad konstruktion och daterades till äldre romersk järnålder medan det andra huset hade en underbalanserad konstruktion och daterades till yngre romersk järnålder. Undersökningen var intressant eftersom den berörde en gårdsenhet med hus, boplatslämningar och åkermark. I samband med undersökningen vid Stockekvarn, intill Helgasjön, undersöktes två huslämningar med en avvikande typ av konstruktion (Lindman 2003b, s 57). Husen var tolv meter långa och hade en konstruktion där taket i huvudsak burits upp av väggstolparna. Indirekt daterades husen till yngre bronsålder eller förromersk järnålder.

Med undantag av det sista exemplet stämmer den bild hustyperna i länet ger väl med de generella skandinaviska hustyperna. Materialet är dock alltför litet för att man ska kunna utpeka tydliga regionala särdrag.

Fig. 87: Hus A3 med stakkäppar som markerar stolphålen.

Husens läge i landskapet

Som tidigare nämnts låg många av huslämningarna på den övre delen av höjdpartiet vilket inte var förvånande. I Småland brukar krönlägen på höjdsträckningar vara de topografiska lägen som man i första hand räknar som lämpliga boplatslägen. Vad som mer förvånade var att flera hus var belägna både i områdets nedre del och i själva sluttningen, lägen som man i regel inte skulle betrakta som lämpliga för bebyggelse. Hus A3 som låg i sluttningens nedre del hade en höjdskillnad på 2,1 m mellan husets båda delar och hus A5 som låg i sluttningens övre del hade en motsvarande höjdskillnad av 2,4 m. Detta visar att man inte bör ha en förenklad syn på vad som är lämpliga förhistoriska boplatslägen.

De hus som legat uppe på krönet har varit väl synliga även på långt avstånd. Det är möjligt att önskan att lägga husen i väl exponerade lägen är en av flera orsaker till att man valt att bygga hus i områdets övre del. Även närheten till gravröset RAÄ 18 kan vara en faktor som påverkat husens placering. Gravröset har med sin monumentala storlek dominerat platsen och alla byggnader som uppförts på höjdryggens övre del har på något sätt korresponderat emot röset. Det finns många exempel, särskilt från bronsålderssammanhang, på att gravmonument och långhus har bildat inramningar i landskapet. Man bör därför inte enbart se till de praktiska aspekterna av husens placering utan även tänka in husen i ett sammanhang där husen och gravröset tjänat som markeringar i landskapet.

Husen var genomgående orienterade i västöstlig riktning. För de hus som legat i sluttningen bör detta ha orsakat avsevärda problem på grund av höjdskillnader mellan husets olika delar. Husens orientering kan möjligen ha haft vissa praktiska fördelar då det gäller avrinning av vatten och upptagning av solvärme. Det finns dock anledning att anta att det funnits starka etablerade föreställningar som har styrt hur man orienterat husen. Sedvanan att bygga långhus i östvästlig riktning har varit fast rotad i Skandinavien och husen i kv Seglaren kan ses som exempel på den envishet med vilken denna föreställning har realiserats.

Härdarna och deras sammanhang

De många härdarna i kv Seglaren var ett påfallande inslag i boplatsskildern. De låg ofta i grupper i områdets högt belägna delar. Som tidigare redovisats förekom även spridda härdar men huvuddelen ingick i härdområden med mellan 15 och 30 härdar. De enstaka härdarna och härdegroparna hade dateringar allt ifrån bronsålder till perioden förromersk till romersk järnålder. Det är rimligt att dessa anläggningar tillkommit vid boplatssens successiva användning. De anläggningar som ingick i härdområdena hörde däremot, med något undantag, till en och samma tidsperiod nämligen sen förromersk till romersk järnålder. Härdområdena, och därigenom huvuddelen av härdarna, var alltså från ett förhållandevis begränsat skede i boplatssens historia.

Härdar är en grupp av anläggningar där man inte alltid reflekterar över funktion och sammanhang. Man räknar ofta med att härdar för vardagliga funktioner ingår i alla boplatssammanhang. Härdområdena i kv Seglaren och deras datering ställer dock frågan om vad dessa härdar egentligen representerar.

Den typ av anläggningar som dominerade i härdområdena var ovala, grunt nedgrävda härdar med plan botten. Denna typ av härdar brukar, då de uppträder tillsammans med huslämningar, i regel tolkas som arbetshärdar eller varaktigt använda härdar för matlagning (Göthberg m fl, 1997 s 49). I detta sammanhang förefaller denna tolkning dock mindre trolig. Härdarnas datering till en begränsad period förefaller svår att förklara utifrån en sådan vardagsfunktion eftersom perioden inte verkar särskilja sig genom en mer intensiv bebyggelse. Vedarten i härdarna visar överlag en enhetlighet. Man har ofta bara använt en sorts ved i varje anläggning. Detta tyder på att de flesta härdar har använts vid ett eller ett fåtal tillfällen. Vid en kontinuerlig användning, där man vartefter har tillfört ny ved, blir variationen i vedslagen större. Härdarna var i regel fyndtomma. Ett undantag var dock en härd i områdets övre del. Vid förundersökningen påträffades här skärvor från två öppna skålar med tunnväggigt gods. Keramiken, som kan dateras till yngre bronsålder, bör vara efter två finare kärl. Dessa kärl har varit förhållandevis exklusiva och bör inte ha ingått i den vardagliga uppsättningen av hushållskeramik. Flera olika faktorer tyder på att härdområdena saknar koppling till de vardagliga aktiviteterna på boplatssens.

Det verkar snarare rimligt att jämföra härdområdena i kv Seglaren med härdar och härdområden som saknar direkt anknytning till boplatser. Thomas Eriksson har diskuterat betydelsen av härdar från äldre järnålder som förekommit spridda i landskapet (1998, s 28f). Han menar att dessa härdar kan ha haft en revirmarkerande funktion. Diskussionen rör dock främst ensamliggande härdar och inte härdområden. Undersökningar av härdområden har gjorts på flertal olika platser. Från norra Småland finns flera exempel på härdområden bland annat från höjdpartierna ovanför Vättern vid Jönköping (Hylén 2002, s 77f). Dessa härdområden var ofta anlagda intill olika former av vattendrag men förekom inte i anslutning till gravar. Härdområdena har gett dateringar till 600 f kr till 500 e Kr men med en tonvikt på århundradena före Kristi födelse. Håkan Hylén tolkar härdområdena som mötesplatser för sociala gruppaktiviteter. Med utgångspunkt från skånska undersökningar har Raimond Thörn gjort en bred studie av härdområden där härdarna varit anlagda i rader eller cirklar (1996, s 135ff). Dessa har påträffats på höjder och i sluttningar men ofta nära vatten. Thörn har tolkats härdkomplexen som rituella platser. Deras datering ligger dock oftare i yngre bronsålder än i järnålder.

Ett mer närbeläget exempel på ett härdområde finns från Västra Lugnet, Hovshaga (Nylén & Brynielsson 2003). På en yta några hundra meter öster om den tidigare undersökta kv Boplatsen påträffades här ett härdområde med 35 härdar och härdragor. Anläggningarna daterades till yngre bronsålder och förromersk järnålder vilket sammanfaller med den huvudsakliga dateringen av boplatsen i kv Boplatsen. Härdområdet låg inte på någon höjd eller annat exponerat läge och tolkades som en plats för aktiviteter kopplade till den närbelägna boplatsen.

Det annorlunda läget för härdområdet vid Västra Lugnet gör att detta inte påminner särskilt mycket om de vid kv Seglaren. Det finns däremot större likheter mellan härdområdena i kv Seglaren och de vid Jönköping vad det gäller läget i landskapet även om härdområdena vid Jönköping varken ligger i anslutning till någon känd boplatz eller i närheten av gravar. Härdarna i norra Småland är inte anlagda i linjer eller andra strukturer såsom Thörn ger exempel på. I kv Seglaren låg huvuddelen av härdarna inte heller i enlighet med någon struktur. I härdområde A22 fanns det dock två rader med vardera fem härdar i varje rad. Raderna var parallella och låg i nordsydlig riktning. Härdraderna låg i området närmast gravröset RAÄ 18 på ett avstånd av bara trettio respektive tjugo meter. De dateringar som gjordes av kol från två härdar i den västra härdraden var samstämmiga. En tolkning av dessa härdar som rituellt anlagda med anknytning till gravröset förefaller inte orimlig. Härdområdena verkar ha en stark anknytning till själva höjdryggen där man kan föreställa sig att de kan ha synts lång väg. Härdområde A22, som var det största och kanske tätaste härdområdet, låg i anslutning till gravröset. För övriga härdområden verkade dock läget på höjdryggen vara viktigare än anknytningen till graven.

Med utgångspunkt från detta kan man säga att det i kv Seglaren fanns både sådana härdar som bör ha haft boplatsanknutna vardagsfunktioner och sådana som haft annan funktion. Huvuddelen av härdarna har legat i grupper, väl synliga på höjdpartiet och användandet av dessa kan ha varit en del av sociala eller rituella aktiviteter. Härdarna på boplatsen ska därför ses både i förhållande till huslämningarna och i förhållande till områdets övergripande karaktär, där gravmonumentet och höjdläget har en central roll.

Boplatsen och avfallet

Hur man på en boplatz har behandlat skräp, avfall och latrin styr ofta den arkeologiska bild vi kan skapa av platsen. För en boplatsundersökning i plöjd åkermark, som i kv Seglaren, är det ofta avgörande om avfallet har slängts på markytan eller grävts ned i avfallsgropar. Om det slängts på marken är avfallet, d v s kulturlagret, ofta bortplöjt. Om det har anhopats djupa kulturlager kan dock effekten bli att de yngre, ytligt liggande lagren, har plöjts bort medan de äldre, mer skyddade lagren, har bevarats. Även om bosättningen i kv Seglaren varit långvarig och efterlämnat kulturlager finns inte något som tyder på att det funnits djupare kulturlager. Det finns därför inte något som tyder på att yngre kulturlagren skulle ha blivit bortplöjda i högre grad än äldre lager. Om så hade varit fallet borde fynd från brons- och järnålder ha påträffats vid den matjordsgrävning som utförde i undersökningens inledande skede. Enbart ett fåtal fynd påträffades då i matjorden och dessa var av neolitisk karaktär.

De begränsade kulturlager som fanns hade bevarats för att de hamnat intill markfasta stenar, under röjningsrösen eller på annat sätt blivit skyddade. De två kulturlagren med tidigneolitiska fynd gav intryck av att bestå av boplatssavfall. De innehöll keramik, avfall från stembearbetning och fragment av förkolnade hasselnötsskal. Däremot förekom inte skörbränd eller skärvig sten. Det mindre skärvstensflaket i områdets nordvästra del kan sägas representera en annan form av avfallshantering. Det avfall som deponerades här har främst bestått av skärvsten som kastats upp runt några jordfasta stenar. Enstaka fynd av bränd lera, flinta och keramik gjordes i lagret men fyndmängden var mycket begränsad. Lagret var dock kraftigt skadat vilket begränsar dess jämförbarhet. Någon C14-datering gjordes därför inte heller av lagret. Skärvstenshögar och skärvstensflak dateras ofta till bronsålder vilket förefaller som ett rimligt antagande även i detta sammanhang. Om skärvstensflaket har hört samman med hus A2, vilket kan vara möjligt, så är lagret ett exempel på en typ av avfallshantering som är vanlig under mellersta och yngre bronsålder (Ullén 1995). Den del av området där skärvstensflaket låg var förhållandevis oskadat av plöjning. Hur omfattande de olika periodernas avfallslager har varit, vare sig det varit neolitiska kulturlager, skärvstensflak eller andra typer av lager, går idag inte att uttala sig om. Bortodlingen utgör här en alltför stor osäkerhetsfaktor.

Den andra vanliga avfallslösningen brukar vara att använda avfallsgropar. Den anläggningskategori som benämnts som nedgrävningar utgörs antagligen till stor del av sådana avfallsgropar. Den vanligaste storleken på nedgrävningar var mellan en halv och en meter. De var oftast grunda med ett bevarat djup

Fig. 88: Michel Guinard gräver ut en anläggning i områdets övre del.

av mindre än tjugo centimeter. På många boplatser har man funnit stora och djupa avfallsgropar med några meters diameter. Denna typ av nedgrävningar förekom dock inte i kv Seglaren. En anledning till detta kan vara att dessa avfallsgropar ofta tagits upp som lertäkter för lerkliningsmaterial för att sedan fyllas igen med avfall (Björhem & Säfvestad 1993, s 166). Något sådant lämpligt material har inte funnits inom kv Seglaren och det fanns inte heller några täktgropar. Nedgrävningarna har en förhållandevis jämn spridning inom undersökningsområdet. Möjligen kan man säga att de är vanligare i sluttningen och områdets nedre del än andra typer av anläggningar. En viss koncentration av nedgrävningar fanns även i området mellan hus A4 och hus A11 och det är möjligt att dessa var avfallsgropar relaterade till husen.

En grupp nedgrävningar som inte bör intolkas i det ovan nämnda sammanhanget är de neolitiska nedgrävningarna. Till denna grupp har bara kunnat räknas fynddaterade nedgrävningar och antalet kan i själva verket vara större. Flera av dessa nedgrävningar är stolphålslika och i mittområdet kan eventuellt fyra sådana stolphålslika nedgrävningar ingå i en konstruktion som möjligen skulle kunna vara stolpraden i ett hus. De neolitiska nedgrävningarna var förhållandevis fyndrika. Detta till skillnad från huvudkategorin av nedgrävningar som, trots att de tolkats som avfallsgropar innehöll få bevarade fynd.

Man kan fråga sig varför skillnaden förefaller så pass stor mellan fyndförekomsten i lager och nedgrävningar från neolitikum jämfört med de kontexter som hör till brons- och järnålder. Orsakerna kan vara flera. Det kan bero på hur man hanterat avfallet, men det kan även vara beroende av om vissa fyndtyper, exempelvis keramik, har varit rikligare företrädade under vissa perioder än under andra. Sammanfattningsvis kan sägas att det är svårt att utifrån boplatsens avfall, veta sig det är deponerat som kulturlager eller avfallsgropar, utläsa något om boplatsens struktur.

Det förhistoriska odlingslandskapet

Innan dagens stadsbebyggelse breddade ut sig var landskapet runt Telestad, ett välröjt och med småländska mått mätt storskaligt odlingslandskap. Stora delar av den öppna åkermarken tillkom efter laga skiftet och det var under denna tid som den tidigare utmarken runt kv Seglaren odlades upp. Det finns dock all anledning att tro att området haft en lång odlingshistoria. Mycket talar för att Telestadshöjden, liksom andra motsvarande områden, tidigare har omfattats av förhistoriska odlingsspår i form av röjningsrösen. Som tidigare nämnts finns idag bara ett fåtal områden med fossil åkermark bevarade i Teleborgsområdet. Man kan anta att de bevarade resterna endast utgör marginalerna av röjningsröseområden som täckt stora delar av Telestadshöjden. Röjningsrösen som överlagrats och bevarats i den nuvarande åkermarken har tidigare påträffats på Telestadshöjdens övre del (Åstrand 2000). Även i kv Seglaren påträffades enstaka rester efter bortodlade röjningsrösen. Man bör därför utgå ifrån att boplatsen har varit inramad av fossil åkermark på samma sätt som många andra närliggande fornlämningsmiljöer.

Ett närbeläget exempel på en sådan fornlämningsmiljö finns vid Torpa någon kilometer söder om kv Seglaren (RAÄ 10 m fl Dänningelanda sn). På en höjdrygg i skogsmarken finns här olika typer av gravar och lämpliga boplatssytor som inramas av fossil åkermark. De arkeologiska förundersökningarna vid Råppe har även visat på rikedom och komplexitet inom ett område med fossil åkermark, boplatsslämningar och gravar (Lindman 2001, 2003a). För att förstå de undersökta boplatsslämningarna i kv Seglaren är det därför viktigt att vara medveten om att de ursprungligen har ingått i en liknande sammansatt fornlämningsmiljö.

Boplatsens struktur

Struktur och fasindelning

Då man talar om boplatsen i kv Seglaren menar man i praktiken boplatsspår som avsatts under 4500 år. I själva verket är det därför inte en boplat som rör sig om utan flera. Då vi idag jämför de äldsta neolitiska nedgrävningarna med stridsyxegraven skiljer det närmare 2000 år mellan dessa två faser. En tidsrymd som är lika lång som tiden från det att härdområdena anlades till idag. Det är därför viktigt att inte

Fig. 89: Den neolitiska nedgrävningen A6325.

glömma vilket stort tidsspänn som lämningarna omfattar. Då man talar om boplatsens struktur bör man se till både strukturen för varje enskild fas och till de övergripande strukturer som går igen under olika faser.

I den följande presentationen görs först en fasinriktad genomgång av boplatsens struktur och vilka lämningar som hör till de olika faserna. Även några generella drag hos boplatslämningarna diskuteras. Därefter ges en sammanfattande schematisk fasindelning där boplatsens faser jämförs med faserna i användandet av gravröset RAÄ 18. En diskussion omkring sambandet mellan boplat och grav finns även i det avslutande kapitlet.

Boplatsens struktur under neolitisk tid

De neolitiska lämningarna hör som tidigare nämnts till tre olika faser. Till den första fasen, som omfattar övergången från senmesolitikum till tidigneolitikum, hör nedgrävningar och fynd från i områdets norra del. De neolitiska nedgrävningarna i det norra området låg inom en ca 30 x 50 m stor yta. I området har dock funnits aktivitet även under den efterföljande fasen vilket framgår av fynd av bland annat slipade flintfragment. Man kan därför inte avgränsa någon egentlig boplatsyta för den äldsta neolitiska fasen. Säkert bestämda till denna fas är enbart de C14-daterade anläggningarna. Ett faktum som är värt att notera är att den yta som låg strax norr om de äldsta daterade anläggningarna hade de högsta fosfatvärdena som uppmättes inom undersökningsområdet. Något samband mellan den äldsta bosättningsfasen och fosfatvärdena går inte att belägga men förhållandet är ändå värt att uppmärksamma.

Den andra neolitiska fasen, som hör till senare delen av tidigneolitikum, är främst representerad genom nedgrävningar på krönet av höjdpartiet i områdets centrala del, och genom de små ytorna med fyndförande kulturlager i områdets södra del. De anläggningar som kunde knytas till denna fas fanns inom en 30 x 90 m stor yta på höjdryggens övre del. Avbaningsfynd som hör till denna fas hade dock en något större spridning. Lämningarna från de två faserna gick sällan att särskilja i enskildheter och utbredningen för de båda boplatsfaserna är därför ungefärlig.

Något som är värt att notera är att lämningarna efter de båda äldre neolitiska faserna ligger uppe på höjdryggen. Valet av detta boplatsläge är av intresse i synnerhet för de äldsta lämningarna från övergången mellan mesolitisk och neolitisk tid. Läget är så långt som man kan komma från sjöar och vattendrag i det annars sjörika närområdet. Det är möjligt att man här kan se valet av plats som en del av det nya neolitiska konceptet på samma sätt som bruket av keramik antagligen är det. Att de tidigneolitiska lämningarna är belägna på en höjdrygg centralt i landskapet kan tyda på att boplatslämningarna är spår efter en agrar bebyggelse. Vi vet dock så lite om hur den neolitiska ekonomin etablerats och utvecklats i Smålands inland att man bör vara försiktig med att funktionsbestämma boplatser. Från tidigneolitikum finns exempel från Skåne och Danmark på inhägnade rituella anläggningar belägna på höjdparter (Andersen 1997) samt andra neolitiska sammanhang som inte kan tolkas som vanliga boplatsmiljöer. Det finns inte något som talar för att så skulle ha varit fallet i kv Seglaren. Det finns dock inte heller några belägg för att lämningarna skulle utgöra spår efter en agrart inriktad bosättning.

Från den tredje neolitiska fasen fanns inte några boplatslämningar utan fasen representerades av stridsyxegraven och några få fynd av samma av typ av keramik i graven. Några dateringar från denna period fanns inte. Fasen innebär den första konstaterade gravläggningen i området. Stridsyxegraven, som låg ca 25 m från gravröset RAÄ 18, bör ses i samband med de fynd av stridsyxekeramik som gjordes från ytan under gravröset. Enligt Björn Nilsson och Peter Skoglunds tolkning av fyndkontexten från RAÄ 18 visar förekomsten av stolphål under gravröset att en mellanneolitisk byggnad kan ha föregått hällkistan (1999, s 49). Keramiken från gravröset och keramiken från stridsyxegraven hör till gruppen G-J som är typisk för senare delen av stridsyxeperioden. Något svar på var den bosättning varit belägen som har gett upphov till graven och lämningarna under röset har vi inte. Bristen på boplatser från stridsyxeperioden är påtaglig i de flesta regioner och har varit föremål för debatt (Edenmo m fl, 1997, s 49). För det aktuella området kan man konstatera att boplatslämningar från såväl stridsyxeperioden, d v s senare delen av mellanneolitikum, som senneolitikum saknas i undersökningsområdet. Detta trots att det långvariga bruket av platsen för gravläggningar tar sin början under dessa perioder. Senneolitikum framstår genom

Fig. 90: Stridsyxekeramik från undersökningen av RAÄ 18.

anläggandet av hällkistan och nedläggandet av rika gåvor som en händelserik tidsperiod på platsen även om detta inte avspeglar sig i boplatsmaterialet. Denna situation påminner om länet i övrigt där det finns den stora mängden hällkistor och många senneolitiska fynd men inte några boplatser från perioden.

Boplatsens struktur under bronsålder

Under äldre bronsålder inneslöt hällkistan i ett stort röse. Från denna tid och fram till dess att det förstördes har röset varit ett dominerande inslag på platsen. Vid samma tid bör de två rösen RAÄ 16 och 17 på höjdryggens södra del ha blivit uppförda. De tre rösen inramar hela höjsträckningen och markerar ett avgränsat rum i bronsålderns landskap. Den bosättning som funnits intill dessa gravar har på något sätt fått förhålla sig till monumenten vare sig man känt anknytning till dem eller inte. Vid tolkningen av boplatserna bör man räkna med att denna mer storskaliga struktur bör ha varit en faktor som kan ha påverkat bebyggelsens placering.

Till bronsålderns boplatslämningar hör två huslämningar, hus A4 och A11, som låg i områdets södra del. Husen låg uppe på höjsträckningen som här sluttade svagt mot söder. De bör ha legat väl synliga i omgivningen. Båda husen hade divergerande stolprader, en hustyp som brukar höra till mellersta eller yngre bronsålder. Kolprov från två stolphål gav dateringar till yngre bronsålder. Som tidigare har nämnts kan man anta att husen avlöst varandra. I kv Boplatsen, Hovshaga norr om Växjö, fanns flera hus från yngre bronsålder varav flera hade samma konstruktion som hus A4 och A11 (Högrell & Skoglund 1996). Husen låg här på den södra delen av en höjdrygg i ett läge som påminde om det i kv Seglaren.

I närheten av hus A4 och A11 fanns förhållandevis många hårdgropar. Vid förundersökningen daterades en hårdgrop, A9 FU, som låg sydväst om husen, till mellersta bronsålder medan andra daterades till järnålder. Som tidigare nämnts hade hårdgroparna mer varierade dateringar än hårdarna och det är möjligt att denna anläggningstyp i högre grad än andra hör ihop med bronsålderns boplatslämningar.

I undersökningsområdets norra del fanns spridda lämningar från bronsålder. Vid förundersökningen daterades en hårdgrop, belägen utanför det senare slutundersökningsområdet, till mellersta bronsålder. I den nordvästra delen av området fanns även ett skärvstensflak, A50000. Eftersom detta var skadat gjordes inte någon datering från anläggningen. Skärvstenshögar och skärvstensflak brukar dock ofta höra till bronsålder. I områdets nordöstra hörn daterades en hård i härdområde A20 till äldre bronsålder. Dateringen var den enda avvikande dateringen från ett härdområde. Den visar att hårdar från äldre perioder funnits insprängda i de härdområden som anlagts runt Kristi födelse. Dateringen är den enda från bronsålderns tidigaste del. Trots att man under denna tid bygger upp gravröset på krönet av höjdryggen lyser boplatslämningarna så gott helt som med sin frånvaro på samma sätt som under senneolitikum.

Enbart ett fåtal fynd hör till bronsåldern. Norr om hus A11 påträffades vid avbaningen ett hänge i brons. Ett intressant fynd från yngre bronsålder var de tunnväggiga profilerade skålar, F43 FU, som påträffades i en hård i områdets övre del. Keramiken ger inte intryck av att vara för dagligt hushållsbruk.

Boplatsens struktur under järnålder

Under äldre järnålder pågick ett intensivt utnyttjande av området. De hus som C14-daterats till förromersk järnålder låg i områdets norra del. Hus A3 låg i den nedre delen av den västra sluttningen och har inte haft något exponerat läge. Huset var välbevarat med en tydlig sektionsindelning i tre delar. Hus A5 har däremot legat högt och varit väl synligt i omgivningen. Hus A6 och A13 som låg intill hus A5 var dåligt bevarade och därigenom svårbedömda. Hus A6 har dock en stolpsättning som påminner om den i hus A5.

Bland de förhållandevis många daterade hårdarna är det bara tre anläggningar som har entydiga dateringar till förromersk järnålder. I den södra delen av området fanns en hårdgrop och en hård med näraliggande dateringar. Ytterligare en hård låg i områdets nordöstra del. Det stora flertalet av hårdarna

Fig. 91: Hus A5 med stakkäppar som markerar stolphålen. Foto från Ö.

ingick i härdområdena och dessa hade i regel en datering till sen förromersk och romersk järnålder. Dateringar till perioden 180 fKr till 140 e Kr dominerar kraftigt i materialet.

Till perioden romersk järnålder har hus A2 och hus A9 daterats. Det sistnämnda huset låg tillsammans med husen A10, A12 och A14 i en grupp uppe på krönet av höjdpartiet. De skulle kunna utgöra lämningar efter en enhet där husen avlöst varandra. Eftersom enbart hus A9 är daterat och de övriga husen inte var intakta är detta dock oklart. Inom samma yta som dessa hus fanns härdområde A22 där tre anläggningar har daterats till perioden sen förromersk till romersk järnålder. Dateringarna från hus A9 visade att detta var yngre än härdområdet. Här fanns även två rader med härdar anlagda i nordsydlig riktning. Förekomsten av härdrader kan tyda på att härdarna haft speciella funktioner och inte har hört direkt samman med några huslämningar. Hus A9 och de närbelägna husen har legat väl synliga överst på höjdryggen närmast intill gravröset RAÄ 18. Hus A2 hade ett helt annorlunda läge. Det var beläget nedanför slutningen i den västra delen av området.

Som tidigare nämnts omfattar härdområdena huvuddelen av alla härdar i undersökningsområdet. Medan huslämningarna spänner över flera tidsperioder visar härdområdenas dateringar att dessa har anlagts under en förhållandevis begränsad period runt Kristi födelse. Detta talar för att härdområdena inte haft något direkt samband med huslämningarna utan att de anlagts i annat syfte. I sin spridning visade härdområdena inte heller någon tydlig anknytning till huslämningarna. Härdområden utan direkt koppling till boplatslämningar har ofta tolkats som spår efter ritualer eller andra sociala aktiviteter. Exempel på detta är de härdområden som undersökts utanför Jönköping och som har samma datering som de i kv Seglaren (Hylén 2002). Även där var härdområden anlagda på högt belägna platser med avsikt att synas lång väg. I kv Seglaren finns även möjligheten att härdområdena på något sätt varit orienterade efter gravröset RAÄ 18. Det härdområde som ligger i direkt anslutning till gravröset, A22, är det av härdområdena som innehåller två härdrader. Här finns möjlighet till ett samband mellan härdområdet och gravröset. De övriga härdområdena verkar dock inte anknyta till gravröset utan för dessa verkar det framför allt vara ett högt läge som eftersträvs. Den direkta anknytningen till gravröset är därför svår att

belägga. Förekomsten av härdområden antyder dock platsen i sig haft en särskild funktion eller särställning vilket även indirekt kan höra samman med gravmonumentet.

Boplatsens yngsta fas verkar representeras av hus A2 som daterats till senare delen av romersk järnålder. Det är möjligt att bebyggelsen funnits kvar i närområdet men detta är oklart. Den boplatz som undersöktes i kv Professorn, senare benämnt kv Prefekten, på Telestadshöjdens norra sluttning var från ett något senare skede än den sista fasen i kv Seglaren (Åstrand 2003). Av förundersökningsresultaten att döma har här funnits bebyggelse från yngre romersk järnålder till vendeltid. Några dateringar till vikingatid fanns inte och man kan anta att bebyggelsen då flyttat upp till Telestadshöjdens krön där de enda yngre järnåldersgravfält i Telestadsområdet är belägna. Nära dessa gravfält har även Telestads by legat. Byn är känd sedan medeltid. I kv Professorn kunde man ana en utveckling där bebyggelsen, som under mellersta järnålder varit spridd runt Telestadshöjden, under vendel- eller vikingatid samlas i en tidig bybildning som sedan övergick till den historiskt kända byn. Det är inte omöjligt att denna process även har berört bosättningen i kv Seglaren och att bebyggelsen någon gång före vikingatid har överförts till en tidig bybildning på krönet av Telestadshöjden. Det yngsta inslaget i gravröset RAÄ 18 var en brandgrav som daterats till vendeltid (Nilsson & Skoglund 1999). Kanske har den anlagts efter det att bosättningen flyttat eller i samband med att platsen övergavs.

Övergripande drag i boplatsens struktur

Bland de ovan nämnda dragen i boplatsens struktur finns vissa återkommande som är gemensamma för olika tidsperioder. Ett sådant drag är att långhusen konsekvent har anlagts i västöstlig riktning. Även de hus som är uppförda i sluttningen ligger i denna riktning. I två hus fanns nivåskillnader på över två meter mellan husens västra och östra delar. Husens orientering är i sig inte förvånande eftersom en västöstlig riktning är den dominerande husriktningen i skandinavisk brons- och järnålder. Det är dock slående hur konsekvent man följt detta även då terrängen bör ha varit olämplig. Antagligen fanns både praktiska och sedvanebetonade skäl bakom detta normerande byggsätt. I kvarteret Seglaren får man intrycket av att sedvanan har varit en mycket stark orsak bakom husens orientering

Då det gäller huslämningarnas fördelning i området är det av intresse att bebyggelsen inte bara varit förlagd till höjdpartiets övre del utan även till sluttningen och området nedanför. Det sista var mer oväntat eftersom man ofta räknar höjdpartiernas övre del som det mest rimliga boplatzläget. Många av husen låg dock uppe på höjdpartiet. I ett öppet eller halvöppet landskap har husen varit synliga lång väg och de har tillsammans med gravröset gett platsen en silhuett. Man kan därför anta att en strävan efter synlighet och exponering spelat in både då det gäller placeringen av husen, härdområdena och gravröset. Det är svårt att veta om boplatzlämningarnas spridning har en anknytning till gravröset. Man kan i vissa fall ana en direkt koppling, exempelvis i anläggandet av de härdrader som fanns framför gravröset. Men det är möjligt att kopplingen även kan ha varit mer indirekt. Man kan notera att de daterbara lämningar som fanns närmast gravröset hörde till stenålder och järnålder medan bronsålderns lämningar låg på något längre avstånd. Förhållandet mellan grav och boplatz berörs även i ett följande avsnitt.

Boplatsens faser och gravmonumentets

Den följande presentationen är avsedd att vara en kortfattad redovisning av boplatsens faser. Eftersom varje fas eller tidsperiod har lämnat olika typer av spår efter sig redovisas sådana boplatsslämningar eller fynd som är representativa för fasen. För att få en bättre bild av skeendet på platsen görs även en jämförelse mellan boplatsens faser och faserna i gravröset RAÄ 18. Boplatsen och graven utgör två delar av en förhistorisk helhet och det är viktigt inbegripa båda i tolkningen av platsen. För varje fas inom boplatsen finns därför även en sammanfattning av den samtida fasen i gravröset RAÄ 18. Tolkningen av gravröset följer Björn Nilsson och Peter Skoglund artikel (1999).

Fas 1. Slutet av senmesolitikum och början av tidigneolitikum

Boplatsslämningar: Fasen representeras av nedgrävningar i områdets norra del.

Fynd: Dekorerad och odekorerad keramik fanns i de två C14-daterade nedgrävningarna.

Keramikdekoren bestod av instick gjorda med rörben, vågrät snördekor, och korslagd snördekor. Bland den odekorerade keramiken dominerade N-teknik men även en skärva med U-teknik fanns representerad. Eventuellt kan även keramik från en trattbägare med lodrät snördekor som påträffades i en odaterad anläggningen höra till denna fas.

Två flinta som fanns i en C14-daterad nedgrävning var, till skillnad från annan neolitisk flinta, slagen från en kärna.

Dateringar: 4330-4040 f Kr (Ua-21169)
4220-3960 f Kr (Ua-21181)

RAÄ 18: -

Fas 2. Sen tidigneolitikum och tidig mellanneolitikum

Boplatsslämningar: Flera nedgrävningar i områdets centrala del och två mindre kulturlager söder om dessa.

Fynd: Större delen av keramikmaterialet hör hemma i denna fas. Odekorerad och dekorerad keramik med främst vågrät snördekor men även snördekor över mynning, ”mejselformade” instick och olika typer av mindre instick. Till denna fas hör även större delen av flintfynden. Flintteknologin kännetecknas av att man i huvudsak har haft yxor som råmaterial. En möjlig stolprad med neolitiska anläggningar i centrala området.

Dateringar: 3700-3380 f Kr (Ua-21180), kulturlager
3660-3380 f Kr (Ua-21181), kulturlager
3660-3370 f Kr (Ua-22207), nedgrävning
3370-3100 f Kr (Ua-21176), nedgrävning

RAÄ 18: -

Fas 3. Sen stridsyxetid

Boplatsslämningar: -

Fynd: Flatmarksgrav från sen stridsyxetid, kärl med tandstämpeldekor grupp J eller K, samt ett flintspån. Ytterligare två fynd av liknande keramik med tandstämpel.

Dateringar: -

Fig. 92: Senneolitisk koppararmring från undersökningen av RAÄ 18.

RAÄ 18: Två stolphålsrader från huskonstruktion i nordsydlig riktning, skärvor av stridsyxekeramik från fyra kärl dekorerade med fin tandstämpel (ad FGHJ)

(foto STY-keramik från RAÄ 18)

Fas 4. Senneolitikum

Boplatslämningar: -

Fynd: -

Dateringar: -

RAÄ 18: Hällkista uppförs på platsen för det mellanneolitiska huset. Fynd av två koppararmringar utanför hällkistan samt fynd av en flintdolk (SN I, Lomborg 1973). Vid Wiblins undersökning 1892 tillvaratogs även två skafthålsyxor och en flintspjutspets (ATA dnr 84/1893). Ett stolphål daterat till 1969-1730 f Kr (1 sigma).

Fas 5. Äldre bronsålder

Boplatslämningar: Endast en härd är daterad till äldre bronsålder.

Fynd: Hänge av brons, bör höra till bronsålder men oklart vilken del.

Dateringar: 1410-1120 f Kr (Ua 21117) härd

RAÄ 18: Ett röse med 25 m diameter och 4 m höjd uppförs över hällkistan. Fynd av en lansettformad flintpilspets (efter Lomborg 1973).

Fig. 93: Flintspjutspets från äldre bronsåldern funnen vid undersökningen av RAÄ 18.

Fas 6. Yngre bronsålder

Boplatslämningar: Två härdgropar är daterade till början av denna fas. Två långhus med divergerande stolprader, hus A4 och A11, i områdets södra del.

Fynd: Två keramikskålar med tunt gods påträffade i en härd i områdets övre del.

Dateringar: 1120-800 f Kr (Ua-17111) härdgrop.

1020-800 f Kr (Ua-17113) härdgrop

820-510 f Kr (Ua-22211) stolphål hus A4

800-410 f Kr (Ua-22208) stolphål hus A5, troligen från äldre kol

770-480 f Kr (Ua-22204), stolphål hus A4

RAÄ 18: Brandgrav med lansettformad bronsspjutspets fanns i grop med keramik och avslag av porfyr. Graven kan dateras till början av yngre bronsålder.

Fas 7. Förromersk järnålder (500- Kr f)

Boplatslämningar: Hus A3 och hus A5 hör till denna fas. Bland de daterade härdarna fanns enbart tre som enbart hörde till förromersk järnålder. De flesta härdar och samtliga härdområdena gav dateringar till perioden 180 f Kr till 140 e Kr. Under slutet av förromersk och början av romersk järnålder anläggs alltså större delen av alla härdar i området.

Fynd: -

Dateringar: 400-200 f Kr (Ua-21168) härdgrop i härdområde A23.

400-180 f Kr (Ua-22203) härd i södra delen

360 f Kr-70 e Kr (Ua-17112) härd i härdområde A22

360 f Kr-70 e Kr (Ua-17115), härd i norra delen

360 f Kr-50 e Kr (Ua-22208), stolphål hus A5

350 f Kr-10 e Kr (Ua-22206), stolphål hus A3

350 f Kr-110 e Kr (Ua-17114), härd i västra delen

180 f Kr-60 e Kr (Ua-21172) härd i härdområde A22

180 f Kr-60 e Kr (Ua-21173) härd i härdområde A23

180 f Kr-60 e Kr f (Ua-22205) stolphål hus A3

170 f Kr-70 e Kr (Ua-21178) härd i härdområde A21

100 f Kr-140 e Kr (Ua-21170) härd i härdområde A21

60 f Kr-140 e Kr (Ua-21165) härd i område A22

*Fig. 94: Bronzpilspets
från sekundärgrav i
gravröset RAÄ 18*

50 f Kr-140 e Kr (Ua-21171) härd i härdområde A21

RAÄ 18: -

Fas 8. Romersk järnålder (Kr f -400 e Kr)

Boplatslämningar: Härdområdena bör ha varit i bruk i början av perioden. Hus A2 och A9 har daterats till perioden. Hus A12 och eventuellt ytterligare huslämningar kan höra till denna period. Hus A9 låg i samma område som härdområde A22 men huset var yngre än detta.

Fynd: -

Dateringar: 80-340 e Kr (Ua-22209), stolphål hus A2
250-540 e Kr (Ua-22206), stolphål hus A2

RAÄ 18: En brandgrav nedgrävd i röset är C14-daterad till denna period

Fas 9. Mellersta järnålder (200-700 e Kr)

Boplatslämningar: -

Fynd: -

Dateringar: -

RAÄ 18: Den sista brandgraven anlades i röset. Ett kolprov daterar brandgraven till 560-770 e Kr.

KV SEGLAREN – NYA PERSPEKTIV PÅ NEOLITIKUM I KRONOBERGS LÄN

Tidig- och mellanneolitikum i Kronobergs län

Undersökningen i kv Seglaren var den första större arkeologiska undersökningen i länet som berört tidig- och mellanneolitiska lämningar. Kunskapen om hur dessa perioder sett ut i länet och i det sydsvenska höglandsområdet är överlag mycket bristfällig. Intresset för neolitikum i Kronobergs län var länge inriktat på de talrika senneolitiska hällkistorna. Det finns ett omfattande senneolitiskt fyndmaterial från länet och tidiga forskare som Wibling och Kjellmark undersökte ett stort antal hällkistor. Då det gäller de två tusen år av yngre stenålder som föregick den senneolitiska perioden är dock mycket lite känt. I den följande redogörelsen ges en bakgrund till vad som under senare år kommit fram omkring tidig- och mellanneolitikum i länet. Neolitiska fynd och C14-dateringar från tidig- och mellanneolitikum har framkommit i flera sammanhang. De har dock sällan uppmärksammats eftersom de ofta har utgjort sporadiska inslag i undersökningarna. Några undersökningar har visat på samband mellan de tidiga neolitiska perioderna och de senneolitiska hällkistorna vilket är intressant som jämförelse med kv Seglaren. Det stora fyndmaterialet av stenartefakter som finns i museernas samlingar berörs här inte närmare. Av det äldre fyndmaterialet uppmärksamma enbart keramikfynden.

Den kunskap som finns om tidig- och mellanneolitikum i länet grundar sig fortfarande till stor del på det äldre lösfyndmaterialet. I Väre är detta material både omfattande och förhållandevis väldokumenterat genom Knut Kjellmarks insatser under 1900-talets första hälft. De spridningsbilder som detta material ger är visserligen behäftade med felkällor men är ändå användbara för att se vissa tendenser. Detta äldre material har länge varit den enda källan till kunskap om perioderna. Martin Hansson har gjort en sammanställning av spridningsbilden för huvudtyperna av yxor under yngre stenåldern (1999, s 22ff). Från länet är 170 tunnackiga flintyxor kända. En stor del av dessa är från områdena omkring Helgasjön och Åsnen. Ett påfallande stort antal yxor är även funna längs med Mörrumsån och en koncentration finns även öster om Bolmen. De tjockackiga flint- och bergartsyxorna, som kan anses representera mellanneolitikum är betydligt fler till antalet, ca 275 stycken. De tjockackiga yxornas spridning sammanfaller i stort med de tunnackiga yxornas men antalet yxor är större och de har även en större spridning i länet. Fyndens spridning i landskapet blir större under denna period och den nära anknytningen till vattenssystemen är inte lika påtaglig. Mellanneolitikum förefaller därför vara en expansiv period i länet. Om man ser till sammansättningen hos det mellanneolitiska fyndmaterialet sker denna expansion inom ramen för stridsyxekulturen. Vad kulturbegreppen egentligen innebär på ett regionalt plan är dock oklart.

Undersökningar och dateringar

Undersökningar med neolitiska fynd eller dateringar

I samband med undersökningar av förhistoriska eller medeltida lämningar har ibland även fynd, anläggningar eller C14-dateringar från tidig- och mellanneolitikum kommit fram. De har ofta varit sporadiska och haft karaktären av ett svårtolkat "bakgrundsbrus" från en äldre period. Några undersökningar som redan från planeringsstadiet varit inriktade på tidig- och mellanneolitiska lämningar har hittills inte utförts i länet. De flesta av dessa undersökningar har ägt rum i Växjöområdet eftersom det är den del av länet som haft störst exploateringstryck. De dateringar som nämns i texten finns upptagna i tabellen fig ?.

Från Teleborgsområdet, i omgivningarna till kv Seglaren, finns sedan tidigare flera spår efter neolitiska bosättningar. Som tidigare nämnts fann man 1994 i kv Universitetet, lämningar efter en tidigneolitisk boplatz med vad som tolkades som hus och kulturlager (Högrell & Skoglund 1995). Två härdar och ett stolphål daterades till perioden 3700-3500 f Kr. Huslämningarna bestod av stolphål efter tre mesulahus varav det bäst bevarade, hus I, hade en rad med mittstolpar samt den södra vägglinjen bevarad. Hus I daterades indirekt av en härd i husets mitt. De två andra husen var sämre bevarade och tolkades i analogi med det första. I ljuset av senare undersökningar kan tolkningen av husen betraktas som något osäker.

Detta både på grund av att husen enbart delvis var bevarade, och på grund av att liknande enkla stolprader påträffats i järnålderskontext vid en senare undersökning i det intilliggande området (Åstrand under arbete). Ett kolprov taget i botten av ett intilliggande kulturlagret gav en datering till tidig mellaneolitikum och en annan härd gav en datering till slutet av samma period. Med undantag av en flintkärna påträffades inte något fyndmaterial som hör samman med den neolitiska bopplatsen. Även om tolkningen av bopplatsen i kv Universitetet bär med sig vissa oklarheter visar dateringarna otvetydigt på förekomsten av en tidigneolitisk bopplats.

I det intilliggande området, kv Professorn, där delar av en järnåldersbopplats undersöktes år 2000 fann man även vissa neolitiska spår (Åstrand under arbete). Från förundersökningen kom en datering från ett stolphål till 3940-3520 f Kr (Åstrand 2003). Även om kolet bör vara sekundärt visar det på någon form av närvaro under tidigneolitikum. Man påträffade även en konisk spånkärna i flinta som bör vara neolitisk. Vid en slutundersökning av en del av området påträffades en tjocknackig bergartsyxa i matjordslagret samt fragment av ett neolitiskt flintspån. Det finns även en äldre C14-datering från en närbelägen provundersökning söder om nuvarande Stallvägen, som kan höra till ett tidigt neolitiskt sammanhang fann (Åhman 1983). En härd daterades här till 4000 \pm 135 f Kr (okalibrerat). Dessa tre nämnda lokaler som alla ligger på Telestadshöjdens norra sida, har tillsammans gett fem dateringar med tidigneolitisk anknytning vilket bör visa på en tydlig aktivitet i området under denna tid.

Vid Telestadsnäsets nordvästra del ligger området Vallen som är en smal landtunga mellan Växjösjön och Södra Bergundasjön. I området har en förundersökning utförts (Pettersson & von der Luft 2003). I anslutning till vad som bör vara en äldre strandlinje fanns lämningar från både senmesolitisk och tidigneolitisk tid. Två stycken dateringar från senmesolitikum ligger inom tidsperioden 4450 fKr-4000 fKr och 2 stycken dateringar från tidigneolitikum ligger inom perioden 3800 fKr-3400 fKr (PM till länsstyrelsen 2003-09-03). Bland de fåtaliga fynden fanns två skärvor med vågrät snördecor. Platsen är intressant eftersom den använts vid övergången mellan äldre och yngre stenålder. Som tidigneolitisk bopplats skiljer den sig helt från kv Seglaren genom sitt strandnära läge.

Vid den tidigare nämnda undersökningen vid kv Bopplatsen, Hovshaga, påträffades en stolprad som tolkades som mittstolparna i ett neolitiskt hus (Högrell & Skoglund 1996, s 25). Några väggstolphål fanns dock inte bevarade. Bland fynden fanns ett flintavslag med slipad yta.

Även vid ett mindre antal undersökningar som utförts utanför Varend har man påträffat tidig- eller mellanneolitiska lämningar. Vid en förundersökning vid Ågårdsberget intill ån Lagan vid Ljungby påträffades en större anläggning som innehöll stridsyxekeramik av Malmers grupp E: 1 (Persson 2002). Anläggningen tolkades som en möjlig grav och undersöktes bara i sin översta del. Även på en intilliggande yta påträffades keramik av neolitisk typ.

Tidig- och mellanneolitiska lämningar vid senneolitiska hällkistor

Hällkistorna är de äldsta synliga fornlämningarna i länet och har oftast betraktats som tecken på en första bosättning. Vid flera undersökningar har man dock, i likhet med i kv Seglaren, hittat mellanneolitiska spår i eller intill senneolitiska hällkistor. Sådana fynd är sedan tidigare kända och Björn Nilsson ger några exempel på detta i sin avhandling (2003, s 290f).

Vid Råppe, strax öster om Växjö, har förundersökningar gjorts inom ett stort område med röjningsrösen, boplatslämningar och gravar (Lindman 2002, 2003a). Centralt i området fanns en hällkista. Förundersökningen visade att platsen i likhet med kv Seglaren varit brukad under mycket lång tid. I området fanns en tidigneolitisk boplatssyta där en anläggning daterades till 3630-3370 fKr. I området daterades även en anläggning till mellanneolitikum, 2460 fKr-2350 fKr.

Vid Öjaby strax norr om Växjö gjordes undersökningar inför anläggandet av Växjö flygplats. Man undersökte då en rad gravar från senneolitikum till äldre järnålder (Åhman 1972). I direkt anslutning till en hällkista undersöktes ett kulturlager som innehöll neolitisk keramik som tyvärr inte är bevarad.

Inför omläggningen av väg E4 vid Hamneda undersöktes även en senneolitisk hällkista (Linderoth 2000). Under hällkistan fanns ett fyndförande lager som daterades till slutet av mellanneolitikum. I stenpackningen som omgav hällkistan påträffades även en lårbensformad slipsten. Platsen verkar ha varit utnyttjad redan innan man anlade hällkistan.

Enstaka tidig- och mellanneolitiska dateringar

Från ett antal olika undersökningar finns C14-dateringar från tidig- eller mellanneolitisk tid som framkommit utan att kunna inplaceras i ett tydligt neolitiskt boplatsskede. Dateringarna finns redovisade i fig. 95.

Med tanke på det få arkeologiska undersökningarna i länet är antalet dateringar förhållandevis många. I synnerhet som dateringarna ofta har varit indirekta resultat av undersökningar med annan huvudsaklig inriktning. Bland de spridda dateringarna som hör till perioden finns en skillnad mellan de som kommer från anläggningar och de som kommer från äldre marklager under röjningsrösen. En datering från en äldre marknivå behöver inte vara spår efter bosättning. Det bör snarare representera bränder eller röjningar, med eller utan mänsklig medverkan. Naturliga skogsbränder är dock ovanliga i den lövskogsmiljö som fanns under tidsperioderna. Det är därför rimligt att anta att många av dateringarna härrör från röjningsbränder. Kolet från de C14-daterade anläggningarna kan i vissa fall komma från boplatser och i andra fall från brandhorisonter. I detta sammanhang ska de enskilda kontexterna inte granskas närmare utan det kan konstateras att dateringarna i huvudsak bör vara resultat av mänsklig påverkan.

Exemplen från kv Seglaren och Råppe visar att neolitiska boplatser kan utgöra det äldsta ledet i sammansatta och långvarigt använda fornlämningsmiljöer. Fynd och dateringar från olika mindre undersökningar indikerar att lämningar från tidig- och mellanneolitikum utgör den äldsta fasen i många fornlämningsområden. Man bör dock vara medveten om att vi inte vet något om vilken utbredning och spridning som de neolitiska lämningarna har i landskapet. Det upprepade mönstret av att hitta neolitiska lämningar i samband med andra undersökningar visar på svårigheterna att lokalisera och tolka de neolitiska boplatserna. Tendensen visar att ju större en arkeologisk undersökning är desto mer ökar chansen att hitta neolitiska lämningar. För att finna neolitiska boplatser i framtiden måste arkeologin i länet förbättra sina förundersökningsmetoder och komma bort ifrån ett kvantitativt tänkande då det gäller fynd och anläggningar som inte är lämpat för de lokala förhållandena.

Tidig- och mellanneolitisk keramik i Kronobergs län

Om de kända neolitiska boplatserna i länet är få så kan fynden av neolitisk keramik sägas vara ännu färre. Jämfört med det omfattande lösfyndmaterialet av stenartefakter har keramiken hittills kunnat betraktas som närmast frånvarande. Keramik är generellt sett alltid underrepresenterad i lösfyndsmaterial och eftersom kunskapen om länets yngre stenålder har byggts på äldre lösfyndsmaterial har keramiken lyst med sin frånvaro. Från senneolitisk tid finns däremot ett antal keramikfynd som tillvaratagits i samband med äldre undersökningar av hällkistor.

Den neolitiska keramik som är känd från länet utgörs till större delen av stridsyxekeramik. Det finns även några få exempel på gropkeramik. Någon keramik som kunnat knytas till den tidigneolitiska perioden har över huvud taget inte varit känd. Stridsyxekeramiken är påträffad vid jordbruksarbete och grustäkt. Malmer redovisar sju fynd av stridsyxekeramik från Kronobergs län (Malmer 1962, s 928, 939). Fynden har relativt stor geografisk spridning och bilden sammanfaller inte helt med de tätaste förekomsterna av tjocknackiga yxor. Några fyndplatser finns runt sjösystemen i centrala Väre. Keramikfynd finns från Råppe, Bergunda sn och Västra Torsås sn. I Lagans nedre dalgång har man funnit ett stridsyxekärl vid Klint i Traryds sn. Fynd av stridsyxekeramik har även gjorts i anslutning till vattensystemen i länets södra del vid Sandvik och Kolshult i Linneryds sn och Ulvård i Tingsås sn. Stridsyxeföremålen från Fågraskog, Älgåls sn, är kanske de fynd som är mest avvikande i sin spridning eftersom länet nordöstra del i övrigt har få fynd från neolitisk tid. Det är rimligt att anta att alla dessa fynd har utgjort gravfynd även om Malmer räknar flera av dem som boplatssfynd. Inte något av fynden är sakkunnigt undersökt. Vid

Dateringar från TN och MIN Kronobergs län

Lab nr.	Plats	Anl typ	Vedart	14C år BP	Kal 1 sigma	Kal 2 sigma	Hänvisning
Ua-4598	kv Universitetet	stolphål		4790+-65	3626 3388	3773	3380 Högrell & Skoglund 1995
Ua-4599	kv Universitetet	hård		3885+-60	2472 2235	2497	2144 Högrell & Skoglund 1995
Ua-4600	kv Universitetet	hård		4805+-60	3691 3518	3774	3380 Högrell & Skoglund 1995
Ua-4601	kv Universitetet	hård		4870+-60	3774 3547	3780	3519 Högrell & Skoglund 1995
Ua-4605	kv Universitetet	k-lager		4430+-60	3303 2927	3340	2920 Högrell & Skoglund 1995
Ua-17109	kv Professorn	stolphål		4915+-75	3780 3640	3940	3520 Åstrand under arbete
St-8734	Ö Telestad (S Stallvägen)	hård		4000+-135 (okalib)			Åhman 1983
Ua-25791	Räppe	husränna	al	4715+-75	3630 3370		Lindman 2001
KIA20105	Räppe	Hård	al	3912+-27	2462 2351		Lindman 2003
KIA20099	Räppe	Hård	asp	3682+-26	2134 1993		Lindman 2003
Ua-17968	Öjaby	Stolphål	hassel	4840+-75		3790	3370 Martén 2003
Ua-8530	Hanneda RAÄ77	k-lager		3910+-95		2700	2000 Torstensdotter mfl 2003
Ua-7753	Hanneda RAÄ78	hård		4775+-75		3741	3382 Torstensdotter m fl 1998
Ua-7420	Hanneda RAÄ76	röjnröse		4945+-80		3957	3542 Torstensdotter m fl 2002
	Mästreda	kulthus		2645 f Kr (okalib)			Åhman 1983
Ua-15937	Samarkand	stenvall	ek	3970+-70		3970	3640 Nylén 2001
Ua-15943	Samarkand	röjnröse	tall	5220+-85		4250	3800 Nylén 2001
Ua-12773	Samarkand FU	stolphål		5270+-70	?	4332	3970 Högrell 1998
Ua-19127	Markaryd RAÄ 75 FU	röjnröse	löv	4335+-80	3100 2870	3350	2650 Åstrand under arbete
St-6321	Sävsjö	röjnröse		1955+-90		2532?	2046? Klang 1980
Ua-10381	Ullarp	röjnröse		3965+-65	2497 2350	2497	2146 Skoglund 1996
Ua-12668	Lilla Pene	nedgrävning		4650+-70	3511 3350	3628	3136 Nylén 1998
Ua-13683	Gårdsby, RAÄ 175	stolphål		4860+-75	3780 3530	3950	3350 Högrell & Ulfhielm
Ua-15904	Gårdsby RAÄ 206	röjnröse		3700+-70	2200 1970	2300	1880 Högrell under arbete
Ua-18620	Fylleryd	röjnröse	björk	3515+-145	2040 1630	2300	1450 Brynielsson 2003
Ua-18621	Fylleryd	röjnröse	lind	4195+-75	2890 2640	2920	2570 Brynielsson 2003
Ua-10099	Gripagård FU	stolphål		5158+-80	4212 3827	4233	3788 Skoglund 1994
Ua-21438	Vallen FU			4960+-45	3790 3660	3940	3640 Pettersson & von der Luft 2003
Ua-21436	Vallen FU			4690+-45	3620 3370	3630	3360 Pettersson & von der Luft 2003

Fig. 95: Tabell med C14-dateringar från tidig- och mellaneneolitikum i Kronobergs län.

gravfyndet i Klint, Traryd gjordes en efterundersökning som dock inte är dokumenterad (Anderbjörk 1983).

Stridsyxekärnen har olika stilar och dekortyper som hör hemma i skilda grupper av stridsyxekeramik. Kärlet från Klint, Traryds sn, hör till Malmers A2 typ som hör till periodens äldre del (1975, s 33). Även keramiken från Sandvik, Linneryds sn, som hör till typ A och B, räknas som tidig stridsyxekeramik. De båda fynden från Råppe, Bergunda sn, och V Torsås sn hör till Malmers typ F och G medan den keramik som ingår i fyndet från Fagraskog, Älgshults sn, är av typ E. Även vid Kolshult, Linneryds sn, fanns E-keramik tillsammans med keramik av typ D. Keramik av typ E är förhållandevis ovanlig och det är anmärkningsvärt att det är samma typ av keramik som påträffades vid den tidigare nämnda undersökningen vid Ågårdsberget, Ljungby sn (Persson 2002). Keramiktyperna F, G och E räknas till periodens senare del. Fynden av stridsyxekeramik i Kronobergs län bör även ses i ljuset av de omkringliggande områdena, i synnerhet Blekinge, som har rika fynd från denna period.

Eftersom den gropkeramiska kulturen främst har varit en maritim kultur är det inte förvånande att gropkeramik i stort sett saknas i länet. Några få undantag finns dock. En fyndplats med gropkeramik och gropkeramiskt flintmaterial undersöktes tidigt vid Jettersön, Annerstads sn (Lidén 1943, s 241). Platsen har legat centralt i Bolmens vattensystem. Denna fyndplats har varit belägen vid en knutpunkt i Bolmens vattensystem. De ligger båda i miljöer som kan betraktas som optimala inlandsfångstlokaler med centralt kommunikationsläge. De mest närbelägna gropkeramiska boplatserna finns i Blekinge, längs Kalmarkusten och Öland (Edenmo m fl 1997, s 144, Bagge & Kjellmark 1939, Petersson 2001).

Någon närmare diskussion om vilket kulturbegrepp man bör använda för att beskriva den tidig- och mellanneolitiska bosättningen i länet kommer inte att föras i detta sammanhang. Att kalla den tidigneolitiska levnadsformen för trattbägarkultur är varken missvisande eller kontroversiellt. De mellanneolitiska kulturbegreppen är dock mer komplicerade att använda och riskerar att leda till en tankemässig återvändsgränd. Begreppet kultur har tidigare ofta likställts med folkgrupp och mycket av den äldre stenåldersforskningen rör dessa kulturens, eller folkslags, ursprung, levnadssätt och inbördes förhållanden. I dagens forskning betonas ofta att orsaken till förändringar måste sökas i de dåtida samhällenas föreställningsvärld och sociala strukturer (Segerberg 1999, s 17f, Edenmo m fl 1997, s 201f).

Kv Seglaren och kunskapen om neolitikum i länet

Som framgår av det förra avsnittet är kunskapen om de tidigare neolitiska perioderna i Kronobergs län begränsade. Ett rikt äldre lösfyndmaterial, och även ett flertal fynd och C14-dateringar från senare undersökningar, visar på en spridd och etablerad bebyggelse under tidig- och mellanneolitikum. De neolitiska lämningarna från kv Seglaren var inte särskilt omfattande om man jämför dem med många boplatser från samma tidsperioder i kusttrakterna. Undersökningen i kv Seglaren är den första slutundersökta boplatserna i länet där man har kunnat få en helhetsbild av fynd, boplatser och dateringar även om denna bild är långt ifrån okomplicerad.

Det neolitiska keramikmaterialet saknar tidigare motsvarigheter i länet. Fynd av tidigneolitisk trattbägarkeramik är överhuvud taget mycket ovanliga i sydsvenska inlandsområdet. Fynden från kv Seglaren speglar både en tidig keramik från övergången mellan senmesolitikum och tidigneolitikum och en keramik från tidigneolitikums senare del. I båda faserna förekommer en varierad uppsättning av dekorer. Kärlet från stridsyxegraven, och keramiken från RAÄ 18, visar på en fortsatt keramisk tradition i form av stridsyxekeramik under slutet av mellanneolitikum. Stridsyxegraven är den första i sitt slag som är arkeologiskt undersökt i länet och även den första graven från perioden som kunnat inplaceras i en fornlämningskontext. Fynden av flinta visar att flintteknologin, med undantag av det äldsta skedet, till stor del bygger på utnyttjande av flintyxor som råmaterial. En ovanligt stor del av all flinta var slagen från yxor eller yxämnen. Detta är ett intressant exempel på att man utanför de flintförande områdena haft en annorlunda teknologi. Detta gör att man inte okritiskt kan använda de vanliga bedömningsmallar som utformats i områden med god tillgång på flinta. Användningen har även förekommit av andra stenmaterial som kvarts och porfyr men dessa förefaller inte ha utnyttjats i någon större omfattning.

Fig. 96: Fynd från A2248 daterad till övergången mellan senmesolitikum och tidig-neolitikum.

Boplatslämningarna är begränsade och i sig ganska svårtolkade. De neolitiska anläggningarna ligger inom ytor med en stor mängd andra anläggningar och enbart sådana som har kunnat C14- eller fynddaterats har förts till det neolitiska skedet. Det verkliga antalet neolitiska anläggningar kan därför vara betydligt större. Den äldsta tidigneolitiska fasen verkar vara koncentrerad till områdets norra del medan den senare bosättningen i huvudsak har legat i undersökningsområdets centrala och södra delar. Boplatslämningarna består av nedgravningar och två mindre kulturlager. Några tydliga neolitiska huskonstruktioner har inte gått att urskilja. I undersökningsområdets mitt fanns dock en stolprad, A16, som skulle kunna utgöra en inre stolprad i ett mesulahus. Bedömningen är dock osäker eftersom inte några stolphål efter väggstolpar var bevarade. Vad boplatsens funktion har varit är oklart. I första hand är det rimligt att tänka sig en jordbruksanknuten boplats men detta är ändå bara ett antagande eftersom vi vet så lite om tidens levnadssätt

Det mest påfallande med undersökningen i kv Seglaren är därför kanske inte de neolitiska boplatslämningarna i sig, utan det stora tidsdjupet som användningen av platsen visar. Björn Nilsson och Peter Skoglund har tidigare visat att gravmonumentet RAÄ 18 haft en mycket lång historia med början i mellanneolitikum (1999). Den nu utförda undersökningen har stärkt bilden av platsens långa användningstid genom påvisa en närvaro på platsen sedan äldsta neolitiska tid. Under de två tidigneolitiska faserna förefaller det, så vitt man kan bedöma, som att området utnyttjats som boplats. Läget i landskapet uppe på en höjdrygg med fint jordmaterial kan tyda på att boplatsens läge valts efter möjligheter till jordbruk och bete. De lämningar som hör till slutet av mellanneolitikum utgörs av stridsyxegraven och de intilliggande samtida lämningarna från RAÄ 18. Några boplatsspår från denna tidsperiod har inte påträffats. Från och med stridsyxetid förefaller området ha fått en funktion som begravningsplats. Den mellanneolitiska begravningsplatsen har följts av en senneolitisk hällkista som orienterats efter de äldre mellanneolitiska lämningarna (Nilsson & Skoglund 1999). Det röse som sedan uppfördes över hällkistan under äldre bronsålder och de sekundärgravar som anlagts i röset ända fram till mellersta järnålder är därför fortsatta steg i samma användande av platsen. Platsens karaktär av boplats går alltså tillbaka till början av tidigneolitikum och användningen som gravplats går alltså tillbaka till slutet av mellanneolitikum.

GRAV, BOPLATS OCH LANDSKAP

Landskapet i centrala delarna av Varend präglas av drumliner, långsträckta höjdparter som inlandsisen lämnade efter sig. På dessa höjdsträckningar finns den historiska tidens bebyggelse och det äldre vägnätet har följt höjdryggarna för att undvika blockmarker och kärr. På höjdpartierna finns fina och lättarbetade jordar som varit väl lämpade för jordbruk. Även den förhistoriska bebyggelsen har varit knuten till höjdsträckningarna. På de drumliner som till stora delar är uppodlade, vilket är fallet med Telestadshöjden, finns ofta spridda gravar och splittrade områden med fossil åkermark som berättar om det försvunna förhistoriska landskapet och dess bebyggelse. Många av de drumlinerna som ingick i det förhistoriska odlingslandskapet odlades dock aldrig upp i historisk tid. Idag ligger dessa områden i skogsmark och deras innehåll av odlingslämningar, gravar och boplatser har aldrig röjts bort. Därför finns det i Varend ett större antal välbevarade och sammansatta fornlämningsmiljöer än på många andra håll. Bakom detta finns både en specifik landskapsutveckling som gjort att känsliga fornlämningsmiljöer har bevarats och en oföränderlighet i landskapsutnyttjandet som skapat platser med ett mycket stort tidsdjup.

Ett bra exempel på detta är fornlämningsområdet vid Råppe där en intakt miljö med röjningsrösen, gravar och boplatslämningar från en mycket lång tidsperiod är bevarad (Lindman 2001, 2003a). Boplatsen i kv Seglaren var annorlunda på så vis att området var uppodlat och det fossila odlingslandskapet i stort sett var försvunnet. Lämningarna visar dock att före uppodlingen fanns en sammansatt fornlämningsmiljö liknande den i Råppe och i andra delar av Varend.

Kunskapen om dessa komplexa fornlämningsmiljöer har gradvis ökat under de senaste åren. Tidigare betraktade man senneolitikum och hällkistorna som den bortre tidsgränsen för fornlämningsmiljöerna. Senare års arkeologiska undersökningar har dock visat att även de tidigare neolitiska perioderna kan finnas representerade på dessa platser. Undersökningen i kv Seglaren är ett bra exempel på en sådan miljö som visat större tidsdjup än vad man hittills förväntat. Samma slutsatser har kunnat dras av förundersökningarna i Råppe. Att många fornlämningsmiljöer har sina tidigaste faser i neolitikum indikeras även av att neolitiska fynd och dateringar har framkommit som en svårbedömd bakgrundsbild vid många arkeologiska undersökningar. En koppling mellan de senneolitiska hällkistorna och äldre neolitiska perioder finns även belagt från flera platser.

Undersökningen i kv Seglaren berörde boplatslämningarna och omfattade därför bara en del av den fornlämningsmiljö som ursprungligen funnits på platsen. I och med att det intilliggande röset RAÄ 18 tidigare undersökts och att resultaten har tolkats av Björn Nilsson och Peter Skoglund finns dock även möjlighet att få en god bild av gravmonumentets utveckling (1999). Boplatundersökningen och gravundersökningen ger tillsammans en möjlighet att studera ett förhistoriskt förlopp ur två infallsvinklar. Detta ger bättre möjligheter att se platsens historia som en helhet.

Då Björn Nilsson i sin avhandling behandlar gravröset RAÄ 18 är det som ett exempel på en plats med ett stort tidsdjup, en utpräglad kontinuitet och en stark platsidentitet (2003). Efter undersökningen i kv Seglaren kan man framhålla att även boplatsens intryck av kontinuitet är slående. Inom den undersökta ytan fanns boplatslämningar från tidigaste neolitiska tid till slutet av romersk järnålder. Även om en fullständig kontinuitet inte går att belägga, bland annat saknas boplatsspår från slutet av mellanneolitikum till äldre bronsålder, så är det inte orimligt att i huvudsak betrakta platsen som bebodd i över 4000 år. De människor som bott här har antagligen haft goda skäl för detta. Marken har varit lämpad för jordbruk, man har bott mitt i ett varierat landskap och man har antagligen även haft ett bra kommunikationsläge. Boplatsens kontinuitet har därför säkert många funktionellt betonade förklaringar. Det kan dock även ha utvecklats ett ideologiskt tänkande bakom platskontinuiteten.

Björn Nilsson och Peter Skoglund visar hur kontinuiteten på platsen markeras och förtydligas från stridsyxeperioden och framåt. Vid undersökningen 1990 fann man under röset spår av vad som kan tolkas som en mellanneolitisk huskonstruktion och på den äldre markytan fanns stridsyxekeramik från flera olika kärl. Den stridsyxegrav som påträffades vid undersökningen i kv Seglaren stöder tanken på att platsens särställning börjat manifesteras under denna period. Under senneolitikum anlade man sedan hällkistan direkt ovanpå den mellanneolitiska konstruktionen. Hällkistan överbyggdes i sin tur av det stora

bronsåldersröset. I senare skeden efterlämnade man sekundärgravar i olika delar av röset ända fram till början av yngre järnålder. Mittpunkten i denna gravläggning, som användes under tretusen år, blev alltså utvald redan under mellanneolitikum. Björn Nilsson och Peter Skoglund ser detta som ett exempel på hur ”den långa historien” konkret speglas på en specifik plats. Vad denna kontinuitet har inneburit för de människor som bott på platsen är självklart svårt att säga. Kanske har de haft liknande tankar omkring platsen och graven, men de kan lika väl ha haft helt skilda tankesätt och reflektioner. De människor som lade ned koppararmringarna bredvid hällkistan under senneolitikum behöver inte ha haft föreställningsvärld som de som 2000 år senare tände eldar i rader framför gravröset. Gravröset har ändå varit något som man har identifierat sig med, eller åtminstone förhållit sig till. Gravröset med hällkistan var under en mycket lång tidsrymd en slags oföränderlig punkt mitt i en boplats som genomgick en långsam men stadig förändring.

Undersökningarna vid kv Seglaren visar att människor levat och blivit begravda på platsen i över 4000 år. Under denna långa tidsperiod har stora förändringar inträffat men det som är mest slående är ändå intrycket av en grundläggande kontinuitet. Arkeologin är en vetenskap som främst har varit inriktad på att förklara förändringar. Kanske ställer platser som kv Seglaren i stället krav på att förklara vad kontinuitet egentligen innebär.

SAMMANFATTNING

Under våren och försommaren 2001 utförde Smålands museum en särskild arkeologisk undersökning av en boplatz inom kv Seglaren i södra delen av Växjö. Undersökningen visade att platsen varit bebodd under mycket lång tid. Redan vid övergången mellan senmesolitikum och tidigneolitikum, ca 4000 år f Kr, fanns en bosättning som lämnat spår efter sig i form av nedgrävningar med keramik och flinta. Fynden och dateringarna från denna fas visar att även Smålands inland berörts av den neolitiseringsvåg som samtidigt berör hela Sydsandinavien vid denna tid. Från senare delen av tidigneolitikum fanns nedgrävningar och mindre kulturlagerområden som innehöll ett givande fyndmaterial. Särskilt intressant var keramiken från denna period som visade variation i dekor och kärlformer. Något motsvarande tidigneolitiskt keramikmaterial är sedan tidigare inte känt från det sydsvenska höglandsområdet. Fynden av flinta var sparsamma men visade att man under neolitisk tid främst använt flintyxor som råmaterial. På höjdpartiet i områdets östra del påträffades en flatmarksgrav från stridsyxeperioden. Ett lerkärl och ett flintspån var nedlagda som gåvor i graven. Graven låg endast 25 m ifrån resterna efter gravröset RAÄ 18 som låg strax utanför undersökningsområdet. Vid den tidigare undersökningen av detta gravröse fann man skärvor av stridsyxekeramik, samt spår efter en stolpkonstruktion under själva röset. På samma plats uppfördes en hällkista under senneolitikum och denna byggdes i sin tur över av ett stort röse under bronsålder. Gravsättningar i form av sekundära brandgravar fortsatte sedan ända fram till början av yngre järnålder. Den undersökta stridsyxegraven kan därför sägas ingå i det första skedet av gravläggningar som gjordes i området.

Trots att först hällkistan anläggs under senneolitikum och sedan det stora röset under äldre bronsålder fanns få eller inga boplatzlämningar från dessa perioder. Från yngre bronsålder och äldre järnålder fanns dock flera lämningar efter långhus. Tretton säkra huslämningar kunde konstateras men antalet hus kan ha varit högre. Husen hade främst legat på höjdpartiet i områdets övre del men det fanns även hus som anlagts i och nedför sluttningen. Husen visade en större spridning i området än vad man kunde förvänta. Traditionen att lägga husen i östvästlig riktning var stark på platsen. Samtliga hus låg i denna riktning trots att detta innebar att några av de hus som var anlagda i sluttningen hade en höjdskillnad på över två meter mellan husets västra och östra delar. Fem av husen C14-daterades och några kunde dateras utifrån jämförande material. Till yngre bronsålder hörde två huslämningar med divergerande stolprader som låg i områdets södra del. Från förromersk järnålder fanns lämningar efter två längre hus, ett i den nedre, västra delen och ett i den övre nordöstra delen. Ett av dessa hus hade en indelning i tre sektioner. Två hus kunde även dateras till romersk järnålder. Ett mindre hus med bevarade vägglinjer och gavlar låg i områdets nedre del. Huset var från den yngsta fasen på boplatzen och kunde dateras till slutet av romersk järnålder.

Ett stort antal härdar fanns inom boplatzen. De låg oftast i grupper med 15-30 härdar i varje härdområde. Härdar och härdgropar hade dateringar från äldre bronsålder till romersk järnålder. Huvuddelen av härdarna kunde dock dateras till sen förromersk eller äldre romersk järnålder. Av de härdar som ingick i härdområdena hörde så gott som alla till denna förhållandevis begränsade period. Härdområdena kunde inte direkt knytas till funktioner med anknytning till husen utan de är troligen lämningar efter andra typer av aktiviteter. Några härdar låg i rader vilket även det kan tyda på att de har anlagts i ett rituellt eller annat socialt sammanhang.

Boplatzlämningarna i kv Seglaren hör till en tidsperiod på över 4000 år. Även om man inte fortlöpande kan följa bosättningen inom undersökningsområdet är det inte orimligt att anta att det i området har funnits en kontinuerlig bosättning under hela denna tid. Björn Nilsson och Peter Skoglund's tolkning av gravröset RAÄ 18 stärker detta intryck av platskontinuitet. Utnyttjandet av landskapet i centrala Varend har alltsedan äldsta neolitiska tid varit centrerat till drumlinerna. Dessa höjdsträckningar har varit väl lämpade för jordbruk och bosättning. Fortfarande finns ett stort antal sådana miljöer som inte odlats upp utan ligger i skogsmark. De innehåller ofta ett unikt bevarat fornlämningslandskap med fossil åkermark, gravar och boplatzlägen. I kv Seglaren hade det fossila odlingslandskapet röjts undan av senare odling men det fanns ändå möjlighet att få en god bild av hur långvarig en sådan bosättning ändå har varit.

Boplatzundersökningen ger här tillsammans med undersökningsresultaten från gravröset RAÄ 18 en bild

av en bebyggelse som både visar en öppenhet för influenser och förändringar men samtidigt har ett starkt drag av kontinuitet.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Smålands museums diariernr:	110-480/00
Länsstyrelsen diariernr:	220-851-00
Belägenhet:	kv Seglaren, Växjö stad och kommun, Kronobergs län, Småland
Ekonomisk karta:	5E0h
Koordinater:	X1430800/Y602100
Koordinatsystem:	Rikets nät
Fältarbete:	2001-04-18 till 2001-06 15
Personal:	Lisa Skanser, Michel Guinard, Åsa Larsson, Åsa Perneby, Marcus Eriksson, Susanne Selling, Jenny Sällryd, Henrik Steen, Susanne Pettersson, Johan Åstrand

Fältarbetshandlingar förvaras i Smålands museums arkiv.

Fyndfördelning till Smålands museum kommer att begäras från Statens historiska museum.

REFERENSER

Anderbjörk, J.-E. 1983. Några arkeologiska undersökningar under min landsantikvarietid. Fornlämningar och Arkeologi i Kronobergs län. *Kronobergsboken 1983*.

Ambrosiani, B. 1964. *Fornlämningar och bebyggelse*. Studier i Attundalands och Södertörns historia. KVHAA. Stockholm.

Andersen, N. H. 1997. The Sarup Enclosures. The Funnel Beaker Culture of the Sarup site including two causewayed camps compared to the contemporary settlements in the area and other European enclosures. *Vol 1, Jutland Archaeological Society Publications XXXIII:1, 1997*. Århus.

Artursson, M. Linderöth, T. Nilsson, M.-L. & Svensson, M. 2002. Byggnadskultur i södra & mellersta Skandinavien. *I det neolitiska rummet*. Red. Svensson, M. Skånska spår – arkeologi längs Väst kustbanan. Riksantikvarieämbetet.

ATA: dnr 84/1893. Redogörelse för Arkeologiska undersökningar inom Bleking och Småland 1892 af Carl Wibling.

ATA: dnr 4558/1929. Brev till Riksantikvarien från Knut Kjellmark.

Bagge, A & Kjellmark, K. 1939. *Stenåldersboplatserna vid Siretorp i Blekinge*. KVHAA. Stockholm 1939.

Björhem, N. & Säfvestad, U. 1993. *Fosie IV. Bebyggelsen under brons- och järnålder*. Malmöfynd 6. Malmö museer.

Borna-Ahlkvist, H. 2002. *Hällristarnas hem. Gårdsbebyggelse och struktur i Pryssgården under bronsålder*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter no 42.

Brynielsson, M. 2003. Fossil åkermark vid Fylleryd. RAÄ 190, Gårdsby sn, Småland. *Smålands museum rapport 2003:10*.

Cronberg, C., Skoglund, P. & Torstensdotter Åhlin, I. 2000. Järnåldersgården och åkern. Röseområdenas boplatser och rumsliga organisation. I: *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Tio artiklar från Hamnedaprojektet. Red. Lagerås, P. Riksantikvarieämbetet Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Skrifter no 34.

Danielsson, E. 2000. Rapport över vedartsanalyser på material från Småland, Växjö sn; kv Professorn, RAÄ 218 kv Seglaren och Teleborgsvägen. *Vedlab rapport 0062*.

Digerfelt, G. 1972. *The Post-glacial Development of Lake Trummen*. Folia Limnologica Scandinavia N:o 16. Lund.

Edenmo, R., Larsson, B., Nordqvist, B. & Olsson, E. 1997. Gropkeramikerna – fanns de? Materiell kultur och ideologisk förändringar. I: *Regionalt och interregionalt – stenåldersundersökningar i Syd- och Mellansverige*. Red. Larsson, M. & Olsson, E. Riksantikvarieämbetet arkeologiska undersökningar. Skrifter no 23.

Eriksson, T. 1998. Egen hård guld värd – härdar från äldre järnålder i sydvästra Uppland. I: *"Siunum hinc civitates"* Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder. Red. Andersson, K. Occasional papers in Archaeology 19. Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala.

Fallgren, J.-H. 1993. The Concept of the Village in Swedish Archaeology. *Current Swedish Archaeology Vol 1 1993*.

- Göthberg, H. 1995. Huskronologi i Mälardalen, på Gotland och Öland under sten-, brons- och järnålder. I: *Hus & Gård i det förurbana samhället – rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet*. Red. Göthberg, H., Kyhlberg, O & Winberg, A. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, skrifter no 14.
- Göthberg, H. 2000. *Bebyggelse i förändring. Uppland från slutet av yngre bronsålder till tidig medeltid*. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet. Occasional Papers in Archaeology 25. Uppsala.
- Göthberg, H., Forenius, S. & Karlenby, L. (Red.) 1997. I en liten vrå av världen. Arkeologiska undersökningar, Vrå, Knivsta socken, Uppland. Del 2. *Riksantikvarieämbetet UV-Uppsala rapport 1997:66*.
- Hansson, M. 1999. Från renjägare till viking. En arkeologisk historia om södra Småland. I: Landen kring sjöarna. En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv. Red L Johansson. *Kronobergsboken 1999-2000*.
- Hus & Gård (HG) 1995. *Hus & Gård i det förurbana samhället – Rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet*. Katalogdel. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, skrifter no 13.
- Hylén, H. 2002. Ett brinnande intresse för sammanhang – några tankar kring tolkningen av härdområden från äldre järnålder i norra Småland. *Tidskrift – arkeologi i sydöstra Sverige*.
- Högrell, L. 1998. Förundersökning av fornlämning 290 och 291 i Växjö sn. *Smålands museum rapport 1998:3*.
- Högrell, L. & Skoglund, P. 1995. Arkeologisk undersökning kv Universitetet, Teleborg, Växjö sn. *Smålands museum rapport 1995*.
- Högrell, L. & Skoglund, P. 1996. Boplatsen i kv Boplatsen. En småländsk boplats från bronsålder och äldre järnålder. Hovshaga, Växjö sn. *Smålands museum rapport 1996:8*.
- Högrell, L. & Ulfhielm, A. 1998. Ekesås och Stojby. Fossil åkermark mm vid väg 987. Område B och C, Gårdsby sn. Kronobergs län. *Smålands museum rapport 1998:25*.
- Jaanusson, H. 1981. *Hallunda – A Study of Pottery from a late Bronze Age Settlement in Central Sweden*. SHM.
- Kihlstedt, B. Larsson, M & Nordqvist, B. Neolitiserings i Syd- Väst- och Mellansverige – ekonomisk och ideologisk förändring. 1997. I: *Regionalt och interregionalt – stenålderundersökningar i Syd- och Mellansverige*. Red Larsson, M. & Olsson, E. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter no 23.
- Kjellmark, K. 1933-44 *Värendes fornminnen* (verket är ofullbordat). Smålandsposten, Växjö.
- Klang, L. 1980. Sävsjö och Granhult i Uppvidinge härad – exempel på fossila kulturlandskap. *Kronobergsboken 1979-80*.
- Knutsson, H. 1995. *Slutvandrat? Aspekter på övergången från rörlig till bofast tillvaro*. AUN 20.
- Lagerås, P. 1996. Long-term history of land-use and vegetation at Femtingagölen – a small lake in the Småland Uplands, southern Sweden. Appendix III I: Lagerås, P, *Vegetation and Landuse in the Småland Uplands, Southern Sweden*. LUNDQUA Thesis Vol.36. Lund.

- Larsson, L.-O. 1979. *Småländsk bebyggelsehistoria I*. Från vikingatid till Vasatid. 1:1 Kinnevalds härad. Acta Wexionensia Serie 1. History and Geography 1:1. Växjö.
- Larsson, L.-O. 1991. *Växjö genom 1000 år*. Stockholm.
- Larsson, M. 1984. *Tidigneolitikum i sydvästkåne - kronologi och bosättningsmönster*. Acta archaeologica Lundensia. Series in 4°, 17.
- Larsson, M. 1985. *The Early Neolithic Funnel-Beaker Culture in South-West Scania, Sweden - social and economic change 3000-2500 B.C.* BAR int. series 264.
- Larsson, M. 1995. Förhistoriska och tidigmedeltida hus i södra Sverige. I: *Hus & Gård i det förurbana samhället – rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet*. Red. Göthberg, H, Kyhlberg, O & Winberg, A. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, skrifter no 14.
- Lindahl, A, Olausson, D. & Carlie, A. (red) 2002. *Keramik i Sydsverige- en handbok för arkeologer*. Keramiks forskningslaboratoriet, Lunds Universitet.
- Lidén, O. 1943. *Småländsk stenålder. En bok om Småland*. Utgiven av Smålands gille i Stockholm.
- Linderöth, T. 2000. En hällkista i Hamneda. I: *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Tio artiklar från Hamnedaprojektet. Red. Lagerås, P. Riksantikvarieämbetet Avdelningen för arkeologiska undersökningar/Smålands museum. Skrifter no 34.
- Lindman, G. 2001. Råppe industriområde. Arkeologisk förundersökning och utredning. *Riksantikvarieämbetet UV-Väst rapport 2001:4*.
- Lindman, G. 2003a. Råppe industriområde - arkeologisk förundersökning av boplatsslämningar i ett röjningsröseområde. Växjö kommun, Bergunda sn, Bergkvara 26:1, RAÄ 158 och 50. *Smålands museum rapport 2003:24*.
- Lindman, G. 2003b. Vid Helgasjöns strand. Arkeologisk undersökning av gravar och boplatsslämningar, Småland, Växjö kommun, Söraby socken, Stockekvarn, RAÄ 11. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. *UV-Väst Rapport 2003:13. Smålands museum rapport 2003:37*.
- Lomborg, E. 1973. *Die Flintdolche Dänemarks*. Studien Über die Chronologie und Kulturbeziehungen des Sudskandinavischen Sätneolitikums. Nordiske fortidsminder. Serie B in quarto. Köpenhamn.
- Malmer, M. 1962. *Jungneolitische Studien*. Acta Archaeologica Lundensia in 8° No 2.
- Malmer, M. 1975. *Stridsyxekulturen i Sverige och Norge*. Lund.
- Nilsson, B. 2003. *Tingens och tankarnas landskap – försök i naturumgängets arkeologi med exempel ur Blekinges och Smålands förflutna*. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° No 44.
- Nilsson, B. & Skoglund, P. 1999. To Dwell in the Centre of the World. On the Life-history of a Gallery Grave in Småland, SE Sweden. *Lund Archaeological Review* (2000).
- Nilsson, L. 1993. Rapport. Arkeologisk undersökning. Skadad hällkista med röse, fornlämning 18. Teleborg, Växjö kommun, Småland. *Smålands museum, kulturhistorisk undersökning* 36.
- Nylén, A. 1998. Lilla Pene, arkeologisk förundersökning. Kronoberg 2:27, Växjö sn och kommun, Kronobergs län, Småland. *Smålands museum rapport 1998:16*.

- Nylén, A. & Brynielsson, M. 2003. Ett härdområde vid Västra Lugnet. Arkeologisk förundersökning och slutundersökning. Växjö 6:2, Växjö stad och kommun, Kronobergs län. *Smålands museum rapport* 2003:8.
- Nylén, A & Jönsson, Å. 2001. Samarkand. Särskild arkeologisk undersökning, RAÄ 290, 291, Växjö sn, Kronobergs län. *Smålands museum rapport* 2001:9.
- Persson, C. 2002. Ågårdsberget .Arke ologisk förundersökning. Ljungby kommun och socken, Kronobergs län. *Smålands museum rapport* 2002:13.
- Persson, C. & Brynielsson, M. 2003. Boplatssområde vid Domfällevägen. Arkeologisk efterundersökning, Växjö socken, Växjö kommun, Kronobergs län. *Smålands museum rapport* 2003:30.
- Petersson, M. 2001, Keramiska in- och uttryck. I: *Möre – historien om ett småland*. Red Magnusson, G. Kalmar läns museum E22-projektet.
- Pettersson, S. & Von der Luft, M. 2003. Arkeologisk förundersökning. Vallen.RAÄ 175, Växjö 12:4, Växjö kommun, Kronobergs län. *Smålands museum rapport* 2003:33.
- Rydström, S. 1971. The Varend area during the last Glaciation. *Geologiska föreningen i Stockholm, Förhandlingar*. Volume 93, part 3. Stockholm.
- Segeberg, A. 1999. *Bälinge mossar – kustbor i Uppland under yngre stenåldern*. AUN 26.
- Skoglund, P. 1996. Ramsberg – ett fossilt odlingslandskap från äldre järnålder. *Smålands museum rapport* 1996:2.
- Tesch, S. 1993. *Houses, Farmsteads, and Long-term Change. A Regional Study of Prehistoric Settlements in the Köpinge Area, in Scania, Sothern Sweden*. Lund.
- Thörn, R. 1996. Rituelleldar. Linjära, konkava och konvexa spår efter ritualer inom nord- och centraleuropiska brons- och järnålderskulturer. I: *Religion från stenålder till medeltid*. Red. Engdahl, K. & Kaliff, A. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter no 19.
- Torstensdotter Åhlin, I. Skoglund, P. Munkenberg, B-A. & Gustafsson, P. 1998. Röjningsrösen och gravar i Hamneda socken. Arkeologiska undersökningar inom delar av röjningsröseområdena RAÄ 72, 73, 77, 78, 87, samt gravarna 250:2 och 250:3 i Hamneda socken, Ljungby kommun, Småland. *Riksantikvarieämbetet avdelningen för arkeologiska undersökningar, Smålands museum*.
- Torstensdotter Åhlin, I. Skoglund, P. Cronberg, C. Gustafsson, P. & Högrell, L. 2002. Boplatsslämningar och röjningsrösen. Smålands, Ljungby kommun, Hamneda socken, RAÄ 66, 76 och 82. *UV Syd rapport* 2002:3, *Smålands museum rapport* 2002:2.
- Ullén, I. 1995. Det goda exemplets makt. Närstudie av en bronsåldersbosättning i sydvästra Uppland. I: *Samhällstruktur och förändring under bronsåldern*. Red. Larsson, M, & Toll, A. Riksantikvarieämbetet UV-Linköping. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. Skrifter no 11.
- Westergaard, B. 1998. Slottsmöllan - en västsvensk tidigneolitisk kustboplat. *In Situ* 1998.
- Åhman, E. 1983. Arkeologiska undersökningar 1973-1983. Fornlämningar och arkeologi i Kronobergs län. *Kronobergsboken* 1983.
- Åhman, E. 1983. Rapport Ö Telestad, Växjö. *Smålands museum, kulturhistorisk undersökning nr. 19*.
- Åhman, E. 1987. Rapport. Fosfatkartering, SV Telestad, Sm, Växjö. *Smålands museum rapport*.

Åstrand, J. 2000. Arkeologisk utredning. Teleborgsvägen. *Smålands museum rapport 2000:5*.

Åstrand, J. 2001. Arkeologisk förundersökning. Teleborgsvägen, Teleborg, Växjö stad, Kronobergs län. *Smålands museum rapport 2001:22*.

Åstrand, J. 2003. Arkeologisk förundersökning. Kv Professorn, Teleborg, Växjö stad och kommun. Kronobergs län. *Smålands museum rapport 2003:44*.